

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคดีกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
Review the Body of Knowledge on the Dispute Resolution
in the Buddhist Texts

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง

รูปแบบและกระบวนการการแก้ไขปัญหาคดีกรรมแบบบูรณาการ
ของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์
Patterns and Processes of the Integrated Dispute Resolution
of the Sangha in Surin Province

โดย

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
พระปลัดสุระ ญาณธโร, ผศ.ดร.
นายสถาพร ภาคพรหม
พระอธิการวิชาญ อาทโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767083

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา
Review the Body of Knowledge on the Dispute Resolution
in the Buddhist Texts

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง

รูปแบบและกระบวนการการแก้ไขปัญหาคัมภีร์แบบบูรณาการ
ของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์
Patterns and Processes of the Integrated Dispute Resolution
of the Sangha in Surin Province

โดย

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
พระปลัดสุระ ญาณธโร, ผศ.ดร.
นายสถาพร ภาคพรหม
พระอธิการวิชาญ อาทโร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800767083

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 1

Review the Body of Knowledge on the Dispute Resolution
in the Buddhist Texts
Under Research Plan
Patterns and Processes of the Integrated Dispute Resolution
of the Sangha in Surin Province

BY

Dr.Thanarat Sa-ard-iam
Phrapalad Sura Yanatharo, Asst. Prof. Dr.
Mr.Sathapron Pakprom
Phraathikan Wichan Aatharo
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus
B.E.2567

Research Project Funded
by Science Research and innovation Promotion Found
MCU RS 800767083
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
ผู้วิจัย : ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, พระปลัดสุระ ญาณธโร, ผศ.ดร.,
พระวิชาญ อาทโร, ดร.สถาพร ภาคพรม
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” มี ๓ วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำราวิชาการ เอกสารวิชาการและเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ผลการวิจัยพบว่า

๑) สภาพปัญหาอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า “อริกรณ” มีความหมาย ๒ ประการ คือ (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ ดังนั้น อริกรณ จึงเป็นเรื่องราวที่มีปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ มีสาเหตุที่มาทั้งเจตนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย และเจตนาไม่ดี คือ มุ่งทำลายพระธรรมวินัย อริกรณออกเป็น ๔ ประเภท ประกอบด้วย (๑) วิวาทาธิกรณ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่น เถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ ดังนี้ เป็นต้น (๒) อนุวาทาธิกรณ การโจมตีจัดเป็นอริกรณ คือ การโจมตีกันด้วยอาบัติ เรื่องการกล่าวหา (๓) อาปัตตาธิกรณ อริกรณ คือ อาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอริกรณโดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องทำ (๔) กิจจาธิกรณ การงานเป็นอริกรณ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์จัดต้องทำหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ

๒) วิธีการแก้ไขปัญหาวาธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า การแก้ไขปัญหาวาธิกรณในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อธิกรณสมณะ” เป็นกระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) สัมมุขาวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับอธิกรณในพร้อมหน้าวัตถุ หรือบุคคล สถานการณ์ ๒) สติวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณที่ยกเอาสติเป็นหลัก ๓) อมูพหวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โทษภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจมตีท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) ปฏินุญจาทกธนะ หมายถึง วิธีการระงับอาบัติตาทาธิกรณโดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทาธิกรณโดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด ๖) เยภุยยสิกา หมายถึง วิธีระงับวิวาทาธิกรณโดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) ตินวัตถการกวินัย หมายถึง วิธีการระงับอาบัติตาทาธิกรณ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่าย ประนีประนอม

๓) การวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาวาธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า การแก้ไขปัญหาวาธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีประเด็นในการวิเคราะห์ที่ประกอบด้วย (๑) กำหนดปัญหา กล่าวคือ เมื่ออธิกรณเกิดขึ้น ต้องกำหนดปัญหาว่าเป็น ก. เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม และ ข. กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ (๒) สร้างเครื่องมือแก้ไขปัญหา กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาวาธิกรณในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อธิกรณสมณะ” เป็นกระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนา (๓) มอบความเป็นใหญ่ให้คณะกรรมการ กล่าวคือ มีการตั้งคณะกรรมการในการแก้ไขปัญห ด้วยการมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เรียกว่า สังฆกรรม โดยมีการกำหนดจำนวนพระสงฆ์ในการทำสังฆกรรม แบ่งตามแต่ละประเภทของสังฆกรรมที่มีตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปถึง ๒๐ รูป (๔) กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจ กล่าว คือ อำนาจในการระงับอธิกรณ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ามอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ อาศัยพระธรรมวินัย มีอธิกรณสมณะเป็นเครื่องมือในการรักษาความเรียบร้อยและสร้างความผาสุกแห่งสงฆ์ (๕) เอื้อเฟื้อพระธรรมวินัย กล่าว คือ การแก้ไขปัญหาวาธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ต้องยึดหลักธรรมวินัย เพราะพระวินัยเป็นแกนกลางที่สำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา (๖) บริวาสกรรม คือ หัวใจหลักของการแก้ไขปัญหาวาธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ด้วยการสร้างทักษะสังคม หรือให้คำปรึกษาแนะแนว ความเป็นกัลยาณมิตร สร้างสัมมาทิฐิให้กับผู้กระทำความผิด

Research Title: Review the Body of Knowledge on the Dispute Resolution in the Buddhist Texts

Researcher: Dr. Thanarat Sa-ard-iam, Phrapalad Sura Yanatharo, Asst. Prof. Dr. Mr.Sathapron Pakprom, Phraathikan Wichan Aatharo

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

Fiscal Year: 2567 / 2024

Research Scholarship Sponsor: Research Project Funded by Science Research and innovation Promotion Found

ABSTRACT

The research entitled “Review Body of Knowledge on the Dispute Resolution in the Buddhist Texts” consists of the following objectives: 1) to study the condition of dispute in the Buddhist texts 2) to study the solution to the dispute in the Buddhist text and 3) to analysis the solution the dispute in the Buddhist text. This research is documented research, by studying the Thai Tripitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya University’s version and related academic documents and presents a descriptive analysis.

The results of the research showed that:

1. The condition of dispute in the Buddhist texts found that; the word ‘dispute has two meanings; (1) a matter that is a problem regarding an opinion or conduct that is not following the book of disciple, which is a violation of the rules, rules and patterns of society, and (2) the *Sanghakamma* (Due Process of Buddhist Law), which is an obligation, which is a task that must be accomplished according to the process prescribed by the Vinaya. Therefore, it is a problematic softy and an obstacle to chastity and coexistence among the monks. There are reasons for both good intentions, which are for the sake of the Dhamma and Vinaya, and bad intentions, which are aimed at destroying the Vinaya. According to the Buddhist text, there are four disputes, namely; (1) *Vivadadhirarana* (Dispute-issues); (2) *Anuvadadhikarana* (Accusation-issues); (3) *Apattadhikarana* (Offense-issues); (4) *Kiccadhikarana*: Duty-issues.

2. The solution to the dispute in the Buddhist text found that the solution to the problem of dispute is called *Adhikaranasamatha*. Seven modes of legal procedure are also described in Vinaya Pitaka, employing which the Sangha arrives at decisions or settlements involving a breach of monastic discipline. They are: - (1) *Sammukhavinaya*: Proceeding in presence; (2) *Sativinaya*: Proceeding for the consciously innocent; (3) *Amulhavinaya*: Proceeding in the case of those who are no longer out of their mind; (4) *Patinyatakarana*: Proceeding on confession of guilt; (5) *Yebhuyyasika*: Proceeding by the majority; (6) *Tassapapiyasika*: Proceeding for the obstinate; and (7) *Tinavattharika*: Proceeding by covering over with grass.

3. The analysis of the solution to the dispute in the Buddhist text found that the solution to the dispute in the Buddhist text consisted of: -

(1) Define the problem, that is, when the problem occurs, it must be defined as (a) problematic matters regarding opinions or practices that are not following the Dhamma and Vinaya are breaking the rules, rules, and patterns of society. (b) the work of the monk, which is an obligation, is the *Sanghakamma* (Due Process of Buddhist Law) that must be completed according to the process proscribed by the Vinaya Pitaka.

(2) Create problem-solving tools, namely; solving the problem of Buddhism called *Adhikaranasamatha* is a process of solving problems in Buddhism

(3) Give the leadership to the Board of Directors. In other words, a committee was set up to solve the problem by giving it to the monks the majority, called *Sanghakamma*. (Due Process of Buddhist Law). The number of monks who perform *Sanghakamma* (Due Process of Buddhist Law) is divided according to each type of *Sanghakamma* (Due Process of Buddhist Law) that has from 4 monks up to 20 monks.

(4) Determine the scope of the exercise of power, i.e., the power to settle disputes in the Buddhist texts, the Buddha delegated authority to the monks, relying on the Dhamma and Vinaya, and having *Adhikaranasamatha* as a tool to maintain the Buddhist Order and to create the well-being the Sangha.

(5) To facilitate the continuation of the Dhamma and Vinaya, that is, to resolve the dispute in the Buddhist scriptures, the principle of the Dhamma and Vinaya must be adhered to, Because the Vinaya is the important core of the existence of Buddhism

(6) *Parivasa* (Probation) as the Core punishment as reflected in the Buddhist Text. It is to correct and rehabilitate offender by building social skills or providing counseling with the good friend, and develop the right view. Buddhist jurisprudence focusing on education related to human training, as the best antidote to social crime is enunciated with a practical point of view. In order to attain the highest destination of Buddhist training, the Buddha has drawn a systematic path and suggested His disciples to go along the path, which completely educate and help them in reaching their ultimate goal.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาวินัยในคัมภีร์พระพุทธานุชาสนา” นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้ เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ดังนั้น คณะผู้วิจัยขอนามกล่าวถึงดังต่อไปนี้

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบคุณต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำโดย พระครูสุธีรวิธานิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และพระมหาสุติภัก อภินนโท ป.ธ.๙ ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย และเจ้าหน้าที่ทุกภาคส่วนของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ความกรุณาในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุก ๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือในการประสานงานและตรวจรูปเล่มให้มีความสมบูรณ์

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ๕) ผู้ทรงเชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย และคณาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ที่ได้รับเป็นผู้ให้คำปรึกษาในงานวิจัย และตรวจเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้กระทั่งได้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ พร้อมด้วย รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย และคอยให้คำปรึกษาในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย กระทั่งงานได้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีรองอธิการบดี วิทยาเขตสุรินทร์ และผู้บริหารทุกภาคส่วน เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด และเจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ทุกรูป/ท่าน ที่ได้ ได้อำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร พร้อมกับสถานที่เพื่อให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นสถานที่ทำวิจัยในหน่วยงานด้วย และคณาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ที่ได้ให้การช่วยเหลือในการทำสารบัญชั้คร่าว เพื่อให้ระดมความคิดเห็นและเป็นแนวทางในการทำงานและค้นหาแหล่งข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และช่วยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ได้ให้ความร่วมมือ ช่วยค้นหาและรวบรวมข้อมูลที่เป็นหนังสืออันเกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย และเอกสารรายการการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ด้วย จนกระทั่งงานวิจัยครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณกลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ที่กรุณาให้สัมภาษณ์และเต็มใจให้ข้อมูลเพื่อทำการวิจัย

ดร.ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม และคณะ

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ ปัญหาการวิจัย	๑
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๔
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	๕
๒.๒ แนวคิดเรื่องพระวินัยกับการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	๒๒
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	๔๘
๒.๔ สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๘๑
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง... ..	๘๒
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย... ..	๘๘
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๘๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๙
๓.๒ การกำหนดกรอบในการวิจัย	๘๙
๓.๓ การสำรวจข้อมูลในการวิจัย	๘๙
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๙๐
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๐

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๐
๓.๗ การสรุปผลและนำเสนอข้อมูล	๙๐
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๙๑
๔.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	๙๑
๔.๒ องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	๙๓
๔.๓ วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	๙๖
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๙๙
บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๐
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๑๐๐
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๔
บรรณานุกรม.....	๑๑๖
ภาคผนวก	๑๑๙
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย.....	๑๒๐
ภาคผนวก ข หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย และหนังสือแสดงเจตนายินยอม.....	๑๒๔
ภาคผนวก ค เครื่องมือการวิจัย (แบบบันทึกเอกสาร).....	๑๒๗
ภาคผนวก ง หนังสือติดต่อประสานงานทุกกิจกรรมการวิจัย	๑๓๑
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย	๑๓๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๘

อักษรคำย่อและชื่อคัมภีร์

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้ง ภาษาบาลีและภาษาไทย การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๓/๒ หมายถึง ทีฆานิกาย สีสันธวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้าที่ ๒ เรียงลำดับ ตามคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก (ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปณณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ฉก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.สต. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.เอกทสก. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ (ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ (ภาษาไทย)
ขุ.เถร. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา (ภาษาไทย)
ขุ.เถรี. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถา (ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค (ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปาทาน (ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ. (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ (ภาษาไทย)
ขุ.จรียา (ไทย)	=	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ฌมมสังคณี (ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)
อภิ.ธ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา (ภาษาไทย)
อภิ.ปุ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ (ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ (ภาษาไทย)
อภิ.ย. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ยมก (ภาษาไทย)
อภิ.ป. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปฏฐาน (ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

เนตติ (ไทย)	=	เนตติปกรณ์ (ภาษาไทย)
มิลินท. (ไทย)	=	มิลินทปัญหปกรณ์ (ภาษาไทย)
วิสสุทธิ. (ไทย)	=	วิสสุทธิมรรคกรณ์ (ภาษาไทย)

๒. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้ระบบระบุคำย่อกัมภีร์ เล่ม/ภาค/ตอน/หน้า ตัวอย่างเช่น ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๑/๑๐๙/๑ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ ตอนที่ ๑ หน้าที่ ๑๐๙ ย่อหน้าที่ ๑ ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ. (ไทย)	=	สมันตปาสาทิกา วินัยปิฎกอรรถกถา (ภาษาไทย)
-------------	---	--

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีสลขันธวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ที.ปา.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฏิกวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปญจสุทนี มูลปนิณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปญจสุทนี มัชฌิมปนิณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.อุ.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปญจสุทนี อุปริปนิณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)
ส.ส.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ส.นิ.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี นิทานวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ส.ข.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี ขันธวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ส.สพ.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี สฬายตนวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ส.ม.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ เอกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ทุก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ ทุกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ ติกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.จตุก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ จตุกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ ปญจกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.ฉก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ฉักกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.สตต.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี สัตตกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี อฏฐกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.นวก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.เอกทสก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี เอกทสกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี ขุททกปาฐะอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี อุทานอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี อิติวุตตกอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี สุตตนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี วิมานวัตถุอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี เปตวัตถุอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี เถรคาถาอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี เถรีคาถาอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ม.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย สัทธรรมปัชโชติกา มหานิทเทสอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.จู.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย สัทธรรมปัชโชติกา จูฬนิเทศอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ป.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย สัทธรรมปัชโชติกา ปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.อป..อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย วิสุทธชนวิลาสินี อปาทานอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.อ.. (ไทย) =	ขุททกนิกาย มธฺรตถวิลาสินี พุทธวังสอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย ปรมตฺถปิณี จริยาปิฎกอรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิวัฒนาการทางสังคมการเมืองของมนุษย์ได้เริ่มจากเป็นสถาบันครอบครัวแล้วขยายเป็นสถาบันสังคมที่ใหญ่ขึ้น กระทั่งต้องจัดระเบียบการปกครองให้เป็นระบบ ในทฤษฎะพุทธศาสนาเห็นว่ากระบวนการวิวัฒนาการดังกล่าวมีลักษณะเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ความจำเป็นที่ต้องจัดระเบียบสังคมและระเบียบการปกครองนั้น ก็เพราะความบกพร่องไม่สมบูรณ์ของสังคม อันเนื่องมาจากการขาดความรับผิดชอบ ความเห็นแก่ตัวและด้วยศีลธรรมของมนุษย์^๑ ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (จึง) เป็นอันตรายต่อประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม คนส่วนใหญ่มีความรู้สึกร่วมกัน (Shared felling) ถึงอันตรายดังกล่าว สถานการณ์ที่เป็นอันตรายนั้น (Harmful situation) อาจมีสาเหตุมาจากการที่คนไม่เคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณี พิธีกรรมอันดีงามที่เป็นกรอบควบคุมพฤติกรรมคน และอาจจะเกิดมากสภาวะขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทำให้เกิดความตื่นตระหนกตกใจในสังคม ซึ่งผลักดันให้ผู้คนต่างแย่งชิงกักตุนเครื่องอุปโภคบริโภค สภาวะเช่นนี้สร้างความขาดแคลน และกลไกรัฐอ่อนแอไม่สามารถควบคุมสภาวะไร้บรรทัดฐาน (Anomie) ต่าง ๆ ได้^๒

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมสถาบันหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้น ณ อนุทวีปอินเดียเมื่อ ๒,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ในยุคแรก ๆ ของพระพุทธศาสนานั้น ได้มีบุคคลผู้มีจิตศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม ซึ่งเรียกว่า “สังฆะ” (Sangha) ซึ่งสมาชิกสังฆะในยุคนี้ล้วนเป็นพระอรหันต์ คือ บุคคลที่สมบูรณ์แบบแล้ว ทั้งทางด้านความรู้และความประพฤติ จึงส่งผลให้สภาพสังคมในยุคต้นพุทธกาล (Early Buddhism) ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติในระดับปัจเจก แต่เมื่อสังคมสงฆ์มีการขยายตัว และมีผู้มีจิตศรัทธาประสงค์อุทิศตนออกบวชจากเรือน เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิก “สังฆะ” ซึ่งมีทั้งสมาชิกที่มีความเรียบร้อย ทั้งความรู้และความประพฤติที่เป็นนิสัยส่วนตัว แต่ก็มีบางสมาชิกที่มีความบกพร่องทั้งในด้านความประพฤติและนิสัยส่วนตัว ดังปรากฏเป็นข้อบังคับในแต่ละสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติเอาไว้ในรูปแบบทางการที่เรียกว่า “พระวินัย” ซึ่งมีทั้งมาในพระ

^๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. (นทพรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

^๒ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, “พุทธปรัชญาทางสังคมและทางการเมือง”, รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙, หน้า ๑๑๒.

ปาติโมกข์ คือเป็นข้อ ๆ หมวดๆ หรือ มานอกพระปาติโมกข์ เรียกว่าอภิสมจาร ที่ว่าด้วยความประพฤตินิยมธรรมเนียม อันสมาชิก “สังฆะ” ที่เป็นพุทธบริษัททั้ง ๔ จะพึงปฏิบัติร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นพระพุทธองค์ก็ทรงนำวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น โดยในระยะแรกทรงนำ “วินัย” หรือ “ศีล” มาเป็นกรอบหรือกฎเกณฑ์ในการป้องกันและแก้ไข ปัญหา เมื่อมีการกระทำผิดต่อพระธรรมวินัยก็จะนำเกณฑ์ดังกล่าวมาลงโทษ เพราะทรงเห็นว่า พระวินัยเป็นเสมือนกรอบหรือวิถีทางหนึ่งที่จะทำให้สังคมมีความผาสุก

สำหรับจุดมุ่งหมายของการบัญญัติพระวินัยนั้น ว่าโดยสรุปก็เพื่อป้องกันไม่ให้คนเหี้ยมโหด เพื่อป้องกันความหลงโลกเลี้ยวซีก เพื่อป้องกันความดุร้าย หรือเพื่อป้องกันความประพฤติเลวทราม เป็นต้น^๓ และในการบัญญัติพระวินัยนั้นทรงเล็งเห็นประโยชน์ ที่จะทำให้เกิดปัจเจกชนและสังคมอยู่ ๓ ระดับ คือ (๑) มุ่งประโยชน์แก่สังคม (สังฆะ) (๒) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล (๓) มุ่งประโยชน์แก่พระสัทธรรมอันเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติของโลกและชีวิต^๔

อนึ่ง ในการบัญญัติพระวินัยในยุคต้นพุทธกาล (Early Buddhism) นั้น พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติตามพระประสงค์ของพระองค์เอง แต่ต้องมีมูลเหตุ และสังคมชาวพุทธทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักรต่างเห็นพ้องกันว่า ประเด็น/เรื่องราวดังกล่าว นั้น เป็นสิ่งที่สมาชิกรวมของ “สังฆะ” ทั้งภิกษุสังฆะและภิกษุณีสังฆะไม่พึงปฏิบัติ และควรจะมีการบัญญัติเพื่อห้ามไม่ให้มีบุคคลใดต้องกระทำผิดซ้ำอีก ซึ่งการบัญญัติพระวินัยนั้น พระพุทธเจ้าทรงกระทำอย่างเปิดเผยทรงฟังประชาชน แม้เพียงประชาชนติเตียน ก็ทรงบัญญัติเป็นพระวินัยและวินิจจยอย่างแจ่มแจ้ง ทรงแสดงความบริสุทธิ์ของสังคมสงฆ์ให้ประชาชนประจักษ์สิ้นสงสัย และนับถือได้อย่างสบายใจ^๕

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น ได้มีปรากฏหลักฐานการแก้ไขปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งเกิดขึ้นแล้วในสังคมสงฆ์ และพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพุทธบริษัททั้ง ๔ ต่างก็พร้อมใจกันเข้าไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นให้ยุติ ที่เรียกว่า “อธิกรณ์” และวิธีการ (Mean) ที่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพุทธบริษัททั้ง ๔ ได้ดำเนินการแก้ไขประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วให้ยุติด้วยดีอย่างสันติวิธี วิธีการนี้ เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” ซึ่งมีปรากฏทั้งในพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎกในบางพระสูตร

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญห่อธิกรณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อศึกษาให้มีความกระจ่างชัดเจนมาก

๓ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๔๓-๔๕

๔ วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗.

๕ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๕๐-๕๑.

ยิ่งขึ้น อันจะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา และสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาในสังคมโลกศตวรรษที่ ๒๑ อีกด้วย

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๒.๑ สภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ วิธีการในการแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง
- ๑.๒.๓ การแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีสาระสำคัญอย่างไรบ้าง

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับประเด็นองค์ความรู้ว่าด้วยการทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วยที่มาของแนวคิด ความหมาย หลักการสำคัญ ประเภท แนวทางการแก้ไข และประโยชน์ของการแก้ไขอธิกรณตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตำราวิชาการ เอกสารวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำราเกี่ยวกับประเด็นองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอธิกรณ รวมทั้งบทความอิเล็กทรอนิกส์ และสาระสังเขปออนไลน์ (Online)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา : ช่วงระยะเวลาทำการวิจัย ๑ ปี

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

๑.๕.๑ การทบทวนองค์ความรู้ หมายถึง การสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับอิทธิพลและการแก้ไข ปัญหาอิทธิพลที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๒ อิทธิพล หมายถึง ข้อพิพาท หรือการฟ้องร้องในคดีสงฆ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์ จะต้องจัดทำให้เสร็จจุล่งไป มีทั้งที่จัดเป็นปัญหาและไม่จัดเป็นปัญหา

๑.๕.๓ อิทธิพลสมณะ หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเพื่อระงับเหตุการณ์ หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์

๑.๕.๔ คัมภีร์พระพุทธศาสนา (Buddhist Texts) หมายถึง หลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนาที่มีการจารึกเป็นอักษร เรียกว่าพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก รวมทั้งคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส รวมทั้ง ผลงานวิชาการของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

๑.๖.๑ ทำองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้เข้าใจ สภาพปัญหาที่เป็นสาเหตุข้อเท็จจริง และรูปแบบอิทธิพลที่เคยเกิดขึ้นและมีการแก้ไขจนกระทั่งได้ข้อยุติ แล้วในสมัยพุทธกาล อันเอื้อประโยชน์ต่อการเทียบเคียงกับกรณีอิทธิพลที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน

๑.๖.๒ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อันจะช่วยให้สามารถนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ ในการแก้ไขปัญหาอิทธิพลที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอิทธิพลที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำผลวิเคราะห์นี้ไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบและกระบวนการ แก้ไขอิทธิพลที่เกิดขึ้นอันเป็นปัญหาของพระพุทธศาสนาในอนาคตได้

๑.๖.๔ คณะสงฆ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปกำหนดเป็นกรอบนโยบายและ รูปแบบในการแก้ไขปัญหาอิทธิพลที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในสมัยปัจจุบัน

๑.๖.๕ สร้างองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ด้านพุทธนิติศาสตร์ให้กับมหาวิทยาลัยสงฆ์ และมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่เปิดสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและนิติศาสตร์ โดยสามารถนำองค์ความรู้ จากผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลประกอบการเรียนการสอนได้ อันจะเอื้อให้เกิดการแก้ไขปัญหาคือจัดเป็น อิทธิพลอย่างสันติวิธีที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” มี ๓ วัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไข ปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา

ดังนั้น เพื่อให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษาดังนี้

- ๑) แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
 - ๒) แนวคิดเรื่องพระวินัยกับการแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
 - ๓) แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
 - ๔) สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
 - ๕) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๖) กรอบแนวคิดการวิจัย
- ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยจะนำเสนอสภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และอรรถกถา ฎีกา ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ เอกสารวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นการวิจัย ทั้งนี้ เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นในการวิจัย ผู้วิจัยจึง ได้กำหนดประเด็นในการศึกษาเอาไว้ทั้ง ๖ ประเด็น คือ

- ๑) ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒) ความหมายของอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๓) สาระสำคัญของอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๔) สาเหตุการเกิดอธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๕) ประเภทของอธิกรณในพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๖) โทษของอภิกขันธ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๗) สรุปสาระสำคัญ

รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับสภาพปัญหาอภิกขันธ์ในพระพุทธศาสนา

เนื่องจากหมู่สงฆ์มีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องหล่อหลอมกลมเกลียวจิตใจ และศิลาจารวัตรให้คงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้พบเห็น แต่ขณะเดียวกันพระธรรมวินัยก็เป็นต้นเหตุแห่งความขัดแย้งในหมู่สงฆ์ กล่าว คือ ความเห็นที่แตกต่างในธรรมวินัยอันเนื่องมาจากการตีความพระธรรมคำสอนที่แตกต่างจากความคิดเห็นที่แปลกแยกออกไปตามความรู้ที่ถูกจำกัดในการรับรู้และโอกาสในการศึกษาเรียนรู้จนนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามที่เข้าใจความคลาดเคลื่อนแตกต่างกัน จนนำไปสู่การโจทก์กล่าวหากันในเรื่องศีลวิบัติ อาจารวิบัติ ติฎฐิวิบัติ อาชีวิวิบัติ และการปฏิบัติกิจที่สงฆ์พึงกระทำให้สงบด้วยหน้าที่ ซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม”^๑

สมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระสาวกยังมีจำนวนไม่มาก พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการด้วยพระองค์เองโดยแสดงธรรม และบัญญัติพระวินัยจุฬายนิตินิบัญญัติ ทรงปกครองจุฬายบริหาร และทรงวินิจฉัยอภิกขันธ์ต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองจุฬายตุลาการด้วยหลักธรรมาธิปไตย^๒ แต่เมื่อมีเรื่องราวของคณะสงฆ์มากขึ้น อภิกขันธ์หรือคดีสงฆ์รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่สงฆ์ต้องดำเนินการได้เกิดขึ้นมากมาย พระพุทธเจ้าทรงให้มีพระสงฆ์บริหารจัดการด้วยวิธีจำแนกอภิกขันธ์ออกเป็นประเภท ๆ ดังนั้น อภิกขันธ์เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องทำ เป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัญหาด้านการทะเลาะวิวาท การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น

๒.๑.๒ ความหมายของอภิกขันธ์ในพระพุทธศาสนา

ความหมายของ “อภิกขันธ์” เพื่อให้เห็นชัดถึงความหมายของอภิกขันธ์ ผู้วิจัยของแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ความหมายด้านภาษา และ ๒) ความหมายด้านเนื้อหา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ความหมายด้านภาษา

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ๒๕๕๑, หน้า ๔๑๕.

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗: ๑๕๐.

คำว่า “อภิกรณี” หมายถึง เหตุ ปัญหา คดี เรื่องหรือกรณี^๓ บางแห่งใช้ให้ความหมายว่า “เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์ต้องจัดทำต้องทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ” ซึ่งหมายรวมถึงการกระทำที่เป็นปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งของสงฆ์ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วจึงเป็นเรื่องที่เป็นหน้าที่โดยตรงและเป็นสิทธิอำนาจของกระบวนการทางสงฆ์ที่จะต้องจัดการให้เรียบร้อย

ในพระวินัยปิฎกได้มีการกล่าวถึงพระภิกษุผู้ก่ออภิกรณีแล้วสงฆ์นำมาพิจารณาโทษไว้หลายแห่ง อภิกรณีในพระวินัยจึงหมายถึงปัญหาหรือเรื่องที่พระสงฆ์จะต้องวินิจฉัยและตัดสินเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในแง่นี้อภิกรณีจึงจัดเป็นความหมายในเชิงปัญหาหรือกรณีพิพาทต่าง ๆ^๔

โดยทั่วไปแล้ว อภิกรณีมีความหมายว่า เหตุ ปัญหา คดี หรือกรณีพิพาท ดังเช่น “ยथा ปน ปพพชิตา ธมมาธิกรณี วิวาทติ ตथा อริยวิหาเรน วิหริติ เตสํ อตฺทสกุสลมุขูปาทนตถํ เมื่อพระภิกษุทั้งหลายถกเถียงกันเรื่องเกี่ยวกับธรรม พระพุทธเจ้าทรงใช้อริยวิหาร เพื่อให้เกิดกุศลมูล คือ โทสะแก่บรรพชิตเหล่านั้น”^๕ กรณีอภิกรณีนี้ความหมายในเชิงพิพาทหรือเป็นคดีความ

นอกจากนี้ ก็ยังมีนักปราชญ์ทางภาษาศาสตร์ ผู้แตกฉานในนิรุกติได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “อภิกรณี” ในแง่ของภาษาศาสตร์ หรือไวยากรณ์เอาไว้ ดังที่ผู้วิจัยขอยกมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้อธิบายคำว่า “อภิกรณี” ดังนี้ อภิกรณี, แปลว่า คดี ความ วิ.ว่า สมเถหิ อภิกรียติ รูปสมมติติ อภิกรณี เรื่องอันเข้าระงับได้ด้วยสมณะ (อภิ บทหน้า กร ธาตุ ในความหมายว่า ทำ ยุ ปัจจย, แปลง ยุ เป็น อน, น เป็น ณ)^๖

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ได้อธิบายเอาไว้ว่า คำว่า “อภิกรณี” เขียนเป็นภาษาบาลีว่า “อภิกรณี” แปลว่า ความกระทำยั้ง, อภิกรณี (โทษ), ความ เป็นไปในอรรถ คือ ๑.วิวาทาติ (เรื่องที่เกิดขึ้นซึ่งจะต้องจัดทำตามวินัย มีวิวาทาธิกรณี เป็นต้น) ๒.อาธาร (สัดตมวิวัทธิในไวยากรณ์) ๓.การณ (เหตุ เช่นคำว่า ยตฺวาธิกรณี) (relation, reference; (in grammar.) the locative relation; circumstance, matter, thing, subject of discussion, matter of dispute, difficulty, case, suit, trial.)^๗

ป.หลงสมบุญ ได้อธิบายความหมายของ “วินัย” ในเชิงภาษาศาสตร์เอาไว้ในพจนานุกรม มคอ-ไทย เอาไว้ดังนี้ อภิกรณี. (นป.) แปลว่า การทำยั้ง, โทษชาติเป็นเครื่องทำยั้ง, โทษ, คดี, เหตุ, เรื่อง,

^๓ สารัตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔.

^๔ พระมหามหานรกร ช่างบุ. “อคติ” กับปัญหาอภิกรณีในพุทธศาสนา: กรณีศึกษาสำนักสันติอโศก”, **วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑**, หน้า ๔๙.

^๕ วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๑๔๗/๓๑๕.

^๖ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ศัพท์วิเคราะหฺ**, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔.

^๗ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**, (ม.ป.ท, ๒๕๒๑), หน้า ๓๑-๓๒.

เรื่องราว, อธิกรณะ เป็นคำเรียกบทที่ประกอบสัต์มีวิภัติ, อธิกรณ คือ ข้อพิพาทหรือที่ถกเถียงกัน เมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องทำ ต้องระงับ, อธิบทหน้า กร ธาตุ ยุ ปัจ. ส.อธิกรณ.^๘

(๒) ความหมายด้านเนื้อหา

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “อธิกรณ” เอาไว้ว่า เหตุ, โทษ, เรื่องราว^๙ ดังนั้น อธิกรณ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัดต้องทำเรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ^{๑๐}ซึ่งเป็นการเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย การโจทก์กล่าวหากันด้วยอาบัติ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ การแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ และกิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องกระทำ เช่น การให้อุปสมบท ให้ผ้าพระกฐิน เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ว่า อธิกรณนั้นไม่ใช่เรื่องเฉพาะที่เป็นปัญหาเท่านั้น เช่น การให้อุปสมบท ก็อยู่ในความหมายของอธิกรณด้วย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๑๑} ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอธิกรณเอาไว้ว่า อธิกรณนั้น หมายถึง คดี เรื่องความที่ฟ้องกัน เรื่องที่ต้องจัดทำต้องทำ ซึ่งอธิกรณกับนิคหกรรมทั้งสองเรื่องมีความเกี่ยวกัน เพราะในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ ซึ่งหมายถึง การพิจารณาความผิด ก็ต้องพิจารณาโทษควบคู่กันไปด้วย และในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ซึ่งหมายถึงการพิจารณาโทษก็ต้องพิจารณาความผิดเสียก่อน แต่อธิกรณตามหลักพระธรรมวินัยมีความหมายกว้าง แต่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์จึงเป็นจากอธิกรณเป็นนิคหกรรม เพื่อให้ความหมายแคบลงเฉพาะอนุวาทติกรณ โดยมีผู้กล่าวหาพระภิกษุว่า กระทำความผิดล่วงละเมิดพระวินัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “อธิกรณ” ดังนี้ การแก้ไขปัญหามติในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อธิกรณสมณะ” คำนี้มาจากการผสมของคำว่า “อธิกรณ” ที่แปลว่า ปัญหาหรือเหตุ คดีความ หรือหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ^{๑๒} และคำว่า “สมณะ” แปลว่า สงบระงับ การทำให้สงบ รวมกันเป็นอธิกรณสมณะ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณหรือวิธีการระงับอธิกรณหรือหมายถึง วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ^{๑๓} หรือกระบวนการในการแก้ไขปัญหามติ^{๑๔} หรือวิธีการที่จะดำเนินการเพื่อให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

^๘ ป.หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: วัดปากน้ำภาษีเจริญ, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๓๖๖

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๘๑.

^{๑๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, ๒๕๔๑, หน้า ๒๓๖.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๗.

^{๑๓} วิ.มท. (ไทย) ๒/(๓๖).

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๓.

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว อธิกรณ์ มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้

๒.๑.๓ สาระสำคัญของอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนา

ด้วยสถานะในทางสังคมที่มีความแตกต่าง พระสงฆ์นั้นถือว่าเป็นกลุ่มคน (นักบวช) ที่มีลักษณะพิเศษไปจากบุคคลธรรมดาโดยพระสงฆ์นั้นนอกจากจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองแล้ว ยังต้องปฏิบัติตามธรรมวินัยซึ่งเปรียบเสมือนเป็นข้อบังคับความประพฤติที่พระพุทธศาสนาได้บัญญัติไว้อีกชั้นหนึ่งด้วย^{๑๕}

อธิกรณ์เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์ต้องดำเนินการ เป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาใน ๔ ด้าน คือ ด้านการทะเลาะวิวาทภายในหมู่สงฆ์ การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น ดังนั้น สาระสำคัญของอธิกรณ์จึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะเรื่องราวเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่ยังมีความหมายรวมถึงกิจของสงฆ์ที่เป็นหน้าที่และระเบียบปฏิบัติเช่น การอุปสมบท หรือการทอดกฐิน ข้างต้น

ในส่วนสาระสำคัญของอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนา นอกจากหลักการและเหตุผลในการแก้ปัญหาภายในคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ทรงตั้งวางระเบียบต่าง ๆ ก็เพื่อให้พุทธบริษัท คือ พระสงฆ์และประชาชน ได้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอน พุทธง่าย ๆ ว่า คนทั้งหลายจะเอาพระธรรมวินัยจากพระองค์ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงจัดระเบียบพระสงฆ์และวัดวาอารามให้มั่นใจว่า พุทธบริษัททุกคนจะได้ธรรมวินัยไปอย่างดีที่สุด เรียกว่าพระธรรมวินัยนั้นแหละเป็นเป้าหมายของการปกครองคณะสงฆ์ และก็เป็นหลักเป็นเกณฑ์ในการจัดการปกครองด้วย

คนจะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา คือ จากพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ก็ด้วยการศึกษาเล่าเรียนประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้น ที่ท่านเรียกว่าไตรสิกขาให้พระเณรเป็นต้น เจริญในศีล สมาธิ ปัญญา

ถ้าจัดการปกครองจัดระเบียบพระสงฆ์และวัดวาอารามให้เป็นเครื่องกำกับหรือเกื้อหนุนให้พระเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมั่นใจได้ว่า พระเณรเหล่านั้นจะเจริญงอกงามในศีล สมาธิ

^{๑๕} อำนวย ยัสโสธา, “กระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญากับวินัยสงฆ์การศึกษาเปรียบเทียบ”. รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา, ๒๕๓๑), หน้า ๕.

ปัญญา และสามารถมาสอนประชาชนให้รู้เข้าใจประเพณีปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา ดำเนินชีวิตให้ดีงาม และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมได้ ก็พูดได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ และการจัดตั้งวางระเบียบการคณะสงฆ์ นั้นประสบความสำเร็จ^{๑๖}

และนอกจากเหตุผล ๑๐ ประการแล้วก็อาจจะมีสาระสำคัญในประเด็นเชิงบริบทสังคมเพิ่มเติม ดังนี้

๑) เพื่อประโยชน์ในการปกครองสงฆ์ได้ง่าย จะสังเกตเห็นได้ว่า สมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารคณะสงฆ์ ทรงปกครองสังคมสงฆ์ด้วยธรรมวินัยแล้วอุปสมบทภิกษุด้วยตนเอง (เอหิภิกขุอุปสัมปทา) ทรงบัญญัติพระวินัยด้วยพระองค์เอง เพื่อใช้เป็นกรอบในการบริหารการปกครอง นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาสูงสุดในคดีต่าง ๆ เมื่อเกิดคดีความของสงฆ์ขึ้น ภายหลังเมื่อสงฆ์มากขึ้นจึงมอบให้คณะสงฆ์ไปช่วยกันดูแลแต่มีข้อแม้ว่า ต้องยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลัก ซึ่งสงฆ์ส่วนใหญ่สมัยนั้นก็เป็นพระอริยบุคคล จึงทำให้ดูแลและปกครองสงฆ์ได้ไม่ยาก

๒) เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการศึกษา (คันถธุระ) และการปฏิบัติธรรม (วิปัสสนาธุระ) อันจะเป็นการสร้างสรรค์สังคมสงฆ์ที่จะศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อความเจริญก้าวหน้าและบรรลุจุดหมายสูงสุดในศาสนาได้

๓) เพื่อให้พุทธบริษัท ๔ ได้เข้าใจปัญหาของวงการคณะสงฆ์และร่วมกันแก้ปัญหาคณะสงฆ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสังคมสงฆ์กับสังคมชาวบ้านที่เป็นพุทธบริษัทเข้าด้วยกันและแก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นระบบที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อสงฆ์มีปัญหาชาวบ้านก็ช่วยกันสอดส่องดูแลหรือติเตียนขณะเดียวกันสงฆ์ก็ต้องช่วยกันแก้ปัญหาความวุ่นวายของสังคมในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณหรือในฐานะผู้นำบริษัท^{๑๗}

ดังนั้น ดังที่กล่าวมาประเด็นสาระสำคัญของอิทธิพลในพระพุทธศาสนา ก็คือการดำรงอยู่อย่างผาสุกของสังคมสงฆ์ และเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลการประพฤติพรหมจรรย์ มุ่งขัดเกลากิเลสอันเป็นปัญหาในส่วนปัจเจกบุคคล แต่ทั้งนี้ก็หวังประโยชน์ที่เกื้อกูลประโยชน์แก่สังคมสงฆ์หมู่มาก เพราะความสงบสุขและความพร้อมเพรียงแห่งหมู่สงฆ์เป็นเหตุนำมาซึ่งความสุขตามนัยของพระพุทธศาสนา

๒.๑.๔ ประเภทของอิทธิพล

พระไตรปิฎกได้แบ่งอิทธิพลออกเป็น ๔ ประเภท ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค อิทธิภณ ว่าด้วยอิทธิพล ๔ อย่าง มีข้อความดังต่อไปนี้

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พ.ร.บ.คณะสงฆ์ที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนาพัฒน. (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๖๗-๗๑.

^{๑๗} พระมหามหานรกร ช่างบุ. อ้างแล้ว. หน้า ๔๘.

“...พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิฯลฯ ครั้นทรงดำหนิแล้ว ฯลฯ ทรงแสดงธรรมมีกถา
รับสั่งภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย อธิกรณมี ๔ นี้ คือ ๑.วิวาทาธิกรณ ๒.อนุวาทาธิกรณ
๓.อาปัตตาธิกรณ ๔.กิจจาธิกรณ...”^{๑๘}

นัยนี้ประเด็นของรายละเอียด มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ศึกษาและให้การอธิบาย
เอาไว้เพิ่มเติมดังนี้

๑) วิวาทาธิกรณ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๙} ได้อธิบายเอาไว้ว่า วิวาทจัดเป็นอธิกรณ การวิวาทซึ่ง
เป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องเอาธุระดำเนินการพิจารณาระงับ ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่น เถียง
กันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ เป็นต้น
ดังนั้น คำว่า วิวาทาธิกรณ คือ กรณีที่แสดงออกทางกายและวาจาแสดงถึงความบาดหมาง ความทะเลาะ
ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน กล่าวโดยประการอื่น การพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจ การด่า
ทอในเรื่องนั้น ๆ เรียกรวมว่า ความคิดเห็นแย้งกันในเรื่องที่ว่า (๑) นี้ธรรม (๒) นี้อธรรม (๓) นี้วินัย (๔) นี้
ไม่ใช่วินัย (๕) นี้ตถาคตภาสิตได้ตรัสไว้ (๖) นี้ตถาคตไม่ได้ภาสิตไว้ ไม่ได้ตรัสไว้ (๗) นี้จริยวัตรที่ตถาคตได้
ประพฤติมา (๘) นี้จริยวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา (๙) นี้ตถาคตบัญญัติไว้ (๑๐) นี้ตถาคตไม่ได้บัญญัติ
ไว้ (๑๑) นี้อาบัติ (๑๒) นี้อาบัติ (๑๓) นี้อาบัติเบา (๑๔) นี้อาบัติหนัก (๑๕) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ (๑๖) นี้
อาบัติไม่มีส่วนเหลือ (๑๗) นี้อาบัติชั่วหยาบ (๑๘) นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

ความขัดแย้งในประเด็นดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้ใน ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ เกิดจากคน ๒ คน หรือฝ่ายหนึ่งมีความคิดเห็นแตกต่างตรงข้ามกัน โดยหาข้อยุติไม่ได้
เช่น ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้ธรรม อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้อธรรม ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้วินัย อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ไม่ใช่
วินัย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้เป็นอาบัติ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นี้ไม่เป็นอาบัติ

ลักษณะที่ ๒ เกิดจากคน ๒ คนหรือฝ่าย คือ ฝ่ายที่แสดงความเห็นบิดเบือน เช่น แสดงธรรม
ว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงสิ่งที่มีใช้วินัยว่าเป็นวินัย แสดงวินัยว่ามีใช้วินัย แสดงกรณี
ที่เป็นอาบัติว่าไม่เป็นอาบัติ แสดงกรณีที่ไม่เป็นอาบัติว่าเป็นอาบัติ กับฝ่ายที่แสดงความเห็นตามความเป็น
จริง เช่น กรณีอธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงธรรมว่าเป็นธรรม รวมเป็น ๙ คู่กรณี ๑๘ ประเด็น ปัญหาความ
ขัดแย้งอย่างนี้ในองค์กรสงฆ์ ถือเป็นเรื่องใหญ่ เพราะเกี่ยวกับหลักการ เป็นทฤษฎีในกระบวนการกลุ่ม เป็น

^{๑๘} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๑๕/๒๓๐.

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๐

กระแสนี้มีพลังมากในสังคมสงฆ์ ถ้าจัดการไม่เป็นระบบ จะทำให้เกิดความลูกกลามใหญ่โตนำไปสู่ความแตกแยกในองค์กรหรือสังคมประเทศชาติ และท้ายที่สุดอาจทำให้เกิดความล่มสลายได้^{๒๐}

ตัวอย่างของวิวาทาธิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กรณีภิกษุชาวโกสัมพี^{๒๑}

เรื่องเกิดขึ้นในเมืองโกสัมพีมีภิกษุผู้เป็นอาจารย์ที่มีความชำนาญในพระธรรม และเป็นที่เคารพและศรัทธาของภิกษุสามเณร คือ ๑) พระธรรมกถึก ซึ่งเก่งในด้านการเทศน์สั่งสอนญาติโยม อธิบายพระธรรมได้แจ่มแจ้ง เทศนาได้ไพเราะ ผู้ฟังเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายธรรมได้ง่าย ๒) พระวินัยธร ซึ่งเป็นพระเถระที่มีความเก่งในทางพระวินัย ทรงจำพระไตรปิฎก เป็นผู้ชำระความผิดของผู้ที่ประพฤติดุคตินัย และเป็นผู้ให้คำอธิบายเรื่องวินัยได้ชัดเจน จนมีลูกศิษย์จำนวนมากมาเรียนพระไตรปิฎกกับท่าน ภิกษุ ๒ รูปอยู่ในอาวาสเดียวกัน อยู่มาวันหนึ่ง พระวินัยธรได้เข้าไปทำธุระในห้องสุมตามหลังพระธรรมกถึก ได้พบเห็นน้ำชำระที่เหลือไว้ในภาชนะ ซึ่งพระธรรมกถึกชำระไม่หมด พอทำธุระเสร็จก็ออกมาถามพระธรรมกถึกว่า “ท่านเหลือน้ำไว้ใช้ไหมครับ” พระธรรมกถึกก็ยอมรับการเหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะห้องสุมานี้มีห้ามไว้ในวัจจกฏวัต แต่ก็ไม่มีการบัญญัติว่าเป็นอาบัติแต่อย่างใด ดังนั้น พระธรรมกถึกจึงเข้าใจว่าการทำแบบนี้ไม่เป็นอาบัติ ส่วนพระวินัยธรก็เข้าใจว่า ทรงห้ามไว้แล้ว ถ้าละเมิดก็ต้องเป็นอาบัติ ถ้าไม่ตั้งใจทำ แต่ทำไปเพราะความไม่มีสติ ก็ไม่เป็นอาบัติ ในขณะที่เจรจากันก็สามารถยอมความกันได้ แต่พอออกจากวงสนทนา พระวินัยธรก็ไปป่าวประกาศกับลูกศิษย์ว่า พระธรรมกถึกต้องอาบัติแล้วแต่ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ พอพระธรรมกถึกได้ฟังก็กล่าวหาพระวินัยธรรบ้างว่า พูดคำเท็จ เดิมบอกว่าถ้าไม่รู้ก็ไม่เป็นไร แต่พอต่อมากลับบอกว่า เป็นอาบัติ แท้จริงพระวินัยธรก็ต้องอาบัติเพราะพูดคำเท็จ

ข้อโต้แย้งดังกล่าวเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกเป็น ๒ ฝ่าย ต่างฝ่ายก็มีลูกศิษย์มาก และบรรดาลูกศิษย์ก็เข้าข้างอาจารย์ตนพร้อมทั้งกล่าวหาอีกฝ่ายว่าเป็นผู้กระทำผิด ความที่ไม่ตรงกันในเรื่องดังกล่าว เป็นเหตุให้เกิดความริ้วฉานขึ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาทรงแก้ปัญหา แต่ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ไม่ยอมรับฟังจนในที่สุดพระองค์ทรงใช้วิธีการปลีกวิเวกเพื่อกดดันหรือปล่อยให้ทั้งสองฝ่ายถูกสังคมพิพากษาจนต้องหันมาขอมาพระพุทธรองค์ในที่สุด

๒) อนุวาทาธิกรณ

^{๒๐} พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญโญ), “พุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยกรอบแห่งอริยสัจ ๔: ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้สัมมาสมาธิ วิถีปฏิบัติ และจิตตภาวนา” ออนไลน์: https://www.mcu.ac.th/directory_uploads/administrator/file_upload/20210504111923_B640A3AE-0DEE-47A7-B3EB-2C0844FDAE5C.pdf (เข้าถึงเมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔)

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๘/๕๒๙-๕๓๑.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๒} ได้อธิบายเอาไว้ว่า การโจทก์จัดเป็นอธิกรณ์ คือ การโจทก์กันด้วยอาบัติ เรื่องการกล่าวหากัน เป็นการฟ้องร้องกันในเรื่องความผิดหรือความเสียหาย อนุวาทิกรณมาจากคำว่า “อนุวาท” คือ “การโจทก์ การฟ้อง การกล่าวหาด้วยอาบัติ” สามารถจำแนกเป็น ๔ อย่าง คือ ๑) ศีลวิบัติ ความเสียหายด้านศีล เกิดจากการละเมิดสิกขาบทต่าง ๆ ๒) อจารวิบัติ ความเสียหายด้านกิริยามารยาท เกิดจากการมีมารยาททรามขาดการสำรวมระวังแก่เพศ กาล สถานที่ ชุมชน เป็นต้น ๓) ฐิฐวิบัติ คือ ความเห็นผิดธรรม ผิดวินัย เกิดจากการมีความคิดเห็นไม่ตรงตามพระธรรมวินัย ๔) อาชีวิวิบัติ คือ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ เกิดจากการเลี้ยงชีวิตในทางผิดศีลธรรมและกฎหมาย

อนุวาทิกรณเป็นการโจทก์หรือการฟ้องร้องกันเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องอาบัติ ซึ่งเป็นเรื่องมีมูลเรื่องที่มีมูลในที่นี้ ไม่ได้หมายถึง เรื่องที่เป็นจริง^{๒๓} แต่ยังหมายรวมเอาถึง ๑) เรื่องที่ได้เห็นเอง ๒) เรื่องที่ได้ยินเองหรือมีผู้บอกและเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ๓) เรื่องที่เว้นจาก ๒ สถานะนั้น แต่สงสัยหรือรังเกียจโดยอาการ เช่น ได้ยินว่าของขึ้นหนึ่งหายไป และได้พบของขึ้นนี้ที่กุฎของภิกษุชื่อ ก. เป็นต้น

ในหมูภิกษุสงฆ์มีความเป็นมีศีลสามัญญตาหรือมีความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน ซึ่งเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งแห่งความสามัคคี เมื่อมีภิกษุขุติลขึ้นในสงฆ์เพนหนาทที่ของภิกษุผู้มีศีลจะกำจัดออกเสีย มีพระพุทธานุชาตธรรมา เมื่อมีชาวศพนในมหาสมุทรคลื่นยอฆัดขึ้นฝั่ง ทางที่ภิกษุรูปหนึ่งจะ ฟังโจทภิกษุอีกรูปหนึ่งด้วยอาบัติด้วยความปรารถนาดีก็มี ด้วยความปรารถนาเลวก็มี อนุวาทิกรณที่เกิดขึ้นผู้ใดโจทก์เพราะเห็นแก่พระธรรมวินัยผู้นั้นชื่อว่าทำความปรารถนาดี ผู้ใดโจทก์ เพราะมั่งร้ายแก่เขา ผู้นั้นชื่อว่าทำความปรารถนาเลว ซึ่งมีมูลเหตุแห่งอนุวาทิกรณ ดังนี้

๑.จิตที่เป็นกุศล ประกอบด้วย โลภะ โกรธ หลง แล้วโจท

๒.จิตที่เป็นกุศล ประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ แล้วโจท

ตัวอย่างของอนุวาทิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กรณีพระทัฬหฬลบุตร^{๒๔}

ในสมัยพุทธกาล พระทัฬหฬลบุตรผู้เป็นอรหันต์ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ เมื่อออกบวชมาแล้วท่านไม่มีอะไรทำจึงขออนุญาตจากเจ้าอาวาสและแจกภัตแก่พระภิกษุ พระพุทธรูปก็ทรงอนุญาตและท่านก็สามารถทำได้ ต่อมาเพราะสาเหตุจากการจัดเสนาสนะและแจกภัตแก่สงฆ์ทำให้ภิกษุ ๒ รูป คือพระเมตติ

^{๒๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๒๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๖๓.

^{๒๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๙-๑๙๑/๓๐๐-๓๐๓.

ยะและพระภุมมชกะ ผู้เป็นภิกษุหัวดีอยู่ในกลุ่มพระฉัพพัคคีย์ (พวก ๖) เกิดความไม่พอใจ (เขม่น) ท่านพระทัฬหฬลบุตร ดังนั้น จึงร่วมมือกับลูกน้องของตนคือภิกษุณี ชื่อว่า เมตติยาใส่ความพระทัฬหฬลบุตร โดยเป็นโจทพ้องว่าภิกษุณีเมตติยาถูกพระทัฬหฬลบุตรข่มขืน ต่อมาพระพุทธร่องค์ทรงประชุมสงฆ์และไต่สวนสอบสวนพระทัฬหฬลบุตร ในที่สุดก็ทรงทราบความจริงและมีรับสั่งให้ภิกษุณีเมตติยาลาสิกขาเสียด้วยความผิดว่าเธอใส่ความพระอรหันต์โดยไม่มีมูลความจริง

๓) อาบัติตาทิกรณ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายเอาไว้ว่า อธิกรณ์ คือ อาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณ์โดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องทำ คือ ระวังด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น ตามที่ท่านบัญญัติไว้

อธิกรณ์ที่จัดเป็นอาบัติตาทิกรณ์ ในพระวินัยอธิบายว่า “ในอธิกรณ์ ๔ อย่าง นั้น อาบัติตาทิกรณ์เป็นไฉน อาบัติทั้ง ๕ กอง ชื่ออาบัติตาทิกรณ์ ชื่ออาบัติตาทิกรณ์อาบัติทั้ง ๗ กองชื่ออาบัติตาทิกรณ์ นี้เรียกว่า อาบัติตาทิกรณ์”^{๒๕} กองอาบัติต่าง ๆ เหล่านี้ จัดเป็นอธิกรณ์อย่างหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อพระภิกษุต้องอาบัติแล้ว ก็ต้องมีการปรับอาบัติตามพระวินัย และรับโทษตามสมควรแก่อาบัตินั้นๆ

อาบัติตาทิกรณ์ เป็นปัญหาที่เกิดจากการที่พระภิกษุประพฤติดละเมิดพระวินัยจึงต้องปรับโทษตามอาบัตินั้น ๆ จะหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับความผิดที่กระทำโดยมีการจัดอาบัติออกเป็น ๗ กอง คือ (๑) ปาราชิก ๔ (๒) สังฆาทิเสส ๑๓ (๓) อนียต ๒ (๔) ปาจิตตีย์ ๙๒ (๕) ปาฏิเทสนียะ ๔ (๖) ทุกกฏ (๗) ทุพพาสิต การที่ทุกกฏกับทุพพาสิตไม่ได้ระบุจำนวนก็เพราะมีสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์และสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ ถ้าหากระบุให้ครบ ๒๒๗ สิกขาบทก็จะได้นี้ ปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒ สิกขาบท นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ (สุทธก) ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท เสขียวัตร ๗๕ สิกขาบท อธิกรณ์สมณะ ๗ สิกขาบท รวมเป็น สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ

หากจัดตามความหนักเบาแล้ว อาบัติปาราชิก จัดเป็นอาบัติหนักที่สุด (ครุกาบัติ) เพราะทำให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุในทันทีโดยไม่มีทางแก้ไข เพื่อให้กลับเป็นพระภิกษุปรกติได้อีก ถัดมา คือ อาบัติสังฆาทิเสส จัดเป็นอาบัติหนักรองลงมามีโอกาสแก้ไขได้ ด้วยการอยู่ปริวาสกรรมเพื่ออบรมตนให้บริสุทธิ์ดังเดิมเท่ากับจำนวนวันที่ตนได้ปกปิดอาบัติไว้ ส่วนอาบัติที่เหลืออีก ๕ กองนอกจากนี้จัดเป็นอาบัติเบา (ลหุกาบัติ) แก้ไขได้ด้วยการแสดงอาบัติที่ตนล่วงละเมิดต่อหน้าพระภิกษุด้วยกัน อาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ (๓๐) เป็นอาบัติที่จะต้องสละสิ่งของนั้น ๆ ก่อนแล้วจึงค่อยแสดงอาบัติจึงจะพ้นได้

^{๒๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๒๓๐.

ตัวอย่างของอาปัตตาทิกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กรณีภิกษุเสยยกะ^{๒๖}

ในกรณีภิกษุเสยยกะ เป็นส่วนของการระงับอาปัตตาทิกรรม กรณีที่เป็นการระงับด้วยสัมมุขา วินัย เช่น กรณีภิกษุเสยยกะถูกพระอุทายี แนะนำในทางที่ผิดให้ใช้มือเปลือยความใคร่ ทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนจากฐาน ความทราบถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ ทรงไต่สวนสอบสวนพระเสยยกะด้วยพระองค์เอง พระเสยยกะก็ทราบทูลยอมรับพระพุทธองค์ทรงดำหนิแล้วทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามทำน้ำอสุจิเคลื่อนจากฐานโดยเจตนา ถ้าล่วงละเมิดต้องอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าภิกษุรูปใดล่วงละเมิดต้องประพฤติฐานวิธี

๔) กิจจาธิกรรม

กิจจาธิกรรม หมายถึง กิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์^{๒๗} ซึ่งเป็นหน้าที่ของสงฆ์ที่จะต้องทำ เพื่อให้สังคมสงฆ์เกิดความเรียบร้อย และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ได้แก่สังฆกรรมทั้ง ๔ มี (๑) อปโลคนกรรม (๒) ญัตติกรรม (๓) ญัตติทุติยกรรม และ (๔) ญัตติจตุตถกรรม^{๒๘}

พระพุทธองค์ทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติ วิธีดำเนินการ ตลอดทั้งกำหนดจำนวนภิกษุ และคุณสมบัติไว้อย่างชัดเจน หากดำเนินการโดยไม่ถูกต้องตามกระบวนการ และขั้นตอนแล้วกิจจาธิกรรมนั้นก็ยังไม่ระงับ ดังนั้น กิจจาธิกรรม หรือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัด ต้องทำให้ถูกต้องตามพุทธกำหนดโดยทำในรูปของสังฆกรรม จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท^{๒๙} คือ

๑.อปโลคนกรรม คือ กรรมอันทำด้วยการบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือ ประกาศการปรึกษาและตกลงของสงฆ์ เช่น ประกาศลงพรหมทัณฑ์นาสนะสามเณรผู้กล่าวต่อพระพุทธเจ้า อปโลคนกรรมแจกอาหารในโรงฉัน

๒.ญัตติกรรม คือ กรรมอันกระทำด้วยการตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือ ประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน ไม่ต้องขอมติ เช่น อุโบสถ ปวารณา การประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรรมด้วยติณวัตรการวินัย เป็นต้น

^{๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔๙-๒๕๑.

^{๒๗} สนท ศรึสำแดง, นิติกรสงฆ์ เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมแพคท์พรีน จำกัด, ๒๕๔๓, หน้า ๑๐๖.

^{๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๑, หน้า ๑๘๔.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑

๓. ญัตติทุติยกรรม คือ กรรมมีวาจาครบ ๒ คือ ตั้งญัตติ ๑ ครั้ง แล้วสวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง เช่น การสมมติสีมา การสังคายนา การมอบให้ผ้ากฐิน การคว่ำบาตร การหยาบบาตร การแสดงที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ

๔. ญัตติจตุตถกรรม คือ กรรมมีวาจาครบ ๓ คือ ตั้งญัตติ ๑ ครั้ง แล้วสวดอนุสาวนา ๓ ครั้ง ขอมมติ เช่น การอุปสมบท การนิคหกรรม การให้ปริวาส มานัต และอัปปาณ แก่ภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส การอุปสมบท เป็นต้น

ดังนั้น กิจกรรมหรือการงานเป็นอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา มีสังคมสงฆ์เป็นผู้กระทำ นั่น คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์จะต้องทำหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถกถาพระวินัยว่า หมายถึง กิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) กิจที่เป็นพิธีกรรม ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง ๔ คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม เป็นต้น โดยกิจประเภทนี้ คือ การอุปสมบท การรับกฐิน เป็นต้นซึ่งเป็นพิธีกรรมที่พระสงฆ์จะต้องทำให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของพระธรรมวินัยหากทำไม่ถูกต้องก็จะต้องได้รับโทษเช่นกัน

(๒) กิจที่เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด เรียกว่า นิคหกรรม ในกรณีทีภิกษุ หรือ ฆราวาสทำความวุ่นวายให้เกิดกับสงฆ์จำเป็นที่จะต้องมีการลงโทษที่เรียกว่า นิคหกรรม

สำหรับนิคหกรรมนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

(๒.๑) นิคคหกรรมทั่วไป มี ๙ ประเภทด้วยกัน คือ ตัซขณียกรรม^{๓๐} นิสยกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสาร์ณียกรรม อุกเขปนียกรรม ตัสสปาปิยสิกากรรม^{๓๑} ปากสนียกรรม^{๓๒} ปัตตานิกุชชนกรรม^{๓๓} และพรหมทัณฑกรรม^{๓๔}

(๒.๒) นิคคหกรรมพิเศษ มี ๓ ประการ คือ นาสนากรรม^{๓๕} ทัณฑกรรม^{๓๖} และ ประณาม

จากการสำรวจในพระวินัยปิฎก พบว่า “...สงฆ์ คือ มูลเหตุอันเป็นหนึ่งในแห่งกิจจาธิกรณ์...”^{๓๗} นั้นหมายความว่า เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดสังฆกรรม พระพุทธองค์ ทรงประสงค์ให้สงฆ์เป็นใหญ่การบริหาร

^{๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑-๗๔/๑-๑๕๒.

^{๓๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๑๑/๓๒๐-๓๒๖, ๓๒๘/๓๖๑-๓๖๒.

^{๓๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๘๐-๑๘๕.

^{๓๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕-๒๖๙/๒๗-๒๘

^{๓๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๖-๓๙๐.

^{๓๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๓/๓๐๗.

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๐๗/๑๙๖-๑๙๗.

^{๓๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๖๔๙/๓๐๕.

เป็นหมู่คณะ สังฆสามัคคี ทรงกำหนดระเบียบ วิธีปฏิบัติ ทั้งกระบวนการ และขั้นตอนการประพฤติปฏิบัติของหมู่คณะไว้ กำหนดจำนวนภิกษุให้เหมาะสม ให้ควรในแต่ละสังฆกรรมเป็น ๔ รูปบ้าง ๕ รูปบ้าง ๑๐ รูปบ้าง และ ๒๐ รูปบ้าง

ตัวอย่างของกิจจาธิกรณ

กรณีของพระเจ้าวัณณลิวฉวี^{๓๘}

พระเจ้าวัณณลิวฉวี ถูกสงฆ์นำโดยพระอานนท์คว่ำบาตร เหตุเพราะขวยขวายไม่ใช่ลาภ...ประโยชน์ของภิกษุทั้งหลาย...อยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย ต่ำบริภาษ...ยุยงให้ภิกษุแตกกัน กล่าวติเตียน พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ สงฆ์จึงดำเนินการคว่ำบาตร

แต่ในที่สุดพระเจ้าวัณณลิวฉวี สำนึกผิด และขอมาสงฆ์ แสดงออกในสิ่งที่ตรงกันข้าม สงฆ์ก็ประกาศหยายบาตร คือ สงฆ์หยายบาตร ให้สมโภคกับสงฆ์ได้แล้ว สงฆ์เห็นด้วย อธิกรณเป็นอันยุติ

๒.๑.๕ มูลเหตุแห่งอธิกรณในพระพุทธศาสนา

(๑) มูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ

มูลเหตุหรือที่มาของอธิกรณจัดว่าเป็นเรื่องราวที่ต้องศึกษาเพื่อความเข้าใจพื้นฐานของอธิกรณในแต่ละอย่างว่ามีปัจจัยอะไรบ้างจึงเกิดเป็นอธิกรณได้ถึง ๔ ประเภท มูลเหตุของแต่ละประเภทนั้นมีรายละเอียดดังนี้

“...ก็พระภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑.เป็นผู้รักโกรธ ผูกโกรธไว้ พระภิกษุใด เป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธไว้ พระภิกษุรูปนั้น ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา...พระธรรม...พระสงฆ์ ไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์...ย่อมก่อวิวาทให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ซึ่งเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อไม่ใช่สุข เพื่อไม่ใช่ประโยชน์หมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย...๒.เป็นผู้ลบหลู่ตีเสมอท่าน ฯลฯ ๓. เป็นผู้มึนปดริชยา ตระหนี่ ฯลฯ ๔.เป็นผู้อวดดี เจ้ามาया ฯลฯ ๕. เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว มีจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๖.เป็นผู้ยึดมั่นทิฏฐิของตนมีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ฯลฯ มูลแห่งการวิวาท ๖ อย่างนี้เป็นแห่งวิวาทาธิกรณ...”^{๓๙}

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงที่อกุศลมูล (โลภะ โทสะ โมหะ) และกุศลมูล (อโลภะ อโทสะ อโมหะ) ว่าเป็นมูลเหตุของการเกิดวิวาทาธิกรณด้วยเหมือนกัน

...ภิกษุทั้งหลาย มีจิตโลภวิวาทกัน มีจิตโทสวิวาทกัน มีจิตหลงวิวาทกันว่า ๑.นี้ธรรม นี้อธรรม ๒.นี้วินัย นี้มิใช่วินัย ๓.นี้ตถาคตภาสิตไว้ ตรัสไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ภาสิตไว้

^{๓๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๔๖.

^{๓๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๑๖/๒๓๐.

ไม่ได้ตรัสไว้ ๔.นี้จรียาวัตรที่ตถาคตได้ประพจน์มา นีจรียาที่ตถาคตไม่ได้ประพจน์มา
๕.นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นีตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ๖.นี้อาบัติ นีอนาบัติ ๗.นี้
อาบัติเบา นีอาบัติหนัก ๘.นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นีอาบัติไม่มีส่วนเหลือ ๙.นี้อาบัติชั่ว
หายาบ นีอาบัติไม่ชั่วหายาบ...กุศลมูล ๓ เป็นมูลแห่งวิวาทาธิกรณ์ เป็นมูลแห่งวิวา
ทาธิกรณ์...^{๔๐}

(๒) มูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์

อธิกรณ์ในลำดับที่ ๒ คือ อนุวาทาธิกรณ์ ในพระวินัยมีคำอธิบายเอาไว้ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย
หนึ่งในกรณีนี้ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมโจทก์กันด้วยสี่ลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐิวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ การโจท การ
กล่าวหา การฟ้องร้อง การประท้วง ความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความอุตสาหะโจท การตามเพิ่มกำลังให้
ในเรื่องนั้น อันใด นี้เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ์...”^{๔๑}

มูลแห่งอนุวาทาธิกรณ์ ในพระวินัยระบุว่า “...อนุวาทามูล ๖ เป็นมูลแห่งอนุวาทาธิกรณ์
อกุศลมูลทั้ง ๓ เป็นมูลแห่งอนุวาทาธิกรณ์ กุศลมูลทั้ง ๓ เป็นมูลแห่งอนุวาทาธิกรณ์ แม้กายก็เป็นมูล...แม้
วาจาก็เป็นมูลแห่งอนุวาทาธิกรณ์...”^{๔๒}

นอกจากนี้ในวินัยยังได้ระบุเพิ่มเติมถึงวิวาทมูล^{๔๓} คือ มูลเหตุแห่งวิวาท ๖ ประกอบด้วย ๑.
เป็นผู้มักโกรธ...๒.เป็นผู้ลบหลู่ตีเสมอท่าน...๓.เป็นผู้ปกติริชยา ตระหนี่...๔.เป็นผู้อวดดี เจ้ามายา...๕.เป็นผู้
มีความปรารถนาชั่ว เป็นมิฉฉาภิกษุ...๖.เป็นผู้ยึดมั่นทิฐิของตน...

กายก็เป็นมูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์ ดังนี้ “...ภิกษุบางรูปเป็นผู้มีผิพรรณน่ารังเกียจ ไม่น่าดู มี
รูปร่างเล็ก มีอาพาธมาก เป็นคนบอก ง่อย กระจอก หรืออัมพาต ภิกษุทั้งหลายย่อมโจทก์ภิกษุนั้นด้วยกาย
ใด กายนั้น เป็นมูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์...”^{๔๔}

แม้วาจาก็เป็นมูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์ ดังนี้ “...ภิกษุบางรูปเป็นคนพูดไม่ดี พูดไม่ชัด พูด
ระราน ภิกษุทั้งหลายย่อมโจทก์ภิกษุนั้นด้วยวาจาใด วาจานี้เป็นมูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์...”^{๔๕}

^{๔๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๓-๓๓๕.

^{๔๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑-๓๓๒.

^{๔๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๕.

^{๔๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๒-๓๓๓.

^{๔๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๗.

^{๔๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๘.

(๓) มูลเหตุแห่งอาปตตาทิกรณ์

อิทธิกรณในลำดับถัดต่อมา คือ อาปตตาทิกรณ์ ในพระวินัยมีคำอธิบายเอาไว้ว่า “...ในอิทธิกรณ ๔ อย่างนั้น อาปตตาทิกรณ์ เป็นไฉน อาบัติทั้ง ๕ กอง ชื่ออาปตตาทิกรณ์ อาบัติทั้ง ๗ กองชื่ออาปตตาทิกรณ์...”^{๔๖}

ในพระวินัยปิฎกกล่าวถึงมูลเหตุให้เกิดอาปตตาทิกรณ์ คือ “...๑.อาบัติเกิดทางกาย ไม่ใช่ทางวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี ๒.อาบัติเกิดทางวาจา ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางจิตก็มี ๓.อาบัติเกิดทางกายกับวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี ๔.อาบัติเกิดเกิดทางกายกับจิต ไม่ใช่ทางวาจาก็มี ๕.อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ไม่ใช่ทางวาจาก็มี ๖.อาบัติเกิดทางกายวาจากับจิตก็มี...”^{๔๗}

(๔) มูลเหตุแห่งกิจจาธิกรณ์

สำหรับมูลเหตุแห่งกิจจาธิกรณ์ มีคำอธิบายเอาไว้ในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค เช่นเดียวกัน กล่าวคือ “...ในอิทธิกรณ ๔ อย่างนั้น กิจจาธิกรณ์ เป็นไฉน ความเป็นหน้าที่ ความเป็นกรณีแห่งสงฆ์ใด คือ (๑) อปโลกนกรรม (๒) ญัตติกรรม (๓) ญัตติจตุตถกรรมนี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ์...”^{๔๘}

ในพระวินัยปิฎกกล่าวถึงมูลเหตุให้เกิดกิจจาธิกรณ์ว่ามีเพียงอย่างเดียว คือ “...สงฆ์เป็นมูลเดียวแห่งกิจจาธิกรณ์...”^{๔๙} นัยนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้ามุ่งให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ เพื่อให้กิจจาธิกรณ์นั้นๆ ได้ยุติลง ทั้งอิทธิกรณประเภทสังฆกรรม ที่ต้องอาศัยจำนวนสงฆ์เป็นเกณฑ์ในการทำสังฆกรรม และอิทธิกรณประเภทนิคหกรรมที่เป็นการลงโทษ ทั้งการลงโทษแก่สมาชิกภายในองค์กรสงฆ์ คือ พระภิกษุสามเณร และการลงโทษที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่อยู่นอกสังคมสงฆ์ด้วย

กิจจาธิกรณ์นั้นมีมูลเหตุ...กิจจาธิกรณ์เป็นกุศล อกุศล หรืออัปยาคฤต กิจจาธิกรณ์เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัปยาคฤตก็มี...สงฆ์มีจิตเป็นกุศล ทำกรรมใด คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ์เป็นกุศล...สงฆ์มีจิตเป็นอกุศล ทำกรรมใด คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ์เป็นอกุศล...สงฆ์มีจิตเป็นอัปยาคฤต ทำกรรมใด คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ์เป็นอัปยาคฤต...^{๕๐} จากประเด็นที่ยกมา จะเห็นได้ว่า เจตนา คือ ความตั้งใจที่เป็นมูลเหตุของกิจจาธิกรณ์นั้น มีทั้งดี คือ กุศล อันหมายถึงเจตนาในการเข้าไปดำเนินการเพื่อให้กิจจาธิกรณ์นั้นได้สำเร็จ และอกุศล คือ จิตที่

^{๔๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๒.

^{๔๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๘/๓๓๘.

^{๔๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๒.

^{๔๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๘/๓๓๘.

^{๕๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๓/๓๔๑.

ต้องการยับยั้งเพื่อให้ปัญหานั้นๆ ได้ยุติลง รวมทั้งจิตกลางๆ คือ มองสภาพปัญหาของอริกรณตามความเป็นจริง

๒.๑.๖ โทษของอริกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

อีกมุมหนึ่งของอริกรณ คือว่า “ปัญหา” ซึ่งหมายถึง “สิ่งที่ทำลายระเบียบของสังคมทำให้สมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมรู้สึกเดือดร้อนและต้องการแก้ไข”^{๕๑} เมื่ออริกรณเป็นปัญหาอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในวงการสงฆ์ ดังนั้น เมื่ออริกรณจัดเป็นปัญหาอย่างหนึ่งจึงต้องพิจารณาถึงที่มาของปัญหาในฐานะที่มีโทษไว้ด้วย โดยอาจจะจำแนกโทษของอริกรณไว้ดังนี้ คือ

ก) โทษของวิวาทาธิกรณ

โทษของวิวาทาธิกรณ เกิดจากการทะเลาะวิวาท (วิวาทาธิกรณ) หรือโต้แย้ง ถือว่าเป็นโทษที่เสียหายและรุนแรงขยายวงกว้าง และทำให้แตกสามัคคีกันของหมู่สงฆ์ การที่สงฆ์มีความเห็นแตกแยกกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัยจะทำให้ถือปฏิบัติไปตามเห็นของตน ๆ และในที่สุดก็จะกลายเป็นนานาสังวาส และทำให้เข้าใจพระธรรมวินัยผิดจากความจริงได้

สมัยพุทธกาลมีโทษเกี่ยวกับเรื่องถกเถียงกันของพระภิกษุ ในวัดโฆสิตาราม นครโกสัมพี ดังปรากฏเรื่องราวในโกสัมพิกขันธกะ โกสัมพิกวิวาทกถา ว่าด้วยเรื่องภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน^{๕๒} ที่มีความเห็นต่างกันว่า “สิ่งนี้เป็นอาบัติ สิ่งนี้ไม่เป็นอาบัติ” และต่างฝ่ายต่างก็มีพวกพ้องแยกกลุ่มกันกลายเป็นเรื่องใหญ่โต ทำให้แตกสามัคคีกัน จนต้องแยกกันทำอุโบสถเพราะเป็นนานาสังวาส

ข) โทษของอนุวาทาธิกรณ

โทษของอนุวาทาธิกรณ กล่าว คือ โทษจากการโจทก์กันและกัน (อนุวาทาธิกรณ) ซึ่งถือว่าเป็นโทษที่เสียหายแต่พอแก้ไขได้ อนุวาทาธิกรณนี้จะมีโทษในระดับที่ไม่รุนแรงมาก ผู้โจทก์จะเป็นผู้ที่คอยจับผิดผู้อื่นทำให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันของหมู่ ถ้าหากเป็นกรณีความส่อเสียดเช่นกล่าวกับรูปนี้อีกอย่างกล่าวกับรูปนี้อีกอย่างอาจก่อความทะเลาะหรือโกรธเคืองกันได้ และอาจจะนำไปสู่สังฆเภท แต่ถ้าโจทก์เล็กน้อยต้องปรับอาบัติเล็กน้อยเพราะเป็นโทษทางวาจา ส่วนผู้โจทก์ก็ถือว่าสำคัญมาก หากไม่ต้องการมีเรื่องราวก็จะยุติได้ง่ายความเสียหายหรือโทษจึงอยู่กับคู่คดี

^{๕๑} พัทธา สายหู, กลไกของสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๑๑.

^{๕๒} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๑-๔๕๗/๓๓๓-๓๔๒.

ค) โทษของอาบัติตาทิกรณ์

โทษของอาบัติตาทิกรณ์ ก็คือ การล่วงละเมิดสิกขาบท อาบัติตาทิกรณ์นั้นก็จะเป็นเรื่องของการปรับอาบัติตามโทษหนักหรือเบาแล้วแต่ว่าภิกษุต้องอาบัติอย่างไรก็ให้ปรับไปตามนั้นมีแบบที่เยียวยาไม่ได้ (อเทกัจฉา) คือ อาบัติปาราชิก กับเยียวยาได้ (สเทกัจฉา) อาบัติรองลงมา โดยส่วนตัวภิกษุเอง เมื่อรู้ว่า ต้องอาบัติตัวใดก็ต้องรีบแก้ไขให้ถูกต้องก็จะหมดปัญหา เพราะการปกปิดอาบัตินั้น ผู้อื่นอาจจะไม่ทราบ แต่ตนก็เกิดความเศร้าหมอง (วิปฏิสาร) คือ มีความเดือดร้อนกลุ้มรุมในจิตของตน ไม่สามารถปฏิบัติสมณธรรมเพื่อการบรรลุฌาน อภิญญา หรืออริยบุคคลได้

ง) โทษของกัจจาทิกรณ์

อติกรณ์สุดท้ายนั้นเป็นเรื่องของการทำกิจของสงฆ์ร่วมกัน แต่มีเรื่องที่จะต้องทำให้ดี และเรียบร้อย ถ้าทำสำเร็จตามวัตถุประสงค์ก็เรียบร้อยไม่มีโทษ

ส่วนโทษโดยรวมอาจประมวลได้ดังนี้ คือ (๑) โทษทางด้านจิตเจตานั้น เมื่อเกิดเป็นคติความขึ้นมาด้วยการทะเลาะกันวิวาทมีการโต้เถียงกันขึ้นมา หรือโจทก์กันด้วยอาบัติต่าง ๆ ความโกรธซึ่งเป็นกิเลสตัวหนึ่งจะเผาผลาญจิตของตนเองก่อนให้เกิดความไม่สุขกายสบายใจทันที ต่อจากนั้น ถ้าได้แกว่งร่วมก็จะทำให้ความโกรธเหล่านี้มีกำลังมากขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด กลายเป็นอาฆาต พยาบาท จ้องแค้น ส่วนทางด้านของผู้อื่นที่รับรู้ปัญหาเรื่องการทะเลาะวิวาทกันของสงฆ์ก็เกิดความไม่สบายใจขึ้น นอกจากจะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้กับสังคมสงฆ์ด้วยกันแล้ว ก็ยังทำให้ชาวบ้านครหาได้ด้วย (๒) โทษทางกายนั้น เกิดจากการทะเลาะวิวาทด้วยวาจาไม่สุภาพก่อน ต่อจากนั้นก็มีการทำร้ายร่างกายหรือทุบตี เป็นต้น ต่อกันและกัน และ (๓) ประการสุดท้ายที่มีความสำคัญ คือ โทษเกี่ยวกับด้านอุปสรรคในการบรรลุธรรม หรือการเข้าถึงจุดหมายสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นโทษที่ถือว่าหนักที่สุด กล่าว คือ การทะเลาะวิวาทที่ร้ายแรงก็ดี การโจทก์กันด้วยอาบัติก็ดี เหล่านี้จะทำให้เกิดเป็นโทษในเรื่องของศีลภพพร่อง ศีลไม่บริสุทธิ์ จิตก็เศร้าหมอง วิตกและอาฆาต ซึ่งล้วนแต่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมและทำให้ไม่สามารถเข้าถึงธรรมชั้นสูงได้

อย่างไรก็ตามโทษที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเกี่ยวกับเรื่องของพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่ ทำให้จำกัดวงแคบเข้ามาเพียงพระสงฆ์ แต่โทษบางอย่างก็คาบเกี่ยวในเรื่องคฤหัสถ์ด้วยซึ่งจะทำให้เห็นเป็นกระบวนการมากขึ้น^{๕๓}

^{๕๓} พระมหานรกร ช่างบุ. “อคติ” กับปัญหาอติกรณ์ในพุทธศาสนา: กรณีศึกษาสำนักสันติอโศก”, วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๙-๖๐.

๒.๑.๗ สรุปสาระสำคัญ

อภิภคเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์ต้องดำเนินการ เป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาใน ๔ ด้าน คือ ด้านการทะเลาะวิวาทภายในหมู่สงฆ์ การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น และการลงนิคหกรรมกับการลงโทษแบบพิเศษที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสังฆกรรม แต่สงฆ์ต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้น

ในการประพตปฏิบัติร่วมกัน (สหธรรมิก) นี้ ย่อมจะมีสิ่งอันเป็นเหตุให้เกิดอุปสรรคในการปฏิบัติเพื่อกำจัดอาสวกิเลสขึ้นมาได้ สิ่งอันเป็นเหตุให้เกิดอุปสรรคต่อการประพตพรหมจรรย์นี้เองที่เรียกว่า “อภิภค” อภิภคอาจจะเกิดเพราะเจตนาดีของพระภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ซึ่งมุ่งหวังสงเคราะห์เกื้อกูลเพื่อนสหธรรมิก และอนุเคราะห์พระวินัยก็ได้ หรืออาจจะเกิดจากเจตนาชั่วของภิกษุผู้ไร้ยางอาย ซึ่งมุ่งหวังลาภสักการะส่วนตนก็ได้

ดังนั้น สาระสำคัญของอภิภคจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะเรื่องราวเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่ยังมีความหมายรวมถึงกิจของสงฆ์ที่เป็นหน้าที่และระเบียบปฏิบัติเช่น การอุปสมบท หรือการทอดกฐินอีกด้วย หากมองเชิงบวก อภิภคไม่ใช่เป็นเพียงแค่ปัญหาอย่างเดียว แต่เป็นกิจที่สงฆ์พึงกระทำ ทั้งนี้ ก็เพื่อความผาสุก และความสามัคคีของหมู่คณะ เพราะพระวินัยมีคุณค่าในแง่ของการสร้างความสุขในสังคัมสงฆ์ และเมื่ออภิภคเกิดขึ้น สงฆ์ก็ต้องอาศัยความสามัคคีเป็นเครื่องมือทางสังคัมในการเข้าไปจัดการดำเนินการ ทั้งปรับปรุง ปร่าปราม และป้องกัน ในประเด็นอภิภคที่เกิดขึ้น

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหามภิภคในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกว่า พระไตรปิฎก (บาลี: ตปิฎก) เป็นคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า คำว่า พระไตรปิฎกนี้ แปลว่า “ตะกร้า ๓ ใบ” เพราะมีการแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ หมวดใหญ่ ๆ ประกอบด้วย ๑) พระวินัยปิฎก ว่าด้วยกฎ ข้อบังคับ หรือสิกขาบทต่างๆ ของภิกษุและภิกษุณี ๒) พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระสูตรต่างๆ ที่กล่าวถึงบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่างกรรม ต่างวาระ มีทั้งเป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง ทั้งเป็นพุทธภาษิต คือพระพุทธเจ้าตรัส และพระอรหันตสาวกเทศน์บ้าง และ ๓) พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยหลักธรรมขั้นปรมาตม หรือธรรมขั้นสูงสุด ไม่มีการกล่าวถึงบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ใด ๆ

๑) แนวคิดเรื่องพระวินัยกับการแก้ไขปัญหามภิภคในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒) แนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหามภิภคในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓) สรุปสาระสำคัญ

ดังมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิดการบัญญัติพระวินัยในพระพุทธศาสนา

ในยุคต้นพุทธกาล (Early Buddhism) นั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัย เหตุผลหลัก คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทบวชในยุคแรกๆ นั้น ล้วนมีจิตศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา และมุ่งแสวงหาทางหลุดพ้น คือ พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล จึงไม่ปรากฏว่ามีการทำผิดพระวินัยที่เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจของหมู่สงฆ์ และของสังคม

โดยพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์เป็นบุคคลผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักคำสอนทั้งในแง่ปริยัติ และปฏิบัติของพระพุทธเจ้า โดยมีพระวินัยเป็นกฎระเบียบ และแนวทางการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่มุ่งสละ เว้นการหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุแต่น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตโดยไม่สะสมและมุ่งที่จะฝึกฝนพัฒนาตนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ให้ก้าวสูงขึ้นไปในศีล สมาธิ ภavana เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม มีบุคลิกภาพน่าศรัทธาควรแก่การกราบไหว้^{๕๔}

พระสงฆ์ จัดเป็นกลุ่มทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีกิจกรรมทางสังคมที่ต้องกระทำร่วมกัน เฉกเช่นสังคมอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อมีผู้เข้ามาบวชเป็น “พระสงฆ์” และมีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มา ก็มีความผิดเกิดขึ้น สังคมสงฆ์ไม่ให้การยอมรับ และสังคมภายนอกก็ติเตียน ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลในการบัญญัติพระวินัยเพื่อปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น หลักการและเหตุผลของการจัดการภายในองค์กรสงฆ์ (Buddhist Order) ในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลักการและเหตุผลที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) เพื่อเป็นการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และเอื้ออำนวยให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระธรรมวินัยได้ และนอกจากนั้นก็เป็นการดำเนินการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่สามารถจะดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในได้ เช่น การรับภิกษุ การสวดปาฏิโมกข์ การบรรพชาอุปสมบท การแต่งตั้งพระภิกษุให้เป็นผู้เป็นใหญ่ในกิจการต่าง ๆ ในสงฆ์ เช่น (๑) ฝ่ายปูอาสนะ^{๕๕} (๒) ฝ่ายจัดอาสนะสำหรับพระ^{๕๖} (๓) ฝ่ายเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุล้าง^{๕๗}

^{๕๔} วุฑฒะ งามจิตรเจริญ, “พระสงฆ์ทำผิดวินัยและกฎหมาย: จุดอ่อนและวิธีแก้ไข”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙): ๑๑.

^{๕๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๘-๑๘๙/๓๐-๓๐๘.

^{๕๖} วิ.ภิกษุณี.อ. (ไทย) ๓/๓๑๘/๒๒๘-๓๔๑.

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๓/๒๐๕-๒๐๖.

(๔) เจ้าหน้าที่ฝ่ายรับจีวร^{๕๘} (๕) เจ้าหน้าที่แจกจีวร^{๕๙} (๖) เจ้าหน้าที่จัดอาหาร (๗) เจ้าหน้าที่จัดकिनมนต์ (๘) เจ้าหน้าที่จัดข้าวยาคุ (๙) จัดของเล็กน้อย (๑๐) ฝ่ายจัดอาราม (๑๑) เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมใช้สามเณร (๑๒) เจ้าหน้าที่จัดวาระคนใช้ภายในวัด (๑๓) เจ้าหน้าที่แจกของขบฉัน^{๖๐} เป็นต้น ซึ่งกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงกระทำแม้ว่ากิจดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาก็ตาม

๒) เพื่อเป็นการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูลและการยุติปัญหาความวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่องคือ (๑) เรื่องความเห็น (ทิสฺสสามัญญตา) ที่แตกต่างกัน และ (๒) เรื่องความเพนอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สึลลสามัญญตา)^{๖๑}

แต่ทั้งนี้ คำสอนของพระพุทธเจ้า โดยภาพรวมจะเรียกว่า “พระธรรมวินัย” การที่จะให้ความจริงของธรรมชาติดลในทางปฏิบัติเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคม ก็ต้องนำความจริง คือ ธรรมนั้นมาจัดตั้ง วางเป็นระบบระเบียบ โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามหลักธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของกฎแห่งเหตุปัจจัย หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเป็นเหตุเป็นผลแห่งกันนั้นมาวางรูปเป็นกฎหมายมนุษย์ กฎของธรรมชาติเรียกว่า “ธรรม” กฎของมนุษย์เรียกว่า “วินัย”^{๖๒}

๒.๒.๒ ความหมายของพระวินัย

ความหมายของพระวินัย เพื่อให้เห็นชัดถึงความหมายของพระวินัย ผู้วิจัยของแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ความหมายด้านภาษา และ ๒) ความหมายด้านเนื้อหา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ความหมายด้านภาษา

^{๕๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๓/๒๐๓.

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๓/๒๐๗.

^{๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๘๐-๓๘๓/๔๑๒-๔๑๕.

^{๖๑} อธิเทพ ผาหา, การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณ์สมณะ ๗ และกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕”. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙, หน้า ๑๘.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหกรรมกิจจำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๓.

คำว่า “วินัย” นั้น มาจากคำศัพท์ว่า “วิ+นิ” วิ แปลว่า วิเศษ วน นิ แปลว่า นำไป เมื่อนำมารวมกันเข้า จึงได้ความหมายตามรูปศัพท์ว่า การนำไปให้วิเศษ คือ การที่วินัยนั้นสามารถทำให้คนมีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้น และทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี เป็นความหมายทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และสังคม เป็นได้ทั้งกฎหมายในเชิงการปกครอง^{๖๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้อธิบายคำว่า “วินัย” เอาไว้ว่า วินย หมายถึง วินัย, ระเบียบ, กฎ วิเคราะห์ว่า วินติ เตนาคติ วินโย แปลว่า อุบายเครื่องนำไป (วิ.บทหน้า นิ ธาตุ ในความหมายว่า นำไป อ ปัจจัย, พฤทธิ อี เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย)^{๖๔}

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ได้อธิบายเอาไว้ว่า คำว่า “วินัย” ตรงกับคำภาษาบาลีว่า “วินโย” (Vinayo) แปลว่า วินัย, ทรมาน, ฝึก (ผ.) ความนำเสีย (Name of Buddhist scriptures; discipline, training; putting away, avoidance, subduing, conversion)^{๖๕}

ป.หลงสมบุญ ได้อธิบายความหมายของ “วินัย” ในเชิงภาษาศาสตร์เอาไว้ในพจนานุกรมมทร-ไทย เอาไว้ดังนี้ (๑) **วินัย (วิ.)** เป็นเครื่องแนะนำ, เป็นเครื่องแนะนำของบัณฑิต วิ.วินติ เตนาคติ วินโย. นำไปให้พิณาศ, นำเสียให้พิณาศ, กำจัด, ขจัด. วิบุพโพ, นิ นี วา นเย, อ. แปลง อี เป็น อี เป็น อย. (๒) **วินย (ปุ.)** สภาพอันนำไปวิเศษซึ่งกายและวาจา, สภาพอันนำไปวิเศษ คือ ฝึกการและวาจาให้เรียบร้อย, อุบายเป็นเครื่องแนะนำของบัณฑิต, ความนำไป, ความนำไปวิเศษ, ความนำไปเสีย, ภาวะฝึกกายและวาจา, ภาวะจำกัดโทษทางกายและวาจา, ข้อบังคับ, กฎ, กฎหมาย, วินัย. วินัยแบ่งเป็น ๒ คือ วินัยของคนครองเรือน ๑ วินัยของผู้ไม่ครองเรือน ๑. วิ.กายวาจาโย วินติ ทเมตติ วินโย. ไทย แปลงเป็น พินัยใช้ในความหมายว่า เงินค่าภาคหลวง.^{๖๖}

นอกจากนี้ ยังมีคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือเป็นไวยากรณ์กันกับ “วินัย” อยู่อีก ๓ คำ คือ

(๑) **ศีล** คือ ความประพฤติดีงามทางกาย และวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม เป็นต้น

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิติศาสตร์เชิงพุทธ**. (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๖๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ศัพท์วิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑๕.

^{๖๕} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**, (ม.ป.ท, ๒๕๒๑), หน้า ๗๐๗.

^{๖๖} ป.หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มทร-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: วัดปากน้ำภาษีเจริญ, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕๓.

(๒) **พระบัญญัติ** คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามภิกษุและภิกษุณีล่วงละเมิด มีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติผู้ล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติครั้งแรก เรียกว่า มุลบัญญัติ ถ้าบัญญัติเพิ่มเติมข้อความให้กับสิกขาบทนั้น เพื่อความรัดกุม สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๖๗}

(๓) **สิกขาบท** ข้อที่ต้องศึกษา บทบัญญัติหนึ่ง ๆ ในพระวินัยที่ภิกษุ หรือ ภิกษุณี เป็นต้น พึงปฏิบัติ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ศีล ๓๑๑ แต่ละข้อ ๆ เรียกว่า สิกขาบท เพราะเป็นข้อที่จะต้องศึกษา หรือบทฝึกฝนอบรมตนของสาธุชน อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณี ตามลำดับ^{๖๘}

๒) ความหมายด้านเนื้อหา

ในส่วนของความหมายด้านเนื้อหานี้ ได้มีนักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่ได้ให้คำจำกัดความของพระวินัยเอาไว้หลายท่าน เช่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวเอาไว้ว่า คำว่า วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ เช่น วินัยทหาร สิกขาบทของพระสงฆ์^{๖๙}

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายความหมายของคำว่า “วินัยเอาไว้ดังนี้ ๑) มีนัยต่าง ๆ คือ มีปาฏิโมกข์เทศ ๕ อย่าง มีอาบัติ ๗ กอง เป็นต้น ๒) มีนัยพิเศษ คือ มีปฐมบัญญัติ และมีอนุบัญญัติ และ ๓) มีการฝึกกายและวาจา เพราะเป็นเครื่องห้ามพฤติกรรมชั่วทางกายและทางวาจา ดังข้อความที่ปรากฏในอรรถกถาว่า “...บัณฑิตผู้รู้ธรรมกถาแห่งพระวินัยทั้งหลายว่า พระวินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ เพราะมีนัยพิเศษ และเพราะฝึกกายและวาจา...”^{๗๐} ในประเด็นนี้ สมเด็จพระญาณสังวร^{๗๑} ได้อธิบายเพิ่มเติมเอาไว้ดังนี้ เพราะว่าพระวินัยมีหลากหลาย มีความเป็นพิเศษ และเป็นเครื่องใช้สำหรับฝึกกายและวาจาให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิต พระวินัยจึงเป็นกฎเบื้องต้นสำหรับผู้เข้าสู่ความเป็นภิกษุโดยการอุปสมบท เป็นข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติ เช่นเดียวกับกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งเป็นข้อห้ามสำหรับให้ประชาชนอยู่ความสงบเรียบร้อย สะดวกในการปกครอง ขณะที่พระพุทธศาสนาก็มีพระวินัยเป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุเพื่อความสงบ

^{๖๗} วิ.อ.(ไทย) ๑/[๑๘]

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๙.

^{๖๙} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๓๗.

^{๗๐} พระพุทธโฆษาจารย์, **สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ปฐมภาค แปล**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๖.

^{๗๑} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๔๘.

เรียบร้อยของหมู่คณะ นอกเหนือไปจากการเป็นข้อห้ามตามปกติแล้ว ยังเป็นเครื่องฝึกกายและวาจาไม่ให้ประพฤดิชั่ว ละเมิดศีลอีกด้วย ส่วนพระธรรมนั้นใช้เป็นเครื่องฝึกจิตและพัฒนาปัญญา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้อธิบายเอาไว้ในวินัยมุข เล่ม ๑ ว่า คำว่า วินัย พระ พระอรรถกถาจารย์ได้ประพันธ์ความหมายเป็นคาถาไว้ว่า “ วิวิธวิเสสสนยตฺตา วินยณโต เจว กายวาจาณ วียตถวิทุทฺติ อย วินโย วินโยติ อุกฺขาโต.” พระวินัย อันบัณฑิตผู้รู้อรรถแห่งวินัยทั้งหลาย กล่าวว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยพิเศษ และเพราะฝึกกายและวาจา คาถานี้ แบ่งความหมายของพระวินัยออกได้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑.มีนัยหลายนัย ได้แก่ ปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ มหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ มีอาบัติ ๗ กอง คือ ปาราชิก สังฆาติเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทพภาสิต

๒.มีนัยพิเศษ ได้แก่ อนุบัญญัติเพิ่มเติมให้สิกขาบทมีความรัดกุมมากขึ้น หรือผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง มีความเหมาะสมแก่การกระทำความผิดหรือการล่วงละเมิด

๓.กฎหรือข้อบังคับสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา ได้แก่ เครื่องป้องกันความประพฤดิที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา อีกประการหนึ่ง วินัยมีคำที่เป็นไวยากรณ์อื่น ๆ อีกดังนี้ (๑) ศีล หมายถึง ความประพฤดิดีงามทางกายและวาจา (๒) พระบัญญัติ หมายถึง ข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤดิล่วงละเมิดซึ่งมีบทกำหนดโทษปรับอาบัติแก่ผู้ล่วงละเมิด ถ้าบัญญัติครั้งแรก เรียกว่ามูลบัญญัติ ถ้าแก้ไขเพิ่มเติม เรียกว่า อนุบัญญัติ (๓) สิกขาบท หมายถึง อุบายศึกษา หรือข้อศึกษา ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๒๒๗ และศีล ๓๑๑ ข้อศึกษาเหล่านี้จัดเป็นเบื้องต้นแห่งฉานวิปัสสนา และอริยมรรค ส่วนคำว่า ปิฎกนั้น มีความหมาย ๒ อย่าง คือ (๓.๑) ปริยัติ แปลว่า การศึกษาเล่าเรียนในที่นี้หมายถึงคัมภีร์และตำรา (๓.๒) ภาชนะ หมายถึง อุปกรณ์เครื่องจำแนก ร่องรับรวบรวมหรือบรรจุเมื่อรวมความคำว่าวินัยเข้ากับปิฎก เป็นวินัยปิฎกจึงหมายเอาคัมภีร์ประมวลกฎสำหรับฝึกอบรมกายวาจาหรือภาชนะที่รวบรวมหรือบรรจุกฎสำหรับฝึกอบรมกายวาจา^{๗๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงพระวินัยโดยย่อว่า พระวินัย คือ ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการเป็นอยู่ หรือกฎระเบียบต่าง ๆ ของสงฆ์ที่จะดำรงไว้ซึ่งภาวะอันเป็นเครื่องมือเกื้อหนุนให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤดิปฏิบัติตามพระวินัยนั้นอย่างได้ผลดี และรักษาพระ

^{๗๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓) หน้า. ๘-๙.

ศาสนาไว้ได้^{๗๓} และได้กล่าวเพิ่มเติมเอาไว้ในหนังสือเรื่องวินัยใหญ่กว่าที่คิด^{๗๔} ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ เหมือนกันถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทัศนะของเรื่องพระวินัยว่าเป็นส่วนประกอบของพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งวินัยนั้นมิใช่เป็นเพียงแค่กฎที่มีสภาพบังคับ แต่เป็นกฎหรือแนวทางที่เอื้อต่อการศึกษา และปฏิบัติของสมาชิกในสังคมสงฆ์ซึ่งสมาชิกในสังคมสงฆ์จะต้องให้การเคารพ และศึกษาเพื่อให้ทราบถึงคุณประโยชน์ของวินัย

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ยังได้ให้ความหมายของวินัยเอาไว้ ๒ อย่างอีก คือ

๑) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชน

๒) ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับฝึกคน หรือบังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม^{๗๕} และอธิบายเพิ่มเติมเอาไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ เอาไว้ว่า วินัย คือ ระเบียบแบบแผนสำหรับฝึกฝนควบคุมประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดีงามเจริญก้าวหน้า และควบคุมหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยดีงาม, ประมวลบทบัญญัติข้อกำหนดสำหรับควบคุมความประพฤติไม่ให้เสื่อมเสียและฝึกฝนให้ประพฤติดีงามเป็นคุณเกื้อกูลยิ่งขึ้น, ประมวลสิกขาบท^{๗๖}

ประธาน ทองภักดี ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “วินัย” เอาไว้ดังนี้ คำว่า “วินัย” ที่นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาช่วงต้น หมายถึง พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิต และวิธีดำเนินงานหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎกซึ่งเป็นหนึ่งในสามของพระไตรปิฎก ประกอบด้วย ๕ คัมภีร์ คือ ๑) คัมภีร์มหาวีกังค์ ว่าด้วยวินัยที่สำคัญซึ่งเป็นพุทธบัญญัติบังคับแก่พระสงฆ์คล้ายกับประมวลกฎหมาย คือ สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนินยต ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ปฏีเทศนียะ ๔ เสขียวัตร ๗๕ และอธิกรณสมณะ ๗ ๒)

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอ็ดสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙.

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **วินัยใหญ่กว่าที่คิด**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔๙-๔๕๐.

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐๒.

คัมภีร์ภิกษุณีวิวัฏฐกัมม์ ว่าด้วยวินัยที่สำคัญซึ่งเป็นพุทธบัญญัติบังคับแก่ภิกษุณี คือ สิกขาบท ๓๑๑ ข้อ ๓) คัมภีร์มหารวรรค ว่าด้วยพุทธประวัติและสังฆกรรม เช่น เรื่อง บรรพชาอุปสมบท อุโบสถ เรื่องจำพรรณา ๔) คัมภีร์จุลวรรค ว่าด้วยหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยทางการปกครองสงฆ์ เช่น การลงนิคหกรรม๕) คัมภีร์บวรารเป็นคัมภีร์ที่อธิบายย้อนไปสรุปบทวนสาระสำคัญของพระวินัยเชิงขยายความ^{๗๗}

๒.๒.๓ ความสำคัญของพระวินัย

พระวินัย เป็นข้อประพฤติปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ทรงฝากพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้งหลาย โดยไม่ได้ทรงแต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นศาสดาสืบแทน ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบพระอานนท์ ซึ่งทูลถามพระองค์ว่า “...ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ใครจักเป็นศาสดาของข้าพระองค์ทั้งหลาย...”^{๗๘} ปรากฏในพระสูตรต้นปิฎก ที่ฆนิกายว่า

“...อานนท์ บางทีพวกเขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ข้อนี้พวกเขาไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดีอันใดอันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติแล้วแก่พวกเขา ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาแห่งพวกเขาโดยกาลล่วงไปแห่งเรา...”^{๗๙}

โดยนัยแห่งพุทธพจน์ดังกล่าว เห็นได้ว่า พระพุทธองค์ได้มีพระประสงค์แต่งตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่ให้พระสาวกของพระองค์ยึดถือคำสอนทั้งในส่วนของพระธรรมและพระวินัยเป็นศาสดาแทน หลังจากที่พระองค์ได้ดับขันธปรินิพพานแล้ว ดังนั้น สงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ในรุ่นหลัง ๆ จึงเคารพพระธรรมวินัย โดยการฟังเชื่อถือและปฏิบัติตามเยี่ยงพระพุทธองค์ดำรงพระชนมชีพอยู่

พระวินัยเป็นบาทฐานให้ปฏิบัติธรรมได้โดยสะดวก เพราะผู้ปฏิบัติได้จัดระเบียบการเป็นอยู่ของตัวเองตามข้อบัญญัติถูกต้องครบถ้วนไม่ต่างพร้อยแล้ว จะเป็นอยู่และปฏิบัติธรรมตามลำพังคนเดียวก็ตาม ร่วมกับหมู่คณะก็ตาม ก็ย่อมมีความสงบ เกิดสันติภาพภายในและภายนอกโดยไม่ยาก ไม่ติดขัดในการเป็นอยู่ และการปฏิบัติย่อมปฏิบัติไปได้ราบรื่น ดังนั้น พระวินัยจึงเป็นฐานจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ปฏิบัติ

^{๗๗} ประสาน ทองภักดี, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๗๘} ที.มหา. (ไทย). ๑๐/๑๔๑/๑๖๓.

^{๗๙} ที.มหา. (ไทย). ๑๐/๑๔๑/๑๖๓.

ธรรม^{๔๐} ดังนั้นแล้ว ส่วนที่มีความสำคัญและเป็นกฎหรือข้อบังคับของพระสงฆ์ที่จะต้องยึดถือเป็นแบบแผนในการปฏิบัติตนของพระสงฆ์นั้นได้บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกในหมวดมหาวิภังค์ โดยในหมวดมหาวิภังค์นี้จะรวบรวมข้อห้ามที่เป็นข้อห้ามสำคัญหรือหัวใจหลักของการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ โดยถ้าพระสงฆ์รูปใดละเมิด หรือฝ่าฝืนแล้วก็จะมีความผิด ต้องอาบัติ และถูกลงโทษ (ปรับอาบัติ) ตามที่บัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย^{๔๑}

นอกจากนี้ พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายถึงความสำคัญของพระวินัยเอาไว้ว่า หลักสำคัญของมาตรการทางสงฆ์คือ “พระธรรมวินัย” ตามพระไตรปิฎกที่ใช้ควบคุมความประพฤติภิกษุ แบ่งออกเป็น ส่วนของ “พระธรรม” ซึ่งเป็นบรรดาคำสอนของพระพุทธเจ้า และ “พระวินัย” ซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายของฝ่ายพุทธจักรที่กำหนดความประพฤติความเป็นอยู่ร่วมกันในหมู่ภิกษุให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย อันเป็นการสร้างสภาพที่เอื้อต่อการเข้าถึงธรรมเพื่อนำไปสู่จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือ “พระนิพพาน” ซึ่งล้วนมุ่งหมายว่าหมายถึงข้อกำหนดกฎเกณฑ์ความประพฤติของภิกษุ พระวินัยเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการปกครองพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระวินัยทำให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบ และมีโอกาสที่ดีขึ้นสามารถดำเนินชีวิตได้โดยสะดวก ดำเนินกิจการไปได้ด้วยดี แต่ถ้าชีวิตและสังคมไม่มีระเบียบวินัยก็จะสูญเสียโอกาสในการดำเนินชีวิตและสังคม ได้โดยสะดวก ดำเนินกิจการไปได้ด้วยดี แต่ถ้าชีวิตและสังคมไม่มีระเบียบวินัยก็จะสูญเสียโอกาสในการดำเนินชีวิตและสังคม^{๔๒} นอกจากนี้ ท่านยังได้อธิบายเพิ่มเติมเอาไว้ในหนังสือวินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิดเอาไว้ดังนี้ ...ดังจะเห็นได้ว่าวินัยนั้นมีความสำคัญในการสร้างแบบแผนสังคมให้มีระเบียบในการนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีและประสบผลสำเร็จ ความสำคัญของพระวินัยตามวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท มีความมุ่งมั่นที่จะวางกรอบเพื่อการปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งถ้าพระสงฆ์ไม่มีวินัยเป็นฐาน การกระทำต่างๆ ก็จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้น พระสงฆ์ที่ดีจะต้องมีกติกานั้นคือ วินัย และคนในสังคมก็ต้องรักษากติการ่วมกัน...^{๔๓} ดังนั้น วินัย จึงเป็นแกนหลักของการปกครองคณะสงฆ์ และการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระวินัยเอาไว้ในหลายประเด็น เช่น

^{๔๐} สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี (ทศพรวิธาน) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๔๘-๔๙.

^{๔๑} อานาจ ยัสโสธา, “การแนะนำแก้ไขปัญหาด้านสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๔๒} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

(๑) พระวินัย คือ ศาสดาของชาวพุทธ

พระธรรมวินัยนั้น เปรียบเสมือนศาสดาของชาวพุทธ ดังปรากฏในพระปัจจุจฉิมของพระพุทธเจ้า “...ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็เป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย...”^{๘๔}

(๒) พระวินัย คือ อายุของพระพุทธศาสนา

นอกจากจะได้รับผลสูงสุดจากการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยแล้ว พระวินัยยังเป็นอายุพระพุทธศาสนา “...เมื่อพระวินัยยังอยู่ คือ ยังมีผู้บวชประพฤติปฏิบัติสำรวมระวังตามพระวินัยอยู่ ก็จัดว่าพระพุทธศาสนายังคงอยู่...”^{๘๕}

(๓) พระวินัย คือ เครื่องมือจัดระเบียบในสังคม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า คำว่า “พระวินัย” มิใช่เป็นเพียงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจการหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ ความประพฤติความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชนที่นอกเหนือไปจากภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ได้อีกด้วย^{๘๖}

(๔) วินัย คือ ที่ตั้งความศรัทธา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายถึงความสำคัญของพระวินัยเอาไว้ดังนี้ พระวินัยเปรียบเหมือนด้ายร้อยดอกไม้ อันควบคุมดอกไม้ไว้ไม่ให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุรักษาสงฆ์ให้ตั้งอยู่เป็นอันดี อีกอย่างหนึ่ง คนที่บวชเป็นภิกษุจาตกุลต่าง ๆ สูงบ้าง กลางบ้าง ต่ำบ้าง มีพื้นเพต่างกันมาแต่เดิม มีน้ำใจต่างกัน หากจะไม่มีพระวินัยปกครอง หรือไม่ประพฤติตามพระวินัย จะเป็นหมู่ภิกษุที่เลวทรามไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและเลื่อมใส ถ้าต่างรูปประพฤติตามพระวินัยอยู่แล้วจะเป็นหมู่ภิกษุที่ดี นำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส^{๘๗}

(๕) พระวินัย คือ ทางแห่งพระนิพพาน

ในอรรถกถาพระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระวินัยเอาไว้ว่า “...พระวินัยในพระพุทธศาสนา เป็นกฎข้อบังคับที่นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้วิเศษ นำผู้ปฏิบัติตามให้เป็นผู้เห็นแจ้ง นำผู้

^{๘๔} ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. “...โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญุตโต โส โว มมจฺเจน สตถา...”

^{๘๕} วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๓. “...วินโย นาม พุทธสาสนสฺส อายุ วินเย ฐิตะ สาสนํ ฐิตํ โหติ...”

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔๙-๔๕๐.

^{๘๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๘-๙.

ประพฤติปฏิบัติตามให้มีคุณธรรมต่าง ๆ เพราะพระวินัยนั้นมีนัยต่าง ๆ มีนัยพิเศษ และเป็นกฎฝีกกายและวาจา...”^{๘๘} หากพระภิกษุมีความเคร่งครัดในพระวินัย ก็สามารถบรรลुพระนิพพานได้ ดังมีข้อความดังต่อไปนี้

...พระวินัยนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้น เพราะทำให้เกิดความสำรวม ระวัง ความสำรวม ทำให้เกิดความไม่เดือดร้อนใจ ความไม่เดือดร้อนใจทำให้เกิดความปราโมทย์ ความปราโมทย์ทำให้เกิดความปิติ ปิติทำให้เกิดปัสสัทธิ ปัสสัทธิทำให้เกิดความสุข ความสุขทำให้เกิดสมาธิ สมาธิทำให้เกิดความรู้เห็นความเป็นจริง ความรู้เห็นตามจริง ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ความเบื่อหน่ายทำให้เกิดความคลายกำหนด ความคลายกำหนดทำให้เกิดวิมุตติ (ความหลุดพ้น) วิมุตติทำให้เกิดวิมุตติญาณทัสสนะ วิมุตติญาณทัสสนะทำให้เกิดอนุปัตตานิพพาน คือ ความดับกิเลส เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น...”^{๘๙}

๒.๒.๔ พัฒนาการบัญญัติพระวินัยในพระพุทธศาสนา

ในช่วงแรกหลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ เพราะพระภิกษุทั้งหลายล้วนมีวัตรปฏิบัติที่ดั่งกันเป็นหนึ่งเดียวกันตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติภายหลังเมื่อเกิดเรื่องพิพาท ข้อสงสัย หรือเหตุวิวาทขึ้นภายในคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุที่เกี่ยวข้องในเหตุนั้น หากเป็นการประพฤติที่สมควรจะทรงมีพระบัญญัติอนุญาตให้พระภิกษุทั้งหลายกระทำการสิ่งนั้น ๆ ได้ แต่ถ้าเป็นการประพฤติที่ไม่เหมาะสมพระพุทธเจ้าจะทรงชี้โทษแห่งการประพฤติเช่นนั้น^{๙๐} ดังนั้นจะสังเกตได้ว่า ในช่วงต้นพุทธกาลยังมีภิกษุน้อย และภิกษุส่วนใหญ่จะเป็นพระอริยบุคคลปฏิบัติตามปฏิปทาของพระพุทธเจ้า และทราบพระศาสนาอย่างทั่วถึง พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงบัญญัติพระวินัย แม้กระทั่งพระสารีบุตรทูลขอให้บัญญัติพระวินัย แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงปฏิเสธจะบัญญัติพระวินัยก่อน

เมื่อคณะสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น การปกครองเกิดความยากลำบากเพราะการดูแลไม่ทั่วถึง พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับหมู่สงฆ์จึงได้บัญญัติพระวินัย พระวินัยจึงเป็นคำสั่งห้ามกระทำและคำสั่งที่ให้กระทำ การบัญญัติพระวินัยมีความหนักเบา

^{๘๘} วิ.อ. (บาลี) ๑/๘.

^{๘๙} วิ.ป. (บาลี) ๘/๓๖๖/๓๔๔-๓๔๕.

^{๙๐} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

แตกต่างกัน และมีข้อปฏิบัติที่ยากง่ายไม่เท่ากัน เพราะมีเหตุเกิด มีสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน พระวินัยเป็นคำสอนเพื่อฝึกกายและวาจา เป็นคำสั่งที่ควรปฏิบัติ...การบัญญัติวินัยเป็นกฎที่พระภิกษุต้องปฏิบัติตาม เหตุผลที่นำไปใช้ในการบัญญัติเพื่อบ่มถึงความเป็นระเบียบอันดีงามสำหรับพุทธบริษัท เป็นหลักเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความตั้งมั่นยาวนาน เพราะเมื่อใดที่ภิกษุทำความผิดขึ้น ก็มีบทบัญญัติไว้สำหรับตรวจสอบและตัดสิน มีการไต่สวน สอบสวน พิจารณา ตรวจสอบ ปรับโทษสำหรับผู้ที่ทำความผิด ทำให้คนชั่วไม่ได้โอกาสในการอาศัยสมณเพศกระทำความผิด เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาที่จะดำรงตั้งมั่นต่อไปในอนาคต และเป็นประโยชน์ในการปกครองและการดูแลภิกษุสงฆ์ด้วย^{๙๑}

การบัญญัติพระวินัยในครั้งแรกเกิดขึ้นในช่วงพรรษาที่ ๒๐ นับตั้งแต่ตรัสรู้มา ดังปรากฏเหตุการณ์ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เวยยาขกัณท์^{๙๒} ที่ทรงปรารภเหตุที่จะบัญญัติสิกขาบท ดังมีข้อความดังต่อไปนี้

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาค กราบทูล ว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้นาน “จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสตราจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม^{๙๓}

บางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น

สารีบุตร อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษুবวชนาน เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษুবวชนาน และมีอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างเกิดในสงฆ์ ตถาคตจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้นสารีบุตร อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่

^{๙๑} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๕๓.

^{๙๒} วิ.มท. (ไทย). ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^{๙๓} ในอรรถกถา วินัยปิฎก คำว่า อาสวัฏฐานิยา แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน และการจองจำ , วิ.อ. ๑/๒๑/๑๔๗.

เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นหมูใหญ่เพราะแพร่หลาย เมื่อสงฆ์เป็นหมูใหญ่ เพราะแพร่หลาย และมีอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างเกิดในสงฆ์ ตถาคตจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นหมูใหญ่เพราะมี ลากสักการะมาก เมื่อสงฆ์เป็นหมูใหญ่เพราะมีลากสักการะมาก และมีอาสวัฏฐานิย ธรรมบางอย่างเกิดในสงฆ์ ตถาคตจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่ สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น

สารีบุตร อาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นหมู ใหญ่เพราะความเป็นพหุสูตร เมื่อสงฆ์เป็นหมูใหญ่ เพราะความเป็นพหุสูตร และมี อาสวัฏฐานิยธรรม บางอย่างเกิดในสงฆ์ ตถาคตจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น

สารีบุตร ก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธีผุดผ่อง ดำรงอยู่ ในสารคุณ แท้จริงในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน ไม่มีทาง ตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นชัดว่า พระพุทธเจ้าทรงปรารภการบัญญัติพระวินัยนั้น ย่อม มีเหตุ ๕ ประการ คือ ๑) สังคมพระภิกษุก่อตั้งมาเป็นเวลายาวนานพอสมควร ๒) สังคมพระภิกษุขยาย ใหญ่ขึ้น ๓) มีลากสักการะมากขึ้น ๔) มีผู้ทรงความรู้หลากหลาย (เพื่อป้องกันมิให้เกิดความฟุ้งซ่านด้าน ความคิด) และ ๕) มีเหตุการณ์อันเป็นเหตุเสื่อมเสีย

๒.๒.๕ ประเภทพระวินัย

พระวินัยเป็นลักปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคัม สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน^{๙๔} ในการแบ่งประเภทของพระวินัยนั้น มีการแบ่งออกในหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการแบ่ง ดังมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ประเภทพระวินัย แบ่งตามบุคคลที่รักษา มี ๒ อย่าง คือ

๑) อนาคตริยวินัย วินัยของผู้ไม่ครองเรือน คือ วินัยของบรรพชิต หรือวินัยของพระสงฆ์ ได้แก่ การไม่ต้องอาบัติทั้ง ๗ หรือโดยสาระ ได้แก่ ปาริสุตติสีล ๔

๒) อาคาริยวินัย วินัยของผู้ครองเรือน คือ วินัยของชาวบ้าน ได้แก่ การงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยนัยคือ กุศลกรรมบถ ๑๐^{๙๕}

(๒) ประเภทพระวินัย แบ่งตามลักษณะการบัญญัติ^{๙๖} มี ๒ อย่าง คือ

๑) อาทิพรหมจริยกาสิกขา คือ สิกขาบทที่บัญญัติไว้เดิม หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบพบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณา (อำนาจปกครองของพระพุทธเจ้า หรืออำนาจปกครองฝ่ายพุทธจักร) เพื่อป้องกันความเสียหายของภิกษุ และวางโทษผู้ล่วงละเมิด โดยปรับอาบัติสถานหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิด และให้พระสงฆ์สวดทุกครึ่งเดือน เรียกว่า “พระปาฏิโมกข์”

๒) อภิสมจาริกาสิกขา คือ สิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลัง หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาท และความประพฤติความเป็นอยู่อันดีงามของพระภิกษุ อันนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน

(๓) ประเภทพระวินัย แบ่งตามระดับของศีล มี ๒ ระดับ ได้แก่

๑) ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับยังเป็นธรรม เป็นข้อเสนอแนะสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดงไว้ และบัญญัติไว้ตามกฎหมายความดีความชั่ว ผู้รักษาศีลหรือล่วงละเมิดศีลย่อมจะได้รับผลดีหรือชั่วเองตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย

๒) ระดับเฉพาะ เป็นระดับวินัย ซึ่งเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติไว้เป็นเหมือนประมวลกฎหมายสำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในชุมชนหนึ่ง โดยมีความสอดคล้องกับความมุ่ง

^{๙๔} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๕๓.

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐๒-๔๐๓.

^{๙๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙-๑๑.

หมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบัญญัติที่เรียกว่าวินัยจะมีความผิดตามอาณัติของหมู่คณะ^{๙๗}

(๔) แบ่งตามบุคคลที่รักษา

๑) วินัย หมายถึง ศีลของภิกษุ ภิกษุณี สิกขามานา สามเณร สามเณรี เรียกว่า วินัยหรือศีลของผู้ไม่ครองเรือน (อนาคาริกวินัย)

๒) วินัย หรือศีลของฆราวาส คือ ผู้ครองเรือน (อาคาริกวินัย) เช่น อุบาสก อุบาสิกา หรือ ประชาชนทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ (นิตยศีล) และศีล ๘ (อุโบสถศีล)^{๙๘}

๒.๒.๖ อาบัติและโทษ

อาบัติ แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เรียกว่า ต้องอาบัติ เช่น เสพเมถุนธรรมต้องอาบัติปาราชิก เป็นต้น เมื่อต้องอาบัติแล้วย่อมได้รับโทษตามพระวินัยมีด้วยกัน ๗ กอง ดังนี้

อาบัติมี ๗ กอง

๑.ปาราชิก แปลว่า บุคคลผู้พ่ายแพ้ ยังบุคคลผู้ล่วงละเมิดให้แพ้ คือ แพ้ภาวะของตน แพ้ต่อการบรรลุมรรคผลขั้นสูง ต้องกลับไปเป็นคฤหัสถ์

๒.สังฆาทิเสส แปลว่า ความละเมิดมีสงฆ์ในเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ เมื่อภิกษุต้องอาบัตินี้แล้วต้องอาศัยสงฆ์คือสงฆ์ให้ปริวาส เป็นกรรมเบื้องต้น สงฆ์ให้มานัต ในท่ามกลาง และสงฆ์ให้อัพภาน เป็นกรรมเบื้องปลาย แสดงว่าภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้จะต้องอาศัยสงฆ์ในการพ้นจากอาบัติ ในกรรมเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คือสงฆ์ให้ปริวาส ให้มานัต และให้อัพภาน เรียกวิธีการออกจากอาบัตินี้โดยทั่วไปว่า การอยู่กรรม

๓.อุลลัจจัย แปลว่า โทษหยาบ, โทษหนา ซึ่งมีโทษรองมาจากปาราชิก และสังฆาทิเสส แต่เป็นอาบัติที่หนักกว่าลพกาบัติซึ่งพ้นได้ด้วยการแสดงอาบัติด้วยกัน คือ หนักกว่าปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ

๔.ปาจิตติย แปลว่า การละเมิดอันยังกุศลให้ตกไป แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

(๑) นิสสัคคียปาจิตติย คือ ปาจิตติยที่ต้องสละสิ่งของที่เป็นเหตุต้องอาบัตินั้นเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก หรือพ้นจากอาบัตินั้น เช่น ภิกษุเก็บอติเรกจีวรไว้เกิน ๑๐ วัน ต้องสละจีวรนั้นแก่ภิกษุอื่นเสียก่อน แล้วจึงแสดงอาบัติจึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้

^{๙๗} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๕๓.

^{๙๘} พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล. “พระวินัย: กฎหมายสงฆ์”. วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กรกฎาคม): ๓๐๔.

(๒) **สุทธิปาจิตตีย์** คือ ปาจิตตีย์ปกติ ๙๒ สิกขาบท อันภิกษุต้องเข้าแล้ว ไม่ต้องเสียสละสิ่งของที่เป็นเหตุต้องอาบัตินั้น แต่ต้องแสดงอาบัติ จึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้

๕.ปาฏิเทสนียะ แปลว่า อาบัติอันภิกษุจะต้องแสดงคืน

๖.ทุกกฎ แปลว่า ทำไม่ดี ทำชั่ว เป็นอาบัติที่ท่านปรับโดยตรงก็มีลดลงมาจากอาบัติอื่น ๆ ก็มี และมีจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นอาบัติที่มานอกพระปาติโมกข์

๗.ทุพภาสิต แปลว่า พุทไม่ตี กล่าวชั่ว มีเพียงสิกขาบทเดียว มาในมุสาวทรรคสิกขาบทที่ ๒ แห่งปาจิตตีย์

อาบัติหรือโทษมี ๓ ระดับ ได้แก่

๑.โทษสถานหนัก อันเป็นครุโทษหรือมหันตโทษ จัดเป็น**ครุกาบัติ** ทำให้พระภิกษุผู้ล่วงละเมิด สิกขาบทที่ร้ายแรงได้รับโทษหนักที่สุด คือ ขาดจากความเป็นพระภิกษุมี ๑ กอง คือ อาบัติปาราชิก

๒.โทษสถานกลาง อันเป็นมัชฌิมโทษ จัดเป็น**ครุกาบัติ** ทำให้ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรม จึงจะพ้นโทษมี ๑ กอง คือ อาบัติสังฆาติเสส

๓.โทษสถานเบา อันเป็นลหุโทษ จัดเป็น**ลหุกาบัติ** ทำให้พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทที่มีโทษเพียงเล็กน้อยต้องปลงอาบัติ คือ บอกอาบัติของตนแก่พระภิกษุด้วยกัน มี ๕ กอง ได้แก่ อาบัติอุลลัจจัย อาบัติปาจิตตีย์ อาบัติปาฏิเทสนียะ อาบัติทุกกฎ อาบัติทุพภาสิต

ประเภทของอาบัติ

จากประเภทของอาบัติจำนวน ๗ กอง การจัดลำดับน้ำหนักของอาบัตินั้น ก็มีการแบ่งประเภทของอาบัติในรูปแบบอีก ๒ ประเภท คือ

๑.แก้ไขไม่ได้ เรียกว่า อเตกัจฉา ได้แก่ อาบัติปาราชิกเพียงอย่างเดียว

๒.แก้ไขได้ เรียกว่า สเตกัจฉา ได้แก่ อาบัตินอกนั้น

โทษของพระภิกษุมี ๒ ประการ^{๙๙} หรือเรียกว่า โทษทางโลกกับโทษทางวินัยก็ได้ ประกอบด้วย

๑.ปณัตติวัชชะ เป็นโทษทางพระวินัย ทำแล้วมีความผิดเฉพาะพระภิกษุชาวบ้านไม่มีความผิด เช่น ขุดดิน ยืนปัสสาวะ ยืนทานข้าว ยืนดื่ม น้ำ ฉันทอาหารในยามวิกาล ดื่มสุรา จึงถูกปรับอาบัติทางพระวินัยและเป็นที่ยติเตียนในหมู่คณะสงฆ์ด้วยกัน

๒.โลกวัชชะ เป็นการกระทำผิดที่ทางฝ่ายบ้านเมืองตำหนิติเตียนว่าไม่ดี มีความผิดชาวบ้านทั่วไปทำก็ไม่ดี มีความผิด ถ้าพระภิกษุทำก็ไม่ดี มีความผิดเช่นเดียวกัน เช่น การฆ่ามนุษย์ การลักขโมย

^{๙๙} วิ.ปริ. (ไทย). ๘/๑๓๖๖/๖๖๒.

การเล่นการพนัน เป็นต้น กรณีนี้ เมื่อพระภิกษุกระทำความผิดนอกจากจะผิดพระวินัยแล้ว ยังเป็นโลกวัชชะเป็นที่ติเตียนของชาวบ้าน แต่ความผิดในทางกฎหมายบ้านเมืองบางอย่างไม่ได้ระบุไว้ในพระวินัย เช่น การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การค้าอาวุธสงคราม การรื้อโบราณสถานโดยไม่ขออนุญาต เป็นต้น พระภิกษุในฐานะพลเมืองของรัฐก็ทำไม่ได้ ไม่เป็นผลดีต่อตัวพระภิกษุและคณะสงฆ์ กรณีนี้ ถือว่า พระภิกษุกระทำความผิดในส่วนที่เป็นโลกวัชชะเพียงสถานเดียว ถูกติเตียนจากชาวบ้าน กระทบต่อความศรัทธาของบุคคลทั่วไป และกระทบต่อความผาสุกของคณะสงฆ์^{๑๐๐}

ในประเด็นโทษของพระภิกษุทั้ง ๒ ประการนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงให้คำแนะนำตักเตือนพระภิกษุไว้โดยสรุปว่า

๑.อาบัติที่เป็นโลกวัชชะนั้น ล่วงเข้าแล้วยังความเสียหายให้เกิดมาก แม้ทำคิน (ปลงอาบัติ) แล้วความเสียหายนั้นก็เหมือนแผลที่ติดอยู่ ไม่หายได้ง่าย ควรประหยัดให้มาก อย่าลวงง่าย ๆ

๒.อาบัติที่เป็นปณัตติวัชชะนั้น เหล่าใดที่ภิกษุยังถือเป็นการกวดขัน ล่วงอาบัติเหล่านั้นเข้าแล้ว มีความเสียหายได้เหมือนกัน เหล่าใดไม่ถือเป็นเรื่องจริงจัง เพราะกาลสมัย และประเทศน่าให้เป็นอาบัติเหล่านั้นแม้ล่วงเข้าแล้วก็ไม่ใช่เป็นอะไรนัก

๓.ในฝ่ายเคร่ง (วินัย) ไม่ควรจะถืออาบัติเหล่านั้นเป็นเครื่องมือ สำหรับอวดเคร่ง

๔.ในฝ่ายที่ไม่เคร่ง เห็นว่าอาบัติมาก หลบไม่ไหวแล้วทอดธุระเสีย ไม่รู้จักเว้นก็เสียเพราะเกินไป

๕.ควรรู้จักประพฤติดั่งพอดีจึงจะสมแก่ศาสนธรรมว่าปฏิบัติพอกกลาง ๆ ไม่หย่อนเกินไปและไม่ตึงเกินไป^{๑๐๑}

ในประเด็นนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์^{๑๐๒} ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า ปัจจุบันโลกวัชชะนั้นเป็นเรื่องเสียหายที่ชาวโลกติเตียน ไม่ยอมรับ ไม่เหมาะสม ถูกลงโทษตามกฎหมายบ้านเมืองหรืออาจจะไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ก็ให้เกิดความเสื่อมศรัทธาสาเหตุการละเมิดจากสังคมมีความเปลี่ยนแปลงการใช้สอยปัจจัย ๔ ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม การแก้ไขปัญหาต้องมีการแก้ไขทั้งองค์ภาพองค์การทั้งคณะสงฆ์ ต้องมีมาตรการควบคุมดูแลเข้มงวดกวดขันให้มีความรู้ที่ถูกต้องแก่พระภิกษุ ภาครัฐก็มีกฎหมายที่เข้ามา

^{๑๐๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.), ๒๕๗.

^{๑๐๑} สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือพระสังฆาธิการ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๓), หน้า ๓๐.

^{๑๐๒} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”. *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๒๑๖.

คุ้มครองปกป้องศาสนา ภาคประชาชนต้องมีการให้ความรู้ที่เกี่ยวกับพระศาสนาที่ถูกต้องกันสอดส่องดูแล และบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา

ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ ๕ (สอง หมวด)

หมวดที่ ๑ ประกอบด้วย (๑) ต้องไม่ละอาย (๒) ต้องไม่รู้ (๓) ต้องสงสัยแล้วขึ้นทำ (๔) ด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร

หมวดที่ ๒ ประกอบด้วย (๑) ด้วยไม่เห็น (๒) ด้วยไม่ได้ฟัง (๓) ด้วยหลับ (๔) ด้วยเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น (๕) ด้วยลืมสติ

ดังนั้น เมื่อประมวลกันเข้า อาการที่พระภิกษุอาจจะมีด้วยสาเหตุใหญ่ ๆ ๖ อย่าง คือ “...(๑) ไม่ละอาย (๒) ไม่รู้ (๓) สงสัยแล้วขึ้นทำ (๔) สำคัญในของไม่สมควรว่าสมควร (๕) สำคัญในของสมควรว่าไม่สมควร (๖) ลืมสติ...”^{๑๐๓}

๒.๒.๗ การตัดสินใจตามพระวินัยและบทลงโทษแก่ภิกษุผู้ทำผิด

พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทให้พระภิกษุได้ศึกษาและปฏิบัติตามไว้แล้ว ทั้งวางหลักการตัดสินในกรณีที่มีการล่วงละเมิดพระวินัย เพื่อป้องกันการประทุพผิตต่าง ๆ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นให้ประชุมสงฆ์เพื่อสอบถาม สอบสวน ตำหนิ และตัดสินลงโทษตามความผิดนั้น พระวินัยจึงเป็นกฎหมายที่พระภิกษุต้องปฏิบัติตาม หากมีข้อสงสัยในเรื่องพระธรรมวินัย^{๑๐๔} ทั้งนี้ พระพุทธองค์ได้วางเกณฑ์การตัดสินตามพระวินัยและบทลงโทษแก่ผู้ทำผิดเอาไว้ ทั้งในหลักของพระวินัยปิฎก และในหลักของพระสูตรตันตปิฎกเอาไว้ดังนี้

ก.ลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ^{๑๐๕}

ในการตัดสินพระธรรมวินัยนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงวางเกณฑ์การตัดสินเอาไว้เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาความถูกต้องของอภิหารณ์ที่เกิดขึ้น ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก จุลวรรค เรื่องลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ

“ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตรมี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ ที่ประทับ...แล้วทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดแสดงธรรมโดยย่อที่หม่อมฉันฟังแล้ว จะฟังหลักเ็นอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายใจอยู่เถิด”

^{๑๐๓} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๙๕/๒๗๓.

^{๑๐๔} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๕๘.

^{๑๐๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓-๓๒๔.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “โคตรมี ท่านรู้ธรรมเหล่าใดว่า

๑. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด
 ๒. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความประกอบไว้ ไม่เป็นไปเพื่อความพราก
 ๓. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการสะสม ไม่เป็นไปเพื่อการไม่สะสม
 ๔. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมักมาก ไม่เป็นไปเพื่อความมักน้อย
 ๕. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความสันโดษ
 ๖. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ ไม่เป็นไปเพื่อความสงัด
 ๗. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร
 ๘. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยยาก ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยง่าย
- โคตรมี ท่านพึงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า ‘นั่นไม่ใช่ธรรม นั่นไม่ใช่วินัย นั่นไม่ใช่ สัตถุศาสน์’
- โคตรมี ท่านรู้ธรรมเหล่าใดว่า

๑. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความกำหนด
 ๒. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความพราก ไม่เป็นไปเพื่อความประกอบไว้
 ๓. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการไม่สะสม ไม่เป็นไปเพื่อความสะสม
 ๔. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมักน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความมักมาก
 ๕. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
 ๖. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ
 ๗. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
 ๘. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยยาก
- โคตรมี ท่านจงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า “นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็น สัตถุศาสน์”

จากประเด็นจากข้อพุทธพจน์ที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เราสามารถนำเกณฑ์การตัดสินดังกล่าวนี้ไปเป็นแม่บทของการตัดสินปัญหาอริกณฺท์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่า หากอริกณฺท์ใดมีลักษณะเพื่อความกำหนด เพื่อความประกอบ เพื่อการสะสม เพื่อความเป็นผู้มักมาก เพื่อความไม่สันโดษ เพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ เพื่อความเกียจคร้าน เพื่อความเป็นคนเลี้ยยาก อริกณฺท์นั้น สามารถตัดสินได้ทันทีเลยว่า ลักษณะอาการนั้น ไม่ใช่ธรรม นั่นไม่ใช่วินัย...แต่หากมีลักษณะตรงกันข้าม ก็พึงรู้ทันทีว่านั่นเป็นธรรม เป็นวินัย

ข. หลักมหาปเทศ ๔

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงทราบและทรงเห็นกาลไกลว่า ภายหลังจากพุทธกาลเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมและสังคมมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไป พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่ออกไปในดินแดนประเทศต่าง ๆ พระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้จะคลุมไม่พียงพฤติกรรมของสมมติสงฆ์ในชั้นหลังที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย จึงประทานแบบแผนไว้เป็นหลักพิจารณาชื่อว่าพุทธมหาปเทศ ๔ ไว้เป็นหลักอ้างอิงหรือหลักสำหรับพิจารณา ทั้งนี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นได้ปรากฏหลักมหาปเทศไว้ใน ๒ ปิฎก คือ ในพระวินยปิฎก ที่ว่าด้วยหลักของการเทียบเคียงความประพฤติ กับหลักมหาปเทศในพระสุตตันตปิฎกที่เป็นหลักการอ้างอิงหรือหลัก ๔ อย่างโดยยกตัวบุคคลขึ้นมาเป็นหลักฐานในการอ้างอิง ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) หลักมหาปเทศ ๔ ในพระวินยปิฎก^{๑๐๖}

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายเกิดความรังเกียจในพระบัญญัติบางสิ่งบางอย่างว่า “สิ่งใดหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไว้ สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาต” จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสดังต่อไปนี้

๑.ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

๒.ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย

๓.ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

๔.ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย

๒) หลักมหาปเทศ ๔ ในพระสุตตันตปิฎก^{๑๐๗}

๑.พุทธปเทศ คือ ยกพระพุทธเจ้าขึ้นอ้าง

๒.สังฆापเทศ คือ ยกเอาคณะสงฆ์ขึ้นอ้าง

๓.สัมพหุสัตว์ธาตูปเทศ คือ ยกเอาพระเถระจำนวนมากขึ้นอ้าง

๔.เอกัตถธาตูปเทศ คือ ยกเอาพระเถระรูปหนึ่งขึ้นอ้าง

^{๑๐๖} วิ.มहा. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๔.

^{๑๐๗} ที.ม. (ไทย). ๑๐/๑๘๘/๑๓๔-๑๓๖.

ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธวจนะไว้ว่า ต้องแก้ด้วยหลักมหาปเทศ ๔ เป็นหลัก ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวนี้จะช่วยวินิจฉัยตรวจสอบเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น และส่งเสริมหลักมหาปเทศ ๔ ให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ก็คือ ต้องมีหลักกาลามสูตร และหลักสงขัตติสูตร หลักธรรมทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นเสมือนเกณฑ์เสริมให้กับมหาปเทศ ๔ ซึ่งเป็นเกณฑ์สำหรับการตรวจสอบหรือวินิจฉัยความถูกต้องแห่งสัทธรรมของพุทธศาสนา^{๑๐๘}

๒.๒.๗ กระบวนการขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบท

ขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบทหรือพระวินัย มีอยู่ ๔ ขั้นตอนด้วยกัน^{๑๐๙} คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เมื่อมีภิกษุ ภิกษุณี ประพฤติไม่สมควรแก่สมณภาวะทำให้ชาวบ้านตำหนิ ตีเตียน

ขั้นตอนที่ ๒ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ตรัสสอบสวนท่ามกลางสงฆ์ เมื่อยอมรับ ทรงชี้โทษ ตรัสบอกอาณิสสแห่งความสำรวม ทรงมีพุทธบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุ (ภิกษุณี) ทำเช่นนั้นอีก เรียกว่า มุลบัญญัติ ผู้กระทำความผิดครั้งแรก ไม่ทรงเอาผิดในฐานะต้นบัญญัติ

ขั้นตอนที่ ๓ ทรงมีพุทธบัญญัติเพิ่มเติมให้รัดกุมมากขึ้น ถ้าตึงไปก็ทรงเพลาลง ขั้นนี้เรียกว่า อนุบัญญัติ

ขั้นตอนที่ ๔ หลังจากพุทธบัญญัติ ถ้ามีการกระทำความผิด ภิกษุสงฆ์มีอาจตัดสินได้ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวินิจฉัยให้เป็นแบบอย่างเรียกว่า วินิตวัตถุ และพุทธบัญญัติให้พระวินัยแต่ละข้อ หรือมาตรา เรียกว่า สิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา คือ พุทธบัญญัติสำหรับภิกษุมิ ๒๒๗ สิกขาบท และสิกขาบท เหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวกในที่ประชุมสงฆ์ทุกกิ่งเดือน รายละเอียดพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุ และภิกษุณี เปรียบเทียบแบบตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ จำนวนสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

ที่	ชื่อสิกขาบท	จำนวนสิกขาบท	
		ภิกษุสงฆ์	ภิกษุณีสงฆ์
๑	ปาราชิก	๔	๘
๒	สังฆาติเสส	๑๒	๑๗

^{๑๐๘} ญัฐพงศ์ ทวีศักดิ์วิชิตชัย. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาสัทธรรมปฏิรูปในพุทธศาสนาด้วยพุทธวจนะ”. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มมร. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): ๓๗.

^{๑๐๙} สุธีระ ขาญสมร. “หลักการพิจารณาโทษผู้กระทำความผิดทางวินัยตามพุทธบัญญัติและความผิดทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญาศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง”, วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.ปีที่ ๑๙, ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): ๒๕๔.

๓	อนิยต	๒	-
๔	นิสสัคคิยาปาจิตตีย์	๓๐	๓๐
๕	ปาจิตต์	๙๒	๑๖๖
๖	ปาฏิเทศนีย์	๔	๘
๗	อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวม		๒๒๗	๓๓๑

จากประเด็นที่กล่าวมา สามารถสรุปความได้ว่า พระพุทธบัญญัติ หมายถึง บัญญัติของพระพุทธเจ้า คือ ประมวลสิกขาบทข้อกำหนดทางพระวินัย เกิดขึ้นจากการที่มีภิกษุภิกษุณี ประพฤติไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม หรือประพฤติเสียหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิ ตีเตียน โพนทะนา เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับทราบแล้วให้ประชุมสงฆ์ได้สวนได้ความจริง จึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้ แต่ทั้งนี้ ทุกการบัญญัติก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นไปตามเงื่อนไขของบริบทและกาลเวลา ข้อบัญญัติตามหลังเรียกว่า อนุบัญญัติ

๒.๒.๘ ความอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย

การบวชเป็นพระภิกษุแม้จะบวชได้ง่าย แต่เมื่อบวชแล้ว พระภิกษุก็มีหน้าที่ต้องศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจถ่องแท้ แต่เมื่อใดก็ตามที่พระภิกษุไม่บริสุทธิ์พระพุทธเจ้าก็ทรงรังเกียจพระภิกษุนั้น^{๑๑๐} ในประเด็นดังกล่าวนี้ได้ปรากฏถึงความมหัศจรรย์ในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและทรงบัญญัติเอาไว้เป็นแกนหลักของพระพุทธศาสนาและเป็นศาสดาตัวแทนของพระพุทธองค์เอาไว้ ดังมีในปาติโมกข์ปฐมปฐกถา ที่ว่าด้วยการขอให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง^{๑๑๑} ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ทรงแสดงพระปาติโมกข์ในบริษัทที่ไม่บริสุทธิ์ เรื่องมีอยู่ว่า ในวัน

ในเหตุการณ์ครั้งนั้น พระพุทธเจ้า จึงได้ตรัสถึงความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย ๘ ประการ โดยทรงยกความอัศจรรย์ของมหาสมุทรเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบดังปรากฏในปาติโมกข์พุทธสาสนะ^{๑๑๒} และมหาสมุทรเทวัญจันทรีย^{๑๑๓} ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๑๑๐} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๒๑๘.

^{๑๑๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๓/๒๕๘-๒๕๙.

^{๑๑๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๔/๒๕๙-๒๕๙.

^{๑๑๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๕๙-๒๕๙.

๑. มหาสมุทรต่ำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลีกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดังไปทันที เปรียบเสมือนกับในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือผลโดยทันที

๒. (น้ำใน) มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง เปรียบเสมือนกับ สาวกทั้งหลายของเราย่อมไม่ละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เหมือน (น้ำใน) มหาสมุทรที่ปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง

๓. มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมขัดซากศพขึ้นจนถึงบนบกทันที เปรียบเสมือนกับ บุคคลใดที่ศีลมีบาปธรรม ประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปกปิดพฤติกรรม ไม่ใช่สมณะแต่ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี แต่ปฏิญญาว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน เปียกชุ่ม เป็นจุจหายากเยื่อ สงฆ์ก็ไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น สงฆ์ย่อมประชุมกันนำบุคคลนั้นออกไปทันที แม้บุคคลนั้นจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ก็ยังห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากบุคคลนั้น

๔. มหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมuna อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อ และโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า มหาสมุทรทั้งสิ้น เปรียบเสมือนกับบรรณะ ๔ เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนมาบวชในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิม รวมเรียกว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตร

๕. แม่น้ำสายใดสายหนึ่งในโลกที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพร้อมหรือเต็มได้ เปรียบเสมือนภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ก็ไม่ทำให้นิพพานพร้อมหรือเต็มได้

๖. มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม เปรียบเสมือนธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือ วิมุตติรส (ความหลุดพ้น)

๗. มหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว เปรียบเสมือนธรรมวินัยนี้ มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ สติ ปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อธิติบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมรรค

๘. มหาสมุทรเป็นอยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิคละ ปลาติมิติมิคละ ปลาหมามีติมิคละ อสุร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์บ้าง ๒๐๐ โยชน์บ้าง ๓๐๐ โยชน์บ้าง ๔๐๐ โยชน์บ้าง ๕๐๐ โยชน์บ้าง เปรียบเสมือนธรรมวินัยนี้เป็นอยู่ของผู้ใหญ่ คือ พระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุพระโสดาบัน พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุสกทาคามี พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอนาคามี พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหันต์

ดังนั้น พระธรรมวินัยจึงมีความมหัศจรรย์ เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ด้วยตัวหลักการเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งใดมาช่วยสนับสนุนให้บริสุทธิ์ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นต้องยึดมั่นในพระธรรมวินัยเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตของนสมณะในพระพุทธศาสนา หากไม่เป็นเช่นนั้นแล้ว การบวชของภิกษุรูปนั้น

ก็เปล่าประโยชน์ ในประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของสมเด็จพระเจ้าจูลราช^{๑๑๔} ที่ได้แสดงทัศนะเอาไว้ที่น่าสนใจว่า การที่พระภิกษุไม่รู้วินัยเปรียบเสมือนนกกฎหมายที่ไม่รู้กฎหมาย ถ้านกกฎหมายไม่รู้กฎหมาย ก็ไม่สามารถเอาตัวรอดได้ ไม่สามารถช่วยเหลือแนะนำทางกฎหมายแก่ผู้ไม่ได้รับความเป็นธรรมได้ ไม่สามารถจะไปประกอบอาชีพทางกฎหมายได้ ถ้าอยู่ระหว่างการศึกษากฎหมายก็ไม่เรียกว่าเป็นนักกฎหมาย เป็นแต่นักศึกษากฎหมาย แต่ในขณะที่พระภิกษุเป็นสมณเพศตั้งแต่ออกบวช ถ้าไม่รู้พระธรรมวินัยก็ไม่บรรลุเป้าหมายของการบวช ไม่รู้เส้นทางไปสู่พระนิพพาน ย่อมไม่มีจุดหมาย ทำให้ปฏิบัติไม่ถูกต้องจะบรรลุในขั้นต่าง ๆ ก็เป็นไปได้ยาก เป็นได้แค่สงฆ์ปุถุชน เมื่อไม่รู้วินัยก็ไม่สามารถเอาตัวเองให้หลุดพ้นจากทุกข์ ไม่สามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนไปเผยแผ่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ได้

๒.๒.๙ ประโยชน์ของการบัญญัติพระวินัย

ในช่วงแรกหลังการตรัสรู้ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ เพราะภิกษุทั้งหลายล้วนมีวัตรปฏิบัติที่ติงามเป็นหนึ่งเดียวกันตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติ ภายหลังเมื่อเกิดเรื่องพิพาท ข้อสงสัย หรือเหตุวิวาทขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุที่เกี่ยวข้องในเหตุนั้น หากเป็นการประพฤติดังสมควรจะทรงมีพระบัญญัติอนุญาตให้พระภิกษุทั้งหลายกระทำการสิ่งนั้น ๆ ได้ แต่ถ้าเป็นการประพฤติดังไม่เหมาะสมพระพุทธเจ้าจะทรงชี้โทษแห่งการประพฤติดังนั้น^{๑๑๕}

ดังนั้นในต้นพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภแห่งแห่งพระสุทินเป็นปฐมบัญญัติแห่งการละเมิดพระวินัย พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพระสุทินว่า “...สุทิน ทราบว่า เธอเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาจริงหรือ...” พระสุทินก็ทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าทรงตำหนิพระสุทินโดยประการต่าง ๆ แล้ว...ทรงแสดงธรรมีกถาให้เหมาะสมให้คลายตามเรื่องนั้นแล้วรับสั่งภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ

๑. เพื่อความรับผิดชอบแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ

^{๑๑๔} สมเด็จพระเจ้าจูลราช, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๒๑๘.

^{๑๑๕} สมเด็จพระเจ้าจูลราช, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๔๙.

๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลงาม
๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม
๑๐. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๑๑๖}

แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทขึ้นแสดงดังนี้

นอกจากนี้ ในอังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าได้แสดงวัตถุประสงค์เพิ่มเติมในการบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทไว้ด้วยว่า “...เพื่ออนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย และเพื่อตัดรอดฝักฝ่ายของพระภิกษุผู้มี ความประปรารถนาชั่วร้าย...” ดังนั้น อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแม้จะเกิดกับพระสงฆ์ก็จริงแต่ก็มีบ้างแง่ที่เกี่ยวกับ คฤหัสถ์ด้วย จึงถือว่า เป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านและการบรรคพวกของพระสงฆ์ปลอมด้วย

ถ้าถือตามแนวคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ในอรรถกถา สรุปลงโดยย่อตามอรรถกถา

๑๐ ประการได้ ๕ ส่วน คือ

- ข้อที่ ๑-๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนร่วม
- ข้อที่ ๓-๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล
- ข้อที่ ๕-๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต
- ข้อที่ ๗-๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน
- ข้อที่ ๙-๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อมุ่งประโยชน์แก่พระศาสนา^{๑๑๗}

ในประเด็นนี้ เพื่อให้เห็นชัดในรายละเอียด พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๑๘} ได้อธิบายเอาไว้ เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ

๑. มุ่งประโยชน์แก่พระภิกษุหรือส่วนร่วม ได้แก่

๑.๑ เพื่อความรับว่าดีแห่งพระภิกษุ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งพระภิกษุ ซึ่งได้ ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณ โทษแห่งความประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้โดยความ เห็นชอบร่วมกัน คือ ความเป็นสุขสบายในอริยาบถทั้ง ๔ ของบุคคลที่อยู่ร่วมกัน

^{๑๑๖} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๙/๒๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

^{๑๑๗} วิ.อ. (ไทย) ๑/๗๓๗-๗๔๑.

^{๑๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

- ๑.๒ เพื่อความผาสุกแห่งพระภิกษุ
- ๒.มุ่งประโยชน์แก่บุคคล ได้แก่
 - ๒.๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก คือ เพื่อกำราบคนผู้หน้าด่าน ประพฤติทรม
 - ๒.๒ เพื่อความเป็นอยู่อย่างผาสุกแห่งเหล่าพระภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- ๓.มุ่งประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์แก่ชีวิตทั้งกายและใจ ได้แก่
 - ๓.๑ เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต หรือ เพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมิมาในกายหน้าหรือภพหน้า
 - ๓.๒ เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต คือ เพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมิมาในกายหน้าหรือภพหน้า
- ๔.มุ่งประโยชน์แก่ประชาชน ได้แก่
 - ๔.๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
 - ๔.๒ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
- ๕.มุ่งประโยชน์แก่พระศาสนา ได้แก่
 - ๕.๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
 - ๕.๒ เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย คือ ทำให้มีบทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น

อานิสงส์ของการเรียนวินัย

ในพระวินัยปิฎก ปริวาร ได้กล่าวถึงการเรียนพระวินัยว่ามีอานิสงส์อย่างไร ดังข้อความดังต่อไปนี้

- พระอุบาลีทูลถามว่า “ในการเรียนวินัย มีอานิสงส์เท่าไรหนอแล พระพุทธเจ้าข้า
 พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “อุบาลี ในการเรียนวินัย มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ คือ
- ๑.เป็นอันคุ้มครองรักษากองศีลของตนไว้ดีแล้ว
 - ๒.ผู้ที่ถูกรังเกียจครอบงำย่อมหวนระลึกได้
 - ๓.กล่าวพูดในท่ามกลางสงฆ์
 - ๔.ชมด้วยดีซึ่งข้าศึกโดยสหธรรม
 - ๕.เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม^{๑๓๙}...

^{๑๓๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๒๓/๖๐๐.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาวชิรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหาวชิรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในสงฆ์ หรือนอกสงฆ์ คือพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวกับบุคคลภายนอก หรือคฤหัสถ์ด้วย ทั้งนี้ การแก้ไขปัญหบบางอย่างที่เกิดขึ้นในบริบทนี้จึงเป็นวิธีการหรือกระบวนการในการแก้ไขปัญห โดยหวังความปกติสุขให้เกิดขึ้นในสังฆะ พระพุทธศาสนาเรียกวิธีการดังกล่าวนี้ว่า “อชิรณสมณะ

๒.๓.๒ ความหมายของอชิรณสมณะ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า อชิรณสมณะ หมายถึง วิธีดำเนินการเพื่อระงับอชิรณ หรือ กระบวนการในการแก้ไขปัญห หรือวิธีการที่จะดำเนินการเพื่อกำกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังฆให้สำเร็จลุล่วงไปตามความประสงค์ หากอธิบายคำว่า สมณะ ตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ ซึ่งหมายถึง ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับจิต ธรรมยังจิตให้สงบระงับจากนิรวณูปกิเลส การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ ดังนั้น สมณะ จึงหมายถึง วิธีการ หรือกระบวนการที่ทำให้สงบระงับ

๒.๓.๓ การระงับอชิรณโดยพระวินัยธร

เนื่องจากพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมีจำนวนมาก เกิดความสามารถของบุคคลคนเดียวจะจดจำได้ทั้งหมด และพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมตลอดพระชนม์ชีพ ทรงบัญญัติพระวินัยตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดพระชนม์ชีพ โดยไม่ได้บัญญัติในครั้งเดียว พระภิกษุก็มีความสนใจวิชาการความรู้แตกต่างกัน พระภิกษุบางรูปสนใจในพระธรรม บางรูปสนใจในพระวินัย จึงมีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันคนละด้าน พระอานนทสนใจในพระสูตรธรรมะ พระอุบาลีสนใจในพระวินัย พระสารีบุตรสนใจในพระอภิธรรม แต่ละรูปก็มีกลุ่มพระภิกษุบริวารสืบทอดตามสายงานของตน จึงการแบ่งเป็น ๓ สำนักได้แก่ ๑) สำนักพระวินัยปิฎก สืบทอดมาแต่พระอุบาลี ๒) สำนักพระสุตตันตปิฎก สืบทอดมาแต่พระอานนท ๓) สำนักพระอภิธรรมสืบทอดมาแต่พระสารีบุตร^{๑๒๐}

^{๑๒๐} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

ในพระสูตรตันติปิฎก อังคุตตรนิกาย ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระวินัยธรมหาเถระ ๔ สูตร เรียกว่า ปฐมวินัยธรมหาเถระ ดังข้อความข้อความในปฐมวินัยธรมหาเถระ ว่าด้วยคุณสมบัติของพระวินัยธรมหาเถระ สูตรที่ ๑^{๑๒๑} ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการเป็นพระวินัยธรมหาเถระ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. รู้จักอาบัติ ๒. รู้จักอนาบัติ ๓. รู้จักกลุภาบัติ ๔. รู้จักครุภาบัติ ๕. มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ ๓ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ ๖. ได้มาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตาม ความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก ๗. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญา อันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้แล เป็นพระวินัยธรมหาเถระ

อนึ่ง ในตอนท้ายของพระวินัยปิฎก ปริวาร ได้กล่าวถึงคาถาปริโยสานคาถาที่ว่าด้วยคุณสมบัติของพระวินัยธรมหาเถระดังนี้

ก็พระวินัยธรมหาเถระ ผู้รื่องนาม มีปัญญามาก ทรงสุตะ
มีวิจารณ์ญาณ ถ้ามแนวทางของท่านบูรพาจารย์ในที่นั้น ๆ
คิดแล้วให้เขียนข้อพิสดารและสังเขปนี้ไว้ในสายกลาง
ตามแนวทางที่วางไว้ ซึ่งจะนำความสะดวกมาให้แก่เหล่าศิษย์
คัมภีร์นี้เรียกว่า “ปริวาร” มีทุกเรื่องพร้อมทั้งลักษณะ
มีอรรถโดยอรรถในสัทธรรม มีธรรมโดยธรรมในบัญญัติ
ห้อมล้อมพระศาสนา ดุจสาครล้อมรอบชมพูทวีป ฉะนั้น
พระวินัยธรมหาเถระเมื่อไม่รู้คัมภีร์ปริวาร ไฉนจะวินิจฉัยธรรมได้
ความเคลือบแคลงของพระวินัยธรมหาเถระที่เกิดในวิบัติ วัตถุ บัญญัติ
อนุบัญญัติ บุคคล เอกโตบัญญัติ อุกโตบัญญัติ โลกวัชชะ
และปณัตติวัชชะ ย่อมขาดสิ้นไปด้วยคัมภีร์ปริวาร
พระเจ้าจักรพรรดิสง่างามในกองทัพ ฉันท
ไกรสรสง่างามในท่ามกลางฝูงมฤค ฉันท
พระอาทิตย์แผ่สร้อยด้วยรัศมีเจดจ้า ฉันท
พระจันทร์ส่องสว่างงดงามในหมู่ดาว ฉันท
พระพรหมสง่างามในหมู่พรหม ฉันท

ท่านผู้นำสง่างามในท่ามกลางหมู่ชน ฉันทไ

พระสัทธรรมและพระวินัยย่อมสง่างามด้วยคัมภีร์ปริวาร ฉันทนั้นแล^{๑๒๒}

กล่าวโดยสรุป พระวินัยธร คือ พระภิกษุผู้ชำนาญวินัย ผู้ที่รักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด และศึกษาเล่าเรียนอย่างชำนาญ คล่องแคล่ว เป็นผู้ฉลาด เมื่อเกิดเรื่องหรืออธิกรณ์ในคณะสงฆ์ พระวินัยธรสามารถตัดสินอธิกรณ์ได้อย่างแจ่มแจ้ง ไม่เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยของภิกษุทั้งหลาย ทั้งยังมีศีลอาจารย์ มีคุณธรรม มีความยุติธรรม ไม่มีอคติ และในการระงับอธิกรณ์มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เปรียบเหมือนงานฝ่ายตุลาการของคณะสงฆ์ปัจจุบัน^{๑๒๓}

คุณสมบัติของภิกษุผู้ควรรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๑๐

ในอุพพาหิกาสูตร ปฐมปณณาสก์^{๑๒๔} ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของภิกษุผู้ควรรื้อฟื้นอธิการ มี ๑๐ ประเภท คือ ๑) มีศีล ๒) เป็นพหูสูตร ๓) จำพระปาติโมกข์ทั้งสองฝ่ายได้ดี ๔) เคร่งครัด ไม่คลอนแคลนในวินัย ๕) สามารถเพื่อยุติความทั้งสองฝ่ายให้ยินยอมได้ ๖) ฉลาดในการที่จะทำให้อธิกรณ์ซึ่งเกิดขึ้นแล้วระงับได้ ๗) รู้อธิกรณ์ ๘) รู้เหตุเป็นที่เกิดขึ้นแห่งอธิกรณ์ ๙) รู้ความดับแห่งอธิกรณ์ และ ๑๐) รู้ทางปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับแห่งอธิกรณ์

กล่าวโดยสรุป พระวินัยธร คือ พระภิกษุผู้ชำนาญวินัย ผู้ที่รักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด และศึกษาเล่าเรียนอย่างชำนาญ คล่องแคล่ว เป็นผู้ฉลาด เมื่อเกิดเรื่องหรืออธิกรณ์ในคณะสงฆ์ พระวินัยธรสามารถตัดสินอธิกรณ์ได้อย่างแจ่มแจ้ง ไม่เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยของภิกษุทั้งหลาย ทั้งมีศีลอาจารย์ มีคุณธรรม มีความยุติธรรม ไม่มีอคติ และในการระงับอธิกรณ์มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เปรียบเหมือนงานฝ่ายตุลาการของคณะสงฆ์ปัจจุบัน^{๑๒๕}

๒.๓.๔ หลักการสำคัญของอธิกรณ์สมณะ

ในการระงับอธิกรณ์นั้นมีรูปแบบอยู่ถึง ๗ ประการดังที่จะกล่าวต่อไป แต่ทั้งนี้การจะเลือกใช้วิธีการใดในการระงับอธิกรณ์นั้นต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบทแวดล้อมด้วย โดยมากพระพุทธองค์จะเริ่มต้นด้วยการประชุมสงฆ์แล้วสอบถามความจริงจากคู่กรณี ตัวอย่างเช่น “สมัยหนึ่งพระองค์ประทับ

^{๑๒๒} วิ.ป. (ไทย) ๘/๕๐๑/๓๒๑.

^{๑๒๓} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๒๑๐.

^{๑๒๔} อ.ทส. (ไทย) ๒๔/๓

^{๑๒๕} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๒๐๘.

อยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี พระฉัพพัคคีย์ คือ พระภิกษุพวก ๖ รูป ได้กระทำผิดด้วย ตัชชนียกรรมบ้าง นิสสัยกรรมบ้าง ปัพพาทนียกรรมบ้าง ปฏิสารณียกรรมบ้าง อุกเขปนียกรรมบ้าง แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ล้นหลังบรรดาภิกษุอื่น ต่างกล่าวโทษติเตียนแล้วกราบทูลเรื่องนั้นให้พระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และรับสั่งถามภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อความจริงปรากฏชัดแล้ว พระพุทธองค์ทรงดำหนิด้วยการประการต่างๆ ในที่สุดทรงบัญญัติพระวินัยความว่า “...กรรมทั้ง ๖ ประการนั้น ภิกษุไม่พึงทำแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ล้นหลัง ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ...”^{๑๒๖}

๒.๓.๕ ประเภทของอธิกรณสมณะ^{๑๒๗}

สำหรับอธิกรณสมณวิธียึดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ

๑) สัมมุขาวินัย

คำว่า สัมมุขาวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับอธิกรณในพร้อมหน้าวัตถุ หรือบุคคล สถานการณ์ โดยการที่จะทำอธิกรณทั้ง ๔ ให้สงบระงับลงได้ ภิกษุจะต้องประชุมกันและพิจารณาโทษตามกระบวนการอันเป็นธรรม โดยคำว่า สัมมุขา แปลว่า พร้อมหน้าในที่มุ่งถึงวิธีแก้อธิกรณที่จะต้องทำต่อหน้า/ที่ประชุม ในบริบทคำว่า ต่อหน้าหรือพร้อมหน้า หมายถึง “ความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมพร้อมหน้าธรรม และพร้อมหน้าบุคคล”^{๑๒๘}

ดังนั้น ความพร้อมหน้ามีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

๑.ความพร้อมหน้าธรรมวินัย มีคำอธิบายว่า “ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัย ในสัมมุขาวินัยนั้นอย่างไร อธิกรณนั้นระงับโดยธรรม โดยวินัยแล้วโดยสัตตสุศาสนิโค นี้ชื่อว่า ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยในสัมมุขาวินัยนั้น”^{๑๒๙}

การระงับอธิกรณจะต้องนำพระธรรมวินัยและนวัถตุศาสน์เป็นหลักสำหรับระงับอธิกรณมาใช้โดยครบถ้วน คือ ตัดสินโดยความถูกต้องตามธรรมวินัย

^{๑๒๖} วิ.* (ไทย) ๖/๖๘๕/๒๖๗.

^{๑๒๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๕/๓๖๙.

^{๑๒๘} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๓๔-๓๔๕.

^{๑๒๙} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๒๓๘.

๒.ความพร้อมหน้าบุคคล (บุคคลสมมุตา) มีคำอธิบายว่า “ความพร้อมหน้าบุคคลในสัมมุขาวินัยนั้นเป็นอย่างไร โจทย์และจำเลยทั้งสอง เป็นคู่ต่อสู้ในคดีอยู่พร้อมหน้ากัน นี่ชื่อว่าความพร้อมหน้าบุคคลในสัมมุขาวินัยนั้น”^{๑๓๐}

การพิจารณาอภีกรรมจะต้องตัดสินต่อหน้าคณะบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายพยานโจทก์ และจำเลยพร้อมทั้งเรื่องที่เกิดขึ้นด้วย เช่น คู่กรณีมาพร้อมหน้าซึ่งจะนำไปใช้กรณีวิวาทาธิกรรม และอนุวาธาธิกรรม^{๑๓๑} กล่าว คือ ความพร้อมหน้าต้องครบทุกฝ่ายเมื่อตัดสินต้องมาพร้อมหน้ากัน คือ โจทก์ จำเลย พยานแวดล้อม และกระทำต่อหน้าสงฆ์

๓.ความพร้อมหน้าสงฆ์ (สงฆ์สมมุตา) มีคำอธิบายว่า “ความพร้อมหน้าสงฆ์ ในสัมมุขาวินัยนั้นอย่างไร ภิกษุผู้เข้ากรรมมีจำนวนเท่าไร ภิกษุเหล่านั้นมาประชุมกัน ทำฉันทะของผู้ควรฉันทะมาอยู่พร้อมหน้ากันไม่คัดค้าน นี่ชื่อว่า ความพร้อมหน้าในสัมมุขาวินัย”^{๑๓๒}

การระงับอภีกรรมด้วยสัมมุขาวินัยนี้คู่กรณีสามารถเลือกใช้ได้ใน ๓ กรณี คือ การตกลงกันเอง เพื่อระงับ คู่กรณีสามารถเลือกผู้วินิจฉัยอภีกรรมเพื่อทำการไกล่เกลี่ย หรือคู่กรณีสามารถใช้อำนาจของสังฆสภาในการพิจารณาตัดสินได้ ทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับคู่กรณีว่า ต้องการระดับแบบใด การตกลงกันเองมีกรณีศึกษา คือ เรื่องราวพระภิกษุชาวโกสัมพีซึ่งมีการถกเถียงระหว่างพระธรรมกถึกกับพระวินัยธรเรื่องเกี่ยวกับน้ำว่า “นั่นเป็นอาบัติ นั่นไม่เป็นอาบัติ เราต้องอาบัติ เราต้องอาบัติมิได้”^{๑๓๓} ทำให้พระวินัยธรลงอุปัชฌายกรรมแก่พระธรรมกถึก พระธรรมกถึกก็นำเรื่องราวปรึกษากับพรรคพวกของตน แลยอมรับข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และจะขอเจรจาไกล่เกลี่ย การเลือกผู้วินิจฉัยเพื่อไกล่เกลี่ยปัญหาอภีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งหลังจากไม่ประสบความสำเร็จจากวิธีตกลงกันได้ โดยที่คู่กรณีสามารถเลือกวินิจฉัยที่มองว่า น่าเชื่อถือ และเป็นผู้มีความยุติธรรม ซึ่งอาจจะหมายถึง “ผู้ที่เป้นพระเถระ รูปเดียวก็ดี สองรูปก็ดี สามรูปก็ดี หรือเป็นคณะสงฆ์ก็ดีด้วยเหมาะสม”^{๑๓๔} ซึ่งพระเถระที่ได้รับเลือกนั้นจะต้องมีความเชี่ยวชาญในอภีกรรมนั้น ๆ ด้วย และที่สำคัญที่สุด คือ เป็นผู้มีความคุณธรรม ประเด็นที่สำคัญที่สุดของการระงับอภีกรรมด้วยสัมมุขาวินัย ก็คือการระงับอภีกรรมทั้งหมด ๗ ประการนั้น จะต้องอาศัยสัมมุขาวินัยอยู่ทุกกรณี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสัมมุขาวินัยนั้นเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความโปร่งใสและบริสุทธิ์ได้ดี เพราะต้องมีบุคคลอื่นรับรู้เรื่องราวทั้งหมดและช่วยกันวิเคราะห์หาเหตุของอภีกรรมนั้น ๆ เพื่อระงับอย่างยุติธรรมที่สุดเท่าที่จะทำได้

^{๑๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๙/๒๓๘-๒๓๙.

^{๑๓๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๔-๒๒๕/๓๔๒-๓๔๒.

^{๑๓๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๙/๒๓๘-๒๓๙.

^{๑๓๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๗๔/๓๖๘.

^{๑๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๓๐/๓๔๗.

๒) สติวินัย

คำว่า “สติวินัย” หมายถึง “วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่พระชีนาสพที่ถึงพร้อมด้วยสติอันไพบุลย์”^{๑๓๕} อาจจะเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า “วิธีระงับด้วยสติ” มีคำอธิบายว่า “สติวินัยนี้พึงให้แก่พระชีนาสพเท่านั้น ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่นโดยที่สุดแม้เป็นพระอนาคามี และการให้สติวินัยนี้ต้องให้แก่พระชีนาสพที่ถูกโจทก์เท่านั้น”^{๑๓๖} โดยสมมติให้สวดประกาศด้วยญัตติทุติยกรรมว่า “พระอรหันต์เป็นผู้มีสติสมบูรณ์ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ สงฆ์ทั้งหมดต้องพร้อมเพรียงกันให้สติวินัยโดยธรรม”^{๑๓๗}

ดังนั้น คำว่า สติวินัย คือ วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่ยกเอาสติเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศรับรู้ร่วมกันว่า พระอรหันต์เป็นผู้มีสติสมบูรณ์ ในกรณีที่มีผู้โจทก์ท่านด้วยสี่ลวบัติ^{๑๓๘} เช่น เมื่อภิกษุรูปใดรูปหนึ่งถูกกล่าวหาด้วยสี่ลวบัติ คือ อาบัติปาราชิก เมื่อภิกษุสอบถามท่านว่า ท่านรู้ตัวไหมว่าต้องอาบัติข้อนี้ ถ้าท่านตอบว่า ไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ได้ทำ เมื่อท่านตอบว่า ไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ได้ทำ สงฆ์ก็ต้องประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า ท่านเป็นผู้ที่มีสติสมบูรณ์ไม่ได้ทำผิดตามที่ถูกกล่าวหา และป้องกันมิให้ภิกษุอื่นโจทก์ท่านด้วยเรื่องอาบัติชั่วหยาบต่าง ๆ ซึ่งเหตุผลที่ทรงบัญญัติวิธีการแก้ไขแบบนี้ก็เพราะ ทรงปรารถนาเหตุที่พระทัฬหฬลบุตรถูกภิกษุฉัพพัคคีย์กล่าวหาว่า เสพเมถุนกับภิกษุณีเมตติยา เห็นเหตุให้มีการไต่สวนจนพบว่า พระทัฬหฬลบุตรไม่มีความผิดจากนั้นสงฆ์จึงได้สวดประกาศให้สงฆ์ว่าท่านเป็นผู้บริสุทธิ์^{๑๓๙}

มีกรณีต้นกำเนิดเกี่ยวกับการโจทก์ด้วยสติวินัย คือ เรื่องการโจทก์พระทัฬหฬลบุตร โดยมี พระเมตติยะและพระภุมมชกะซึ่งบวชใหม่คิดว่า พระทัฬหฬลบุตรกลับแกล้งตนในการจัดกิจนิมนต์ทำให้ตนได้รับความเดือดร้อนเรื่องอาหารจึงขอให้เมตติยาภิกษุณีกล่าวหาพระทัฬหฬลบุตรว่า ข่มขืนตน พระพุทธรองค์ทรงเผด็จสงฆ์แล้วให้สงฆ์ช่วยกันพิจารณาอธิกรณ์ดังกล่าว พระทัฬหฬลบุตรนั้นเป็นพระอรหันต์และบอกถึงความที่ตนไม่รู้แม้คำว่า เมถุนธรรมในความฝันแล้วจะข่มขืนใครได้ พระพุทธรองค์จึงให้เมตติยาภิกษุณีลาสิกขา ส่วนพระอีกสองรูปให้ลงนิคคกรรม (กรรมคือการข่ม) เพราะปรับอาบัติภิกษุอื่นไม่มีผลแต่เป็นการเข้าใจผิด หลังจากนั้น สงฆ์จึงให้สติวินัยแก่พระทัฬหฬลบุตร โดให้ท่านเข้าไปหาสงฆ์แล้วกล่าวว่าตนไม่ได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหา สงฆ์จึงให้สติแก่ท่าน และพ้นข้อกล่าวหาทั้งหมด^{๑๔๐}

๓) อุมพหวินัย

^{๑๓๕} สารตุถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

^{๑๓๖} วิ.ม.อ. (ไทย) ๒/๗๕๗/๔๑๒.

^{๑๓๗} วิ.ม.อ. (ไทย) ๒/๗๕๗/๔๑๒.

^{๑๓๘} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๘๙-๑๙๕/๓๐๐-๓๐๙.

^{๑๓๙} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๘๙/๓๐๔.

^{๑๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๐/๒๘๖-๒๘๗.

ความหมายของคำว่า “อมุฬวินัย” ก็คือ “วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง” ^{๑๔๑} หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก^{๑๔๒} อธิบายเพิ่มเติมว่า การที่สงฆ์ได้ร่วมกันระงับอธิกรณที่เกิดขึ้นโดยยกโทษให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติที่เป็นบ้าไม่ต้องเป็นอาบัติ ถึงแม้ว่า ภิกษุนั้นจะกระทำความผิดที่ถูกล่าวหากก็ตาม แต่ต้องเป็นไปด้วยความชอบธรรมโดยประกอบไปด้วยองค์ ๓ ประการ คือ “(๑) จำเลยเคยเป็นบ้ามาก่อน และถึงจะต้องอาบัติ แต่ก็ยังระลึกไม่ได้ (๒) จำเลยที่เคยเป็นบ้ามาแล้ว ระลึกไม่ได้แจ้งแก่สงฆ์ว่าระลึกได้คล้ายฝัน (๓) ในขณะที่โจทก์อยู่นั้นจำเลยก็ยังเป็นบ้า”^{๑๔๓}

กรณีตัวอย่างที่เป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องสาเหตุมาจากการที่พระภิกษุกลุ่มหนึ่งโจทก์พระคัคคะในเวลาที่ท่านเป็นบ้าไม่ได้สติ แต่ท่านพยายามชี้แจงว่า การประพดิละเมิดอาบัติต่าง ๆ ของท่านนั้นเป็นสิ่งที่ท่านจำอะไรไม่ได้ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ เพราะความเป็นบ้าจึงทำสิ่งเหล่านั้น ๆ ลงไปโดยไม่รู้ว่า ผิดหรือถูกอย่างไร พระสงฆ์กลุ่มดังกล่าวจึงกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จึงจัดการอธิกรณของพระสงฆ์กลุ่มนี้ด้วยวิธีที่เรียกว่า “อมุฬวินัย” โดยต้องให้พระคัคคะเข้าไปบอกแก่สงฆ์ว่าเรื่องต่าง ๆ ที่ตนทำลงไปแล้วนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากความเป็นบ้าไม่ได้สติจึงทำลงไป แต่ไม่ได้มีเจตนาทำเป็นบ้าจำนวน ๓ ครั้ง พระสงฆ์จึงเห็นสมควรยกโทษให้ท่านพระท่านทำไปในขณะที่เป็นบ้า ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอาบัติในขณะที่ตนเป็นบ้าจึงไม่ต้องอาบัติใด ๆ^{๑๔๔}

๔) ปฎิญาตกรรมะ

ปฎิญาตกรรมะ หมายถึง วิธีการระงับอาปตดาธิกรณโดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) นัยนี้ หมายถึง “การกระทำตามที่จำเลยปฎิญา หรือรับสารภาพ” ^{๑๔๕} หมายถึง การระงับอธิกรณตามคำสารภาพของจำเลย คล้ายกับอนิยม ๒ ประการ ในพระวินัยที่ปรับอาบัติตามที่ภิกษุรับสารภาพ กล่าวคือ ภิกษุรับอย่างใดให้ปรับอย่างนั้น หรือจำเพาะธรรมอย่างใดให้ปรับอย่างนั้น ประเด็นสำคัญ จึงอยู่ที่ความบริสุทธิ์ใจของผู้รับว่าจะมีความซื่อสัตย์และจริงใจเพียงไร

พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยเรื่องนี้ว่า “การระงับด้วยวิธีนี้จะขาดความเป็นธรรม ถ้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งถูกกล่าวหาด้วยอาบัติข้อใดข้อหนึ่งแล้ว จำเลยไม่ยอมรับตามนั้น แต่ไปยอมรับข้ออื่นที่ไม่มีใคร

^{๑๔๑} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๒๐๐/๔๔๗.

^{๑๔๒} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๕๐/๓๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๐/๓๖.

^{๑๔๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๙/๓๑๔/๓๑๕.

^{๑๔๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๖/๒๑๕-๒๑๗.

^{๑๔๕} สารตถ.ฎีกา. (บาลี). ๓/๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

โจทย”^{๑๔๖} เพราะฉะนั้น จึงต้องยอมรับความบริสุทธิ์ของจำเลย เพราะจำเลยจะรู้ว่า ตนต้องอาบัติข้อใด อย่างไร โดยที่สงฆ์จะปรักปรำท่านไม่ได้ หากปรักปรำก็จะขาดความเป็นภิกษุผู้จำเลย เพราะเป็นฝ่ายผิด และต้องอาบัติไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งแน่นอน

๕) ตัสสปายสิกา

ตัสสปายสิกา หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทาธิกรณโดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด (ที่ไม่รับผิดชอบ) เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้ว กล่าวกลับเกลื่อนหรือแสดงอาการที่พระวินัยธร และสงฆ์จับตา ไม่ให้ความร่วมมือซึ่งมีลักษณะดังนี้ (๑) พูดว่าได้เห็นในสิ่งที่ไม่ได้เห็น (๒) พูดว่าได้ฟังในสิ่งที่ไม่ได้ฟัง (๓) พูดว่าได้ทราบในสิ่งที่ตนเองไม่ได้ทราบ และ (๔) พูดว่าได้รู้ในสิ่งที่ตนเองไม่รู้^{๑๔๗} ดังนั้น คำว่า “ตัสสปายสิกา” มีความหมายว่า “กรรมที่สงฆ์พึงทำร่วมกันแก่บุคคลที่เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา”^{๑๔๘}

กรณีศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ เรื่องพระอุปัชฌายะ ผู้ที่ถูกสงฆ์ในสภาแต่ให้การกวานซึ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี การพูดบ้ายเปียงก็ตีการพูดกลับเกลื่อนก็ตีที่สภาได้ซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ แต่กลับตอบเพื่อให้ตนเองพ้นผิดทำให้สภามองว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่เข้าข่ายอาบัติปาจิตตียข้อกล่าวเท็จได้ สงฆ์จึงนำความกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทราบ พระพุทธองค์จึงให้สงฆ์ลงตัสสปายสิกาแก่พระอุปัชฌายะ โดยการให้ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวหาพระอุปัชฌายะ แล้วสภาก็ปรับอาบัติตามข้อกล่าวหา สภาก็ประกาศด้วยการสวดญัตติจุดตุตถกรรมวาจา ๓ ครั้ง เกี่ยวกับอธิกรณ์พระอุปัชฌายะทำสภาสงฆ์อาศัยความเจียมถือว่าเป็นการยอมรับโดยอุชฎิจึงให้ลงตัสสปายสิกาแก่ท่าน และท่านในฐานะพระภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงตัสสปายสิกากรรมแล้ว พึงประพฤติชอบ

การพฤติโดยชอบกล่าวคือ จะต้องปฏิบัติตามวัตร ๑๘ ประการ คือ... (๑) ไม่พึงให้อุปสมบท (๒) ไม่พึงให้นิสสัยภิกษุสามเณรรูปอื่น (๓) ไม่พึงใช้สามเณรอุปัชฌาย (๔) ไม่พึงรับแต่งตั้งเป็นผู้สอนนางภิกษุณี (๕) แม้ได้รับการแต่งตั้งแล้วก็ไม่พึงสอนนางภิกษุณี (๖) ไม่พึงต้องอาบัติอันเป็นเหตุให้สงฆ์ลงตัสสปายสิกา (๗) ไม่พึงต้องอาบัติอื่นลักษณะเดียวกันนั้น (๘) ไม่พึงต้องอาบัติที่เลวทรามกว่านั้น (๙) ไม่พึงตำหนิกรรม (ที่สงฆ์กระทำ) (๑๐) ไม่พึงตำหนิสงฆ์ผู้กระทำความผิด (๑๑) ไม่พึงดอโบสถแก่ปคัตตตภิกษุ (๑๒) ไม่พึงดบารณาแก่ปคัตตตภิกษุ (๑๓) ไม่พึงทำการไต่สวน (๑๔) ไม่พึงเพิ่มอนุวาทาธิกรณ (๑๕) ไม่

^{๑๔๖} วิ.จ. ๖/๒๐๑/๓๑๖-๓๑๘.

^{๑๔๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๐/๓๖๘.

^{๑๔๘} วิ.จ.อ. ๓/๒๐๗/๒๙๔.

พึงขอโอกาสภิกษุอื่น (๑๖) ไม่โจทก์ภิกษุอื่น (๑๗) ไม่พึงให้ภิกษุอื่นให้การ (๑๘) ไม่พึงชักชวนกันก่อความทะเลาะ...^{๑๔๙}

ซึ่งวัตรปฏิบัติ ๑๘ ประการ ดังกล่าวนี เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า พระภิกษุที่สงฆ์ลงตัสสปายสิกาไปแล้วจะมีการประพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น พร้อมกันนั้นก็เป็นการปราบเหล่าภิกษุอื่นที่ยังไม่ถูกลงตัสสปายสิกาด้วยพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นความผาสุกหมู่สงฆ์โดยรวมนั่นเอง

๖) เภยยสิกา

คำว่า เภยยสิกา หมายถึง วิธีระงับวิวาทาธิกรณโดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก เสียงข้างมากพระอรธกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า “ในบริบทแห่งการระงับอธิกรณนี้ เสียงข้างมากหมายถึง “เสียงที่เป็นธรรมวาทีเท่านั้น หากเป็นอธรรมวาทีมากกว่าไม่จัดว่าเป็นเสียงข้างมาก”^{๑๕๐} โดยยืนยันว่า “ธรรมวาทีแห่งการกระทำใด ๆ เป็นผู้มากกว่า การกระทำนั้น ๆ จึงชื่อว่า เสียงข้างมาก” เสียงข้างมากตามนัยอรธกถาจึงเน้นไปที่คุณภาพมากกว่าปริมาณ โดยท่านได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีเกิดแม้เพียงรูปเดียวก็จัดว่าเป็นฝ่ายมากกว่าได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงมากกว่า ๒-๓ รูป”^{๑๕๑} โดยนัยนี้ จึงเป็นการย้ำว่า คำว่า “มาก” ในที่นี้จึงไม่ได้มุ่งปริมาณอย่างแน่นอน ออกเสียงจึงต้องทำหลายๆ วิธีเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุด ในสังคมสงฆ์หมู่ นั้น ๆ ดังนั้น ธรรมวาทีจึงเป็นสิ่งที่สังคมสงฆ์ต้องการมากที่สุดเมื่อต้องตกอยู่ในอธิกรณที่ต้องอาศัยเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์

ดังนั้น คำว่า เภยยสิกา หมายความว่า เมื่ออธิกรณอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในวัดแห่งหนึ่งแล้ว สงฆ์ภายในวัดนั้นไม่อาจจะตัดสินได้ว่าฝ่ายถูกหรือผิด เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีบริวารที่ให้การสนับสนุนเป็นจำนวนมาก และไม่ยอมรับคำตัดสิน เพราะถ้าสงฆ์ตัดสินให้คุณโทษแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก็อาจจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ตนได้

พุทธวิธีก็คือ เริ่มแรก สงฆ์ส่วนใหญ่ต้องแต่งตั้งภิกษุที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติต่อไปนี้ คือ “ไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะเขลา ไม่ลำเอียงเพราะกลัว รู้จักสภาพที่จับแล้วหรือยังไม่ได้จับ”^{๑๕๒} การแต่งตั้งนี้ต้องอาศัยสงฆ์ส่วนใหญ่ลงฉันทานุมัติเป็นเกณฑ์ คล้ายกับกฐินกรรมซึ่งจะมีเพียงภิกษุรูปใดรูปหนึ่งออกเสียงค้านไม่ได้ต้องอาศัยความเจียบเป็นตั้วตัดสิน เพราะความเจียบถือ

^{๑๔๙} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๑๑/๒๒๕.

^{๑๕๐} ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๔๖/๒๙.

^{๑๕๑} วิ.จุ.อ. (ไทย) ๒๓๔/๒๙๙.

^{๑๕๒} วิ.จุ.อ. (ไทย) ๒๓๔/๒๙๙.

ว่า ยอมรับโดยุษฎี แล้วจึงสวดตามพุทธานุญาต คือ “ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงแต่งตั้งอย่างนี้ คือ เบื้องต้น พึงขอให้ภิกษุรับ ครั้นแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยธรรมวาจา”^{๑๕๓}

การออกเสียงเพื่อการสรรหาในทางสงฆ์นี้มีพุทธรวิธีอยู่ ๓ ประการ คือ “(๑) ด้วยการปกปิด (๒) ด้วยการกระซิบ (๓) ด้วยการเปิดเผย ตามความยินยอมของคณาจารย์”^{๑๕๔}

ในพระวินัยปิฎกจุลวรรค ได้แสดงถึงการจับสลากทั้งที่ชอบธรรมกับไม่ชอบธรรม ในที่นี้ เพื่อให้เห็นว่าเรื่องบางเรื่องที่เป็นอธิกรณ์และต้องยุติด้วยการจับสลากนั้นอย่างไรควรเห็นเหมาะสม อย่างไรก็ตามไม่เหมาะสมที่ต้องระงับด้วยการจับสลาก การจับสลากที่ไม่เป็นธรรมมีอยู่ ๑๐ ประการ คือ “... ๑) อธิกรณ์เป็นเรื่องเล็กน้อย ๒) ไม่ลูกกลมไปไกล ๓) ภิกษุพวกนั้นระลึกลำบากไม่ได้เอง ๔) รู้ว่า อธรรมวาทีมากกว่า และพวกอื่นก็ให้ระลึกลำบากไม่ได้ ๕) รู้ว่า โฉนอธรรมวาทีพึงมีมากกว่า ๖) รู้ว่า สงฆ์จักแตกกัน ๗) รู้ว่า โฉนสงฆ์ พึงแตกกัน ๘) อธรรมวาทีภิกษุจับโดยไม่ชอบธรรม ๙) อธรรมวาทีภิกษุแบ่งพวกกันจับ ๑๐) ไม่จับตาม ความเห็น...”^{๑๕๕}

การจับสลากที่เป็นธรรมก็ตรงกันข้ามกันนี้เอง อย่างไรก็ตาม วิธีการใช้หาเสียงข้างมากนี้ เหมือนกับการเลือกตั้งทางการเมืองในสมัยปัจจุบัน เพราะมีการลงบัตรเลือกตั้งเหมือนกัน ซึ่งมีความ โปร่งใสเป็นที่น่าเชื่อถือพอสมควร แต่ประเด็นเรื่องอธรรมวาทีนั้นก็คล้าย ๆ กับเรื่องพรรคพวกเหมือนกัน เพราะคนที่ไม่มีความยุติธรรมจะทำการทุจริตด้วยวิธีการต่าง ๆ วิธีที่ดีที่สุด ก็คือ ทำอย่างไรเสียงข้าง มากที่ได้รับนี้จะเป็นเสียงข้างมากฝ่ายอธรรมวาที เพราะว่าจะจะเป็นเสียงเชื่อมั่นได้ว่าบริสุทธิ์ยุติธรรมไม่ ลำเอียง อันจะทำให้หมู่สงฆ์ได้รับความสุขโดยทั่วหน้ากัน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากกรณีอธิกรณ์ที่ เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์แล้วยุติลงด้วยวิธีเยี่ยงยลิกานี้ ซึ่งพุทธรประสงค์ที่สำคัญเพื่อปราศจากอคติ และความ ผาสุกแก่หมู่สงฆ์โดยรวม^{๑๕๖}

๗) ตินวัตถการวินัย

ตินวัตถการวินัย หมายถึง วิธีการระงับอาบัติตติยการณ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม กัน โดยคำว่า ตินวัตถการวินัย หมายถึง การกลบไว้ด้วยหญ้า อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การกระทำหรือการ ระงับอธิกรณ์ประดุจการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า”^{๑๕๗} และมีพระอรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า “เปรียบเสมือนคูดหรือมูตร เมื่อบุคคลกระทบเข้าย่อมโยกคลอนเพราะเป็นของเหม็น เมื่อถูกปกปิดด้วยหญ้า

^{๑๕๓} วิ.จุ.(ไทย) ๖/๒๓๔/๒๔๓.

^{๑๕๔} วิ.จุ.(ไทย) ๖/๒๓๕/๒๖๒-๒๖๓; วิ.จุ.อ.๒/๒๓๕/๓๐๐.

^{๑๕๕} วิ.จุ.(ไทย) ๖/๒๐๔/๒๒๑.

^{๑๕๖} พระมหานรการ...

^{๑๕๗} วิ.จุ.อ. (ไทย) ๓/๒๑๒/๒๔๔-๒๔๕; ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๕๓/๓๓.

กลั่นนั้นยอมไม่โขยไปฉันทใด อธิกรณ์ที่มีมูลเหตุน้อยใหญ่อันชั่วหยาบยังไม่สงบ ย่อมเป็นไปเพื่อความแตกสามัคคี เพราะความหยาบร้าย เมื่อสงบด้วยกรรมนี้ ย่อมเป็นอันระงับดุจคุณที่ถูกลบปิดไว้ด้วยหญ้า”^{๑๕๘}

ดังนั้น การระงับอธิกรณ์วิธีนี้จึงมุ่งที่จะให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม ยอมความกัน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอธิบายว่า เมื่อภิกษุ ๒ ฝ่ายได้วิวาทโต้เถียงกันด้วยเรื่องที่จะนำไปสู่การทะเลาะแบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย และสงฆ์ได้เรียกทั้ง ๒ ฝ่ายมาประชุมกัน เพื่อไกล่เกลี่ยเรื่องราวต่าง ๆ พร้อมทั้งชี้แจงให้เข้าใจ เมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายเข้าใจดีแล้ว จากนั้นก็ให้หัวหน้ากลุ่มของทั้ง ๒ ฝ่ายออกมากล่าวคำขอโทษ และรับสารภาพความผิดต่อหน้าสงฆ์

๒.๓.๖ นิคคกรรมตามพระวินัย

นิคคกรรมเป็นพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้คณะสงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือลงโทษทางวินัยในลักษณะเป็นการข่มและลงโทษแก่พระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดสิกขาบทแล้วไม่ยอมรับ ไม่แก้ไขให้ถูกต้อง นิคคกรรมเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นมาตรการลงโทษขั้นที่สอง สำหรับลงโทษพระภิกษุที่ต้องอาบัติเพราะล่วงละเมิดสิกขาบทแล้วไม่ยอมรับ และขัดขืนไม่ยอมแก้ไขให้ถูกต้องตามพระวินัย จึงต้องลงโทษนิคคกรรมตามสมควรแก่ความผิดนั้นในพระวินัยปิฎก จุลลวรรค ภาค ๑ ในกัมมขันธกะ กล่าวถึงนิคคกรรม ๕ ประเภท คือ ตัชชเนยยกรรม (การขู่) นิสยสกรรม (การถอดยศ) บัพพาขเนยยกรรม (การขับไล่) ปฏิสารณียกรรม (การให้ขอขมาคฤหัสถ์) และอุกเขปนียกรรม (การให้ยกออกจากหมู่) นอกจากนี้ นิคคกรรมที่ทรงอนุญาตปรากฏในที่อื่น ๆ อีก ๔ ประเภท คือ ตัสสปาปิยสิกากรรม (การลงโทษแก่คนผิดแม้เจ้าตัวไม่ยอมรับ) ปากาสเนยยกรรม (การประกาศข้อเท็จจริงให้พุทธบริษัทรู้) ปัตตนิกุชชนกรรม (การคว่ำบาตร) และพรหมทัณฑกรรม (การไม่ไปยุ่งเกี่ยว) จึงสรุปได้ว่า นิคคกรรมที่ปรากฏในพระวินัยมี ๙ ประเภท

นิคคกรรมตามพระวินัย ๙ ประเภท คือ

๑. ตัชชเนยยกรรม (การขู่)

^{๑๕๘} วิ.จ.อ. (ไทย) ๓/๒๑๒/๒๔๔-๒๔๕; ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๕๓/๓๓-๓๔.

แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงชู้ หมายถึง นิคคกรรม ซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์

๒.นิสสยกรรม (การถอดยศ ตัดสิทธิ์)

แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ไร้ยศ ได้แก่ การถอดยศ หมายถึง นิคคกรรม ซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด ผู้มีอาบัติมาก ต้องอาบัติ กำหนดไม่ได้ ชอบอยู่คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีที่ไม่สมควร

๓.ปัพพาชียกรรม (การขับไล่)

แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้จะพึงถูกไล่ ได้แก่ การขับออกจากหมู่ การไล่ออกจากจากวัด หมายถึง นิคคกรรมซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล คือ ประจบคฤหัสถ์ และประพฤติเลวทรามเป็นชาวเชิงแซ่ ปรากฏเป็นที่รู้กันโดยทั่วไป

๔.ปฏิสارณียกรรม (การให้ขอขมาคฤหัสถ์)

แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้จะพึงถูกสั่งให้กลับไปขอขมาคฤหัสถ์ หมายถึง ถ้ามีภิกษุบางรูปด่าว่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธา เป็นทายกเป็นผู้ทำงานอุปัชฌาย์สงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ สงฆ์พึงลงโทษภิกษุนั้นโดยสำนักผิด ให้กลับไปขอขมาคฤหัสถ์ ที่ภิกษุนั้นด่าว่า

๕.อุกเขปนียกรรม (การยกเสียจากหมู่)

แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงลงแก่ภิกษุผู้จะพึงยกเสีย หมายถึง นิคคกรรมซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติแบ่งออกเป็น ๓ หัวข้อย่อย คือ ๑) อุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ ๒) อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ ๓) อุกเขปนียกรรม เพราะไม่สละทิฐิอุป

๖.ตัสสปาปิยสิกกรรม (การลงโทษแก่คนผิดแม้เจ้าตัวไม่ยอมรับ)

ภิกษุชื่ออุปวาหะ ถูกฟ้องด้วยเรื่องต้องอาบัติในที่ประชุมสงฆ์ ปฏิเสธแล้วกลับรับรับแล้วกลับปฏิเสธให้การกลับกลอก กล่าวเท็จทั้ง ๆ รู้ พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงแนะให้สงฆ์ใช้วิธีตัสสปาปิยสิก คือ ให้สวดประกาศเป็นการสงฆ์ลงโทษจำเลย (ตามควรแก่อาบัติ)

ทรงแสดงการทำตัสสปาปิยสิการม ที่เป็นธรรมว่า ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ๑) ต้องเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ๒) เป็นผู้ไม่ยางอาย ๓) มีผู้โจทฟ้อง ๔) สงฆ์ทำตัสสปาปิยสิการม (ลงโทษ) แก่เธอ ๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงโทษโดยธรรม

อนึ่ง ทรงแสดงลักษณะการทำความผิดนี้ไม่เป็นธรรมและที่เป็นธรรม ตามแบบที่ ทรงแสดงไว้ ในเรื่องตัชชียกรรม ทรงแสดงลักษณะที่สงฆ์ควรลงโทษชนิดนี้ และการเสียสิทธิ ของภิกษุผู้ต้องโทษชนิดนี้ เช่นเดียวกันกับตัชชนิยกรรม

๗. ปากสนิยกรรม (การประกาศข้อเท็จจริงให้พุทธบริษัทรู้)

ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหมู่ใหญ่พร้อมทั้งพระราชา พระเทวทัต ได้โอกาสกราบทูลพระพุทธเจ้าขอปกครองสงฆ์ อ้างว่า พระองค์มีอายุมากแล้ว ขอให้ทรง ขวนขวายน้อย และจงมอบภิกษุสงฆ์ให้แก่ตน ตนจะปกครองภิกษุสงฆ์เอง พระพุทธเจ้าทรง ปฏิเสธถึง ๓ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ ทรงกล่าวว่าแม้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ พระองค์ยัง มิได้มอบภิกษุสงฆ์ให้ ไฉนจะทรงมอบแก่พระเทวทัตผู้เช่นซากศพ ผู้บริโภคน้ำจืดเช่นก้อนเขฬะ เล่า เป็นเหตุให้พระเทวทัตผูกอาฆาตพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้ารับสังกะภิกษุทั้งหลาย และ ประกาศแต่งตั้งพระสารีบุตรเป็นผู้ประกาศเรื่องของพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า “ปกติของ พระเทวทัต ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดียวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำอย่างใดด้วยกาย วาจา ไม่พึงเห็นพระพุทธ พระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวพระเทวทัตเองเป็น อย่างนั้น”

๘. ปัตตนิกุชกรรม (การลงโทษคว่ำบาตร)

เจ้าวัชฏลิจฉวีเป็นพวกของพระเมตติยะและภุมมชกะ รู้ว่าภิกษุพวกนั้นไม่ชอบพระ ทัพพมัลลบุตร ภิกษุทั้งสองจึงวางอุบายให้เจ้าวัชฏลิจฉวีไปฟ้องเท็จพระพุทธเจ้าเพื่อให้สิกพระ ทัพพมัลลบุตร โดยไปฟ้องพระพุทธเจ้าว่าพระทัพพมัลลบุตรข่มขืนภริยาตน พระพุทธเจ้าทรง ประชุมสงฆ์ ไต่สวนจนได้ความจริงว่าไม่มีมูลสงฆ์จึงมีมติให้ลงโทษคว่ำบาตรเจ้าวัชฏลิจฉวี คือ อย่าให้คบกับสงฆ์

๙. พรหมทัณฑ์กรรม

ในปฐมสังคายนา พระอานนทกล่าวแก่พระเถระทั้งหลายว่าเมื่อจวนจะปรินิพพาน พระพุทธตรัสให้ลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉัณณะ พระพุทธเจ้าอธิบายพรหมทัณฑ์ว่า “ภิกษุฉัณณะ

ฟังพูดตามปรารภว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ฟังว่ากล่าว ไม่ฟังตักเตือน ไม่ฟังพร่ำสอนภิกษุฉันนะ” พระเถระทั้งหลายจึงให้พระอานนท์เป็นผู้ลงพรหมทัณฑ์ แต่เนื่องจากพระฉันนะมีความศรัทธา หยาบคาย พระอานนท์จึงไปพร้อมกับภิกษุหมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ โดยสารเรือไปเมืองโกสัมพี ไปยังโฆสิตาราม ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ ทำให้พระฉันนะเข้าใจว่าสงฆ์ได้กำจัดตนแล้วหรือ เสียใจจนสลบไปในที่นั้นเอง ต่อมาพระฉันนะหลีกออกอยู่แต่ผู้เดียวบำเพ็ญเพียรจนได้เป็นพระอรหันต์ จึงไปหาพระอานนท์ขอให้ระงับพรหมทัณฑ์ พระอานนท์ตอบว่า “ท่านฉันนะ เมื่อใด ท่านได้แจ้งซึ่งพระอรหันต์แล้ว เมื่อนั้นพรหมทัณฑ์ของท่านก็จะระงับแล้ว”

ขั้นตอนการลงนิคคกรรม

๑. สงฆ์โจทภิกษุผู้ประพฤติไม่สมควรที่เป็นเหตุให้ถูกลงนิคคกรรมนั้น ๆ
๒. ให้ภิกษุนั้นให้การ
๓. ปรับอาบัติตามธรรม (ตามโทษานุโทษ)
๔. ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกันด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

ขั้นตอนการระงับนิคคกรรม

๑. ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงนิคคกรรมนั้น ครั้นกลับประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้แล้ว ฟังเข้าไปหาสงฆ์ ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่งกราบเท้าภิกษุผู้แก้พรหมทัณฑ์ทั้งหลาย กล่าวคำขอระงับนิคคกรรม ๓ ครั้ง
๒. ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกันด้วยญัตติจตุตถกรรมกรรมวาจา เพื่อระงับนิคคกรรม

๒.๓.๖ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวินัยโดยใช้วิธีอธิกรณ์สมณะ

รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวินัยโดยใช้วิธีอธิกรณ์สมณะ เป็นกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ในการพิจารณาตามหลักอธิกรณ์ดังที่มาในพระธรรมวินัยนี้ใช้เป็นรูปแบบกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ที่ใช้ดำเนินการกับภิกษุผู้กระทำความผิดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยการที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตามหลักอธิกรณ์นี้ ต้องพิจารณาเหตุ และอาบัติตามที่ภิกษุต้องก่อน แล้วจึงใช้วิธีระงับอธิกรณ์ตามกระบวนการพิจารณาแต่ละขั้นตอน^{๑๕๙} ในส่วนของการนำวิธีการในอธิกรณ์สมณะ ๗ นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาวินัยทั้ง ๔ นั้น อาจจะมีแตกต่างกันไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีรูปแบบและลักษณะอย่างไร

^{๑๕๙} หน้า ๖๑.

ดังนั้น วิธีระงับอธิกรณ์ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้มีหลากหลายวิธีตามความเหมาะสมกับบุคคลกับข้อปัญหาอธิกรณ์ และสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคมสงฆ์ เพื่อขจัดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตตามหลักพรหมจรรย์ของภิกษุสงฆ์ ซึ่งพอสรุปการนำวิธีระงับอธิกรณ์ไปใช้ระงับอธิกรณ์ประเภทต่าง ๆ ตามรายละเอียดของตารางที่ ๓.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ วิธีระงับอธิกรณ์กับอธิกรณ์ประเภทต่าง ๆ

ที่	อธิกรณ์สมณะ	ใช้ระงับ
๑	สัมมุขาวินัย	วิวาหาอธิกรณ์, อนุวาหาอธิกรณ์, อาปตตาทิกรณ์, กิจจาอธิกรณ์
๒	สติวินัย	อนุวาหาอธิกรณ์
๓	อมุพหวินัย	อนุวาหาอธิกรณ์
๔	ปฎิญาตกรณะ	อนุวาหาอธิกรณ์ และอาปตตาทิกรณ์
๕	เยภุยยสิกา	อนุวาหาอธิกรณ์
๖	ตัสสปापियสิกา	อนุวาหาอธิกรณ์
๗	ติณวตถถกรวินัย	อนุวาหาอธิกรณ์ และอาปตตาทิกรณ์

ตารางที่ ๒.๒ การใช้อธิกรณ์ทั้ง ๔ กับอธิกรณ์สมณะ ๗^{๑๖๐}

ที่	อธิกรณ์	อธิกรณ์สมณะ
๑	วิวาหาอธิกรณ์	สัมมุขาวินัย
		สัมมุขาวินัย + เยภุยยสิกา
๒	อนุวาหาอธิกรณ์	สัมมุขาวินัย + สติวินัย
		สัมมุขาวินัย + ตัสสปापियสิกา
		สัมมุขาวินัย + อมุพหวินัย
๓	อาปตตาทิกรณ์	สัมมุขาวินัย + ปฎิญาตกรณะ
		สัมมุขาวินัย + ติณวตถถกรวินัย
๔	กิจจาอธิกรณ์	สัมมุขาวินัย

ตารางที่ ๒.๒ การใช้อธิกรณ์ทั้ง ๔ กับอธิกรณ์สมณะ ๗ แบบแยกข้อ^{๑๖๑}

ที่	อธิกรณ์	อธิกรณ์สมณะ
-----	---------	-------------

^{๑๖๐} Phramaha Thanarat Sa-ard-iam. “An Analytical Study of Crime and Punishment in Early Buddhism”. Ph.D. Thesis, (Department of Buddhist Studies, University of Jammu, 2013), p.181.

^{๑๖๑} Phramaha Sanggom Chabcechen. *An Analytical Study of the Kankhavitarni*, (Delhi: Ph.D. Thesis, (Department of Buddhist Studies, University of Delhi, 1991), p.317.

๑	วิวาทาธิกรณ์	สัมมุขาวินัย
๒	อนุวาทาธิกรณ์	สติวินัย
๓	อาปัตตาธิกรณ์	อมุพหวินัย
๔	กิจจาธิกรณ์	ปฎิญาตถกณะ
		เยภุยยสิกา
		ตัสสปปาปิยสิกา
		ติณวัตถการวินัย

๒.๓.๖.๑ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวิวาทาธิกรณ์

สำหรับปัญหาการทะเลาะวิวาทกันในสังคมสงฆ์ถือเป็นปัญหาที่มีความเสี่ยงต่ออนาคตและการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ก็เพราะปัญหาที่จะทำให้เกิดการแบ่งแยกนิกาย หรือกลุ่มทางความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาจนอาจกลายเป็นความล่มสลายในที่สุด ดังนั้น จึงเป็นปัญหาที่จะต้องเร่งแก้ไข เพราะหากไม่แก้ไขปัญหานี้เองจะก่อให้เกิดปัญหาข้ออื่น ๆ ตามมาได้ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงวางรูปแบบการแก้ไขปัญหานี้ไว้ ๒ วิธี คือ ๑) การแก้ปัญหาคด้วยวิธีสัมมุขาวินัย ๒) แก้ปัญหาโดยใช้วิธีเยภุยยสิกาวินัย ทรงให้ใช้สัมมุขาวินัยร่วมกับเยภุยยสิกาวินัย แต่บางที่ระงับด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียว ถ้าตกลงกันได้^{๑๖๒}

ดังนั้น เพื่อให้เห็นในกระบวนการแก้ไขปัญหาวิวาทาธิกรณ์ ผู้วิจัยขอนำเสนอแยกตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวิวาทาธิกรณ์ด้วยสัมมุขาวินัย

สัมมุขาวินัย คือ วิธีการระงับต่อหน้า การระงับต่อหน้าด้วยวิธีนี้มี ๓ อย่าง คือ

(๑) วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยการตกลงกันเอง ดังนี้ คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมรับว่าผิดของตนผิด ของอีกฝ่ายถูก เช่น วิวาทาธิกรณ์ในระหว่างพวกพระวินัยธรและพวกพระธรรมกถึก สัมมุขาวินัยในอธิกรณ์นี้ ต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ (๑.๑) พร้อมหน้าสงฆ์ (สังฆสัมมุขตา) คือ ภิกษุผู้มาประชุมมีจำนวนครบองค์เป็นสงฆ์ นำฉันทะของผู้ควรนำฉันทะมาแล้ว ผู้อยู่พร้อมหน้าไม่คัดค้าน (๑.๒) พร้อมหน้าธรรม (ธัมมสัมมุขตา) คือ ธรรมวินัยและสัตตสุศาสนะอันเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์นั้น (๑.๓) พร้อมหน้าบุคคล (ปุคคลสัมมุขตา) คือ คู่วิวาทอยู่พร้อมหน้ากัน

(๒) วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยการตั้งผู้วินิจฉัย ดังนี้

คู่กรณีทั้ง ๒ ฝ่ายพร้อมกันเลือกตั้งพระเถระรูปเดียวกันก็ได้ ๒ รูปก็ได้ ๓ รูปก็ได้ มากกว่านั้นก็ได้เป็นผู้วินิจฉัย ผู้ได้รับเลือกรูปเดียวควรใคร่ครวญ หลายรูปควรปรึกษากันก่อนว่า มีความสามารถที่จะ

วินิจฉัยหรือไม่ ถ้าเห็นว่าไม่สามารถ ไม่ควรรับ ถ้าเห็นว่า สามารถอยู่ควรยังผู้เลือกให้บัญญัติก่อนว่า “จักแจ้งขออิกรณนั้นตามจริง และจักยอมรับความวินิจฉัยอันชอบด้วยธรรมและสัตตสุสานะที่อิกรณนั้น จักเป็นอันเลือกกันด้วยดี ได้อย่างนี้จึงควรรับ มิฉะนั้น ไม่ควรรับ ฝ่ายผู้เลือกควรเอาสัญญาาก่อนว่า ผู้ได้รับเลือกจักวินิจฉัยโดยระยะเวลาเพียงเท่านี้ ได้อย่างนี้จึงควรบัญญัติแล้วมอบให้ มิฉะนั้นไม่ควรเลือกผู้นั้น อิกรณอันผู้ได้รับเลือกวินิจฉัยแล้วเป็นอันระงับเด็ดขาด

(๓) วิวาทอิกรณ ระงับด้วยอำนาจแห่งสงฆ์นั้น คือ ภิกษุหลายรูปรู้ว่า มีภิกษุบางพวกปฏิบัติพระธรรมวินัยผิดแผกออกไปจากที่ถือกันมา เมื่อภิกษุทั้งหลายไม่เห็นชอบด้วย จึงรวมกันเข้าประชุมเป็นสงฆ์ วินิจฉัยข้อที่แผนกนั้นว่า ผิดธรรมผิดวินัยสัตตสุสานะอย่างไร แล้วไม่รับรอง ครอบงำลัทธินั้นเสียด้วยอำนาจของสงฆ์

๒) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวิวาทอิกรณด้วยเยภยยสิกขา

เมื่ออิกรณวินิจฉัยอยู่ในสงฆ์ สงฆ์ไม่อาจถือเอาความตกลงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นนี้จะวินิจฉัยด้วยวิธีเยภยยสิกขาได้ ดังนี้

สงฆ์สมมติภิกษุรูปหนึ่งผู้พร้อมด้วยองค์ ๕ เป็นผู้จับสลาก หรือนับคะแนน ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาองค์ ๕ นั้น คือ ไม่ถึงฉันทาคติ ไม่ถึงโทสาคติ ไม่ถึงโมหาคติ ไม่ถึงภยาคติ และรู้จักสลากที่เป็นอันจับและไม่เป็นอันจับ หลังจากนั้น ใช้วิธีจับสลากวิธีใดวิธีหนึ่งใน ๓ วิธี คือ ๑) ปกปิด ๒) กระชิบ ๓) เปิดเผย แต่โดยส่วนมากจะใช้วิธีเปิดเผย เพราะนำไปสู่ความสำเร็จโดยง่ายและเป็นธรรม

ในการจับผลาดที่ถือว่าเป็นธรรม ต้องมีลักษณะ ๑๐ ประการ คือ (๑) อิกรณไม่ใช่เรื่องเล็ก (๒) ลูกกลามไปไกล (๓) ภิกษุพวกนั้นระลึกได้ และพวกอื่นระลึกได้ (๔) รู้ว่าธรรมวาที่มากกว่า (๕) รู้ว่าทำอย่างไรธรรมวาที่จึงจะมากกว่า (๖) รู้ว่าสงฆ์จักไม่แตกกัน (๗) รู้ว่า ทำอย่างไรสงฆ์แตกกัน (๘) ธรรมวาที่ภิกษุจับโดยธรรม (๙) ธรรมวาที่ภิกษุพร้อมเพรียงกันจับ (๑๐) จับตามความเห็น...”

๒.๓.๖.๒ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามุขวาทอิกรณ

สำหรับรูปแบบในการแก้ไขปัญหามุขวาทอิกรณในเรื่องของการโจทก์ฟ้องใส่ความกัน ในสังคมสงฆ์นั้น มีรูปแบบการและกระบวนการการแก้ไขปัญห ๔ วิธี คือ (๑) สัมมุขาวินัย^{๑๖๓} (๒) สติวินัย (๓) อมูพหวินัย (๔) ตัสสปายิสิกา แต่ในบางกรณีถ้ายกอมูพหวินัย และตัสสปายิสิกาออกเสีย แต่ในบางกรณีจะใช้เฉพาะ (๑) สัมมุขาวินัย และ (๒) สติวินัย^{๑๖๔} ก็ได้

^{๑๖๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๑๒๘.

^{๑๖๔} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๖.

ดังนั้น เพื่อให้เห็นในกระบวนการแก้ไขปัญหอนุวาทาธิกรณ์ ผู้วิจัยขอเสนอแยกตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การแก้ไขปัญหอนุวาทาธิกรณ์ด้วยสัมมาวินัย^{๑๖๕}

ในการระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยสัมมาวินัยวิธีนี้ จะกระทำโดยการเรียกภิกษุทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุ ก ผู้โจทก์ และภิกษุ ข ผู้ถูกโจทก์ (จำเลย) มาอยู่พร้อมหน้าในกรอบของสัมมาวินัย ๔ ประการ คือ (๑) พร้อมหน้าสงฆ์ผู้พิจารณา (๒) พร้อมหน้าธรรม นวังกัสตฤศาสน์ (รู้หลักอ้างอิง) (๓) พร้อมหน้าวินัย (หลักอ้างอิงวัตถุ) (๔) พร้อมหน้าบุคคล หมายถึง คู่กรณีทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งสำคัญมาก เพราะถ้าคู่กรณีไม่มาก็จะทำให้ไม่อาจจะยกเรื่องขึ้นพิจารณาได้ ซึ่งจัดเป็นวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้อธิกรณ์สมณะข้อสัมมาวินัย

๒) การแก้ไขปัญหอนุวาทาธิกรณ์ด้วยสติวินัย^{๑๖๖}

สำหรับการนำวิธีการแก้ไขปัญหานี้ในรูปแบบการสวดประกาศให้สงฆ์ได้ทราบ ว่า ภิกษุถูกใส่ความเป็นผู้มีสติพร้อมไม่มีความผิด และไม่ได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา ดังปรากฏในกรณีของ พระทัฬหฬลบุตรผู้เป็นพระอรหันต์ ถูกใส่ร้ายว่าเสพเมถุนกับเมตตียะภิกษุณี ซึ่งกระบวนการในการแก้ไขปัญหอนุวาทาธิกรณ์ด้วยวิธีสติวินัย มีดังนี้

(๑) เมื่อมีการนำเรื่องฟ้องด้วยเหตุบางอย่างเข้าสู่การพิจารณาของสงฆ์และสงฆ์ได้พิจารณาตรวจคำฟ้องแล้วว่า เห็นสมควรที่จะมีการฟ้องได้หรือไม่

(๒) ถ้าเห็นสมควรก็ให้เรียกประชุมสงฆ์เพื่อทำการพิจารณาโดยเริ่มจากการนิมนต์คู่กรณีเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์

(๓) จากนั้นก็ดำเนินการพิจารณาเมื่อทราบข้อเท็จจริงว่า พระภิกษุจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ สงฆ์ต้องปรับอาบัติสังฆาติเสสโจทก์ และถ้ามีภิกษุณีร่วมกระทำความผิดนี้ด้วย ก็ให้ลงนาคสนากรรมด้วยการให้สีกภิกษุณีรูปนั้นเสีย

(๔) เมื่อสงฆ์ดำเนินการลงโทษจำเลยและพวกแล้ว พระภิกษุผู้เป็นจำเลยก็ต้องเข้าไปขอสติวินัยกับสงฆ์ โดยคำว่า สติวินัย หมายถึง การประกาศเพื่อให้สาธารณชนรู้ว่า ท่านถูกใส่ความด้วยเรื่องที่ไม่เป็นความจริง และขอให้สาธารณชนรับรู้ว่าท่านไม่มีความผิดอีกต่อไป ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า ความรับรอง ก็น่าจะเข้าได้กับข้อวิจารณ์ข้างต้น ต่อมาสงฆ์พึงใช้สติวินัยแก่ผู้ถูกกล่าวหา ด้วยการให้ภิกษุจำเลยรูปนั้น เข้าไปหาสงฆ์เพื่อขอให้สงฆ์ทำสังฆกรรมประกาศรับรองความบริสุทธิ์ของตนเอง เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมรับรองเสร็จแล้ว ก็จะให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำเรื่องนี้ไปแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายในอาวาสต่าง ๆ

^{๑๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๕-๑๘๘/๒๕๕-๒๕๙.

^{๑๖๖} วิ.จ. (ไทย) ๑๙๒-๑๙๕-๓๐๓-๓๐๙.

และให้ถือว่าคำตัดสินนี้ชอบด้วยพระธรรมวินัยห้ามไม่ให้มีการรื้อฟื้นเรื่องราวนั้นมาอีกมิเช่นนั้นจะต้องถูกปรับอาบัติ

๓) การแก้ไขปัญหอนุวาทาธิกรณ์ด้วยอุมุพหุวินัย^{๑๖๗}

สำหรับ อธิกรณ์สมณะข้อนี้เกิดขึ้นเนื่องจากกรณีภิกษุเกิดวิปาสเป็นบ้าแล้ว ประพฤติล่วงละเมิดอาบัติ เช่น กรณีภิกษุคัคคะ เป็นบ้าแล้วล่วงละเมิดวินัยมากมายหลายประการ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ภิกษุทั้งหลายจึงโจทยโพทนาด้วยอาบัติว่า ท่านต้องอาบัติแล้วท่านจะระลึกออาบัติเห็นปานนี้ คัคคะภิกษุก็ตอบว่า ผมเป็นบ้าไม่มีสติ ได้ละเมิดอาบัติด้วยไรสติ ผมจำไม่ได้ว่า ทำอะไรลงไปบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุทั้งหลายก็โจทยโพทนาไปต่าง ๆ นานา จนความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงสอบถามและทรงแนะนำให้อุมุพหุวินัยแก่คัคคะภิกษุนั้น สำหรับขั้นตอนในการใช้อุมุพหุวินัยแก้ปัญหการฟ้องร้องในสังคมสงฆ์นั้นมีกระบวนการ คือ

(๑) เริ่มจากการที่สงฆ์ชักโจทย พยาน และจำเลย

(๒) จากนั้นก็วินิจฉัยการกระทำของจำเลยในกรณีผลการวินิจฉัยจะต้องมีเพียงข้อเดียว คือ ภิกษุผู้กระทำผิดขณะวิกลจริต (จำเลย) ไม่มีความผิด จากนั้น สงฆ์ก็จะปรับอาบัติภิกษุผู้ใส่ความจำเลย เป็นอันยุติ ในผิด

(๓) ลำดับต่อมาสงฆ์จะต้องดำเนินการสวดประกาศรับรองความบริสุทธิ์ของภิกษुरुูปนั้นด้วยอุมุพหุวินัย ว่าในขณะที่ละเมิดอาบัตินั้นท่านอยู่ในสภาวะของความเป็นผู้วิกลจริตไร้สติ เมื่อท่านหายจากอาการดังกล่าวแล้ว สงฆ์จะกล่าวว่าท่านด้วยเรื่องที่ท่านทำขณะเป็นบ้าไม่ได้ การประกาศรับรองจึงเป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ของภิกษुरुูปนั้นได้ ภายหลังจากการสวดประกาศญัตติจุดตุถกรรมวาจาแล้วจึงเป็นอันว่าปัญหาการ

๔) การแก้ไขปัญหอนุวาทาธิกรณ์ด้วยตัสสปาปิยสิกา

สำหรับคำว่า ตัสสปาปิยสิกา ก็คือ การลงโทษแก่ผู้ทำผิดในกรณีที่ผู้ถูกล่าวหา ถูกชักจูงจากสงฆ์ว่า ท่านต้องอาบัตินั้นอย่างนั้นใช้อย่างนี้ใช่หรือไม่ แทนที่จะตอบตรงตามกลับตอบแบบเลี่ยงตอบ หรือเดียวรับเดียวปฏิเสธ หรือเอาเรื่องหนึ่งไปกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งรู้ว่าความจริง คือ อะไร ตัวอย่างของตัสสปาปิยสิกาที่ศึกษาได้จากกรณีของพระอุปัชฌายะผู้โจทยชักถามแล้วรับบ้าง ปฏิเสธบ้าง จนผู้ชักถามรู้สึกเอือมระอา ในกรณีเช่นนี้ พระพุทธองค์ทรงชี้ชัดลงไปว่า ต้องลงโทษ โดยจะต้องพิจารณา ทั้งการลงโทษตามปกติ และเพิ่มโทษให้ในกรณีทำผิดซ้ำอีก สำหรับการนำวิธีตัสสปาปิยสิมาใช้แก้ปัญหาดังกล่าวมีกระบวนการที่สำคัญดังนี้

^{๑๖๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๖-๑๙๙/๓๐๙-๓๑๕.

(๑) การไต่สวน ในกรณีการลงทัณฑ์สาปียสีกานี้มีเหตุ เมื่อสงฆ์ได้รับคำฟ้องว่า ภิกษุผู้กระทำการละเมิดพระวินัยแล้ว ก็สั่งให้มีการประชุมสงฆ์เพื่อไต่สวนความผิด เมื่อสงฆ์ซักจำเลย ๆ ให้การวทวนไม่ให้การตามความเป็นจริง เมื่อเป็นเช่นนั้น สงฆ์ก็จะปรับอาบัติแก่ภิกษุรูปนั้นตามฐานานุโทษที่กระทำด้วยการพิเคราะห์จากคำสารภาพที่จำเลยให้การ

(๒) การลงทัณฑ์สาปียสีกา ในเบื้องต้นพึงโจทยก่อน ครั้นแล้วจึงให้ภิกษุรูปนั้นให้การตามความเป็นจริงก่อน เมื่อท่านรับผิดแล้วก็ปรับอาบัติ จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถจะสวดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาเกี่ยวกับการลงทัณฑ์สาปียสีกา ^{๑๖๘}จากนั้น ให้แต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไปแจ้งแก่เจ้าอาวาสต่าง ๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน และภิกษุผู้เป็นจำเลย ก็จะถูกสงฆ์ลงโทษด้วยเงื่อนไซ ๑๘ ประการ^{๑๖๙} จนกว่าจะสำนึก หากสำนึกได้มาแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์ก็จะทำสังฆกรรมเพื่อรองรับความประพฤติของจำเลย จากนั้น สงฆ์ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปแจ้งแก่เจ้าอาวาสต่าง ๆ ให้ทราบอีก ครั้นเมื่อเป็นเช่นนั้น อธิการก็เป็นอันระงับ

ในการลงทัณฑ์สาปียสีกากรรมนั้น จะเป็นการถูกต้องชอบธรรม เพราะดำเนินกิจกรรมไปในองค์ประกอบดังนี้ (๑) ภิกษุถูกลงโทษเป็นผู้ไม่สะอาด (๒) เป็นอลัชชี (๓) เป็นผู้ถูกโจทก์ (๔) สงฆ์ลงทัณฑ์สาปียสีกากรรมแก่ภิกษุรูปนั้น (๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงโทษโดยธรรม

ส่วนการลงทัณฑ์สาปียสีกากรรมที่ไม่ถูกต้องเป็นธรรม ก็เพราะเหตุหรือองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ คือ (๑) ลงทัณฑ์หลังไม่ต่อหน้าภิกษุผู้โจทก์ (๒) ลงโดยไม่สอบถามก่อน (๓) ลงโดยยังมิได้ปฎิญา คือ ภิกษุผู้ถูกโจทก์ยังไม่ยอมรับ หรืออีกประการหนึ่ง คือ (๑) ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงลง (๒) ลงโดยไม่ชอบธรรม (๓) สงฆ์แบ่งพวกกันลง ^{๑๗๐}การที่คณะสงฆ์ลงทัณฑ์สาปียสีกากรรมโดยนัยดังกล่าวย่อมถือว่าไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และยังไม่เป็นการยุติ เมื่อลงทัณฑ์สาปียสีกานี้ไม่ถูกสงฆ์อาจรื้อ (อุทธรณ์) เรื่องขึ้นมาแล้วกระทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย อธิการนั้นก็เป็นอันยุติ

๒.๓.๖.๓ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอาปัติตาทิกรณ

การแก้ไขปัญหาอาปัติตาทิกรณ โดยความหมาย คือ กระบวนการแก้ไขปัญหาละเมิดอาบัติ อันภิกษุต้องแล้วจำจะต้องทำคืน จำต้องปลดเปลื้อง ซึ่งระงับในสำนักบุคคลก็มี และในสำนักสงฆ์ก็มี

อาปัติในอาปัติตาทิกรณนี้แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

ก.ครุกาปัติ ได้แก่ อาปัติหนัก คือ ปาราชิก และสังฆาติเสส

^{๑๖๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๐๖/๓๒๐-๓๒๑.

^{๑๖๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๑/๓๒๕.

^{๑๗๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๘/๓๒๒.

ข.ลหุกาบัติ ได้แก่ ฤๅลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ ทุพภาสิต

อาบัติทั้ง ๒ อย่างนี้ ย่อมระงับในสำนักบุคคล หรือต่อหน้าบุคคลก็มี เฉพาะในสำนักคือ ต่อหน้าสงฆ์ก็มี ลหุกาบัติทั้งปวงย่อมระงับในสำนักบุคคล คือ ผู้ต้องแสดงอาบัตินั้นแก่ภิกษุรูปหนึ่งก็ได้ อาบัตินั้นเป็นอันระงับ อาบัติตาทิกรณนี้ระงับได้ด้วยสัมมุขาวินัย และปฎิญาตกรณะ

หลักเกณฑ์ในการปลดเปลื้องกำหนดไว้ ๒ อย่าง แต่ละอย่างมีข้อกำหนดต่างกันแล้วแต่ ลักษณะของอาบัติ คือ

(๑) การปลดเปลื้องด้วยบุคคล หมายถึง ลหุกาบัติ ได้แก่ ฤๅลัจจัย ปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ ทุพภาสิต) ย่อมระงับในสำนักบุคคล คือ ผู้ต้องแสดงอาบัตินั้นแก่ภิกษุรูปหนึ่งก็ได้ อาบัตินั้นเป็นอันระงับไป การแสดงคืนอาบัติ เป็นการปฏิบัติตามวิธีที่กำหนดในพระธรรมวินัยเพื่อให้ภิกษุพ้นจากมลทินกลับมาบริสุทธิ์ดังเดิม

(๒) การปลดเปลื้องในสำนักสงฆ์ หมายถึง ครุกาบัติ หมายถึง สังฆาติเสส ภิกษุใดต้องอาบัติแล้วจะระงับได้แต่ในสำนักสงฆ์ ด้วยวุฒฐานวิธี คือ การประพฤติวัตร ๔ อย่าง ได้แก่ ปริวาส มานัต อัphan และปฏิกัสสนา ซึ่งหมายถึง การลงโทษโดยกักบริเวณ และถูกตัดสิทธิ์ และหน้าที่ต่าง ๆ ที่เคยพึงมี รวมทั้งสิ้น ๙๔ ข้อ

สำหรับวิธีการระงับตามกระบวนการของอธิกรณ์สมถวิธี จำนวน ๓ ข้อ คือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) ปฎิญาตกรณะ และ (๓) ตินวัตถการกะ แต่ในบางอาบัติตาทิกรณ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ตินวัตถการกะ จะแค่ใช้ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) ปฎิญาตกรณะ ก็ได้^{๑๗๑}

ดังนั้น เพื่อให้เห็นในกระบวนการแก้ไขปัญหอาบัติตาทิกรณ ผู้วิจัยขอเสนอแยกตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การแก้ไขปัญหอาบัติตาทิกรณด้วยสัมมุขาวินัย

ในการใช้วิธีสัมมุขาวินัยแก้ไขอาบัติตาทิกรณนั้น ส่วนมากจะใช้กับสมณะข้อปฎิญาตกรณะ หรือตินวัตถการวินัย เพราะการปรับอาบัติหรือการลงโทษ หรือไต่สวนเรื่องอาบัติจะต้องทำต่อหน้าบุคคล พระธรรมวินัย หรือต่อหน้าสงฆ์ เป็นต้น ฉะนั้นหมายถึง ภิกษุผู้แสดงและภิกษุผู้รับอยู่พร้อมกัน กรณีเมื่อมีการโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้มีหน้าที่ระงับอธิกรณ์พิจารณาปรับอาบัติแล้ว ส่วนวิธีการนั้นจะด้วยด้วย (๑) เมื่อภิกษุต้องอาบัติ ต้องกล่าวคำขอมานัต (๒) ภิกษุผู้ฉลาดสามารถฟังสวดประกาศสงฆ์เพื่อให้มานัตภิกษุนั้น ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบอนุสาวนาที่ ๓ แล้ว มานัตเป็นอันสงฆ์ให้แล้ว กรรมวาจาทั้งปวงในวุฒฐานวิธีพึงใช้ญัตติจตุตถกรรมทั้งนั้น

^{๑๗๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๙/๓๖๓.

๒) การแก้ไขปัญหอาบัติตาทิกรณด้วยปฏินญาตกรณะ

คำว่า ปฏินญาตกรณะ หมายถึง การปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลยผู้รับเป็น สัตย์ ในการนำวิธีนี้มาแก้ไขปัญหามาเราจึงสามารถพิจารณาเป็น ๒ นัย คือ (๑) การปรับอาบัติตามคำรับ สารภาพโดยไม่มีการไต่สวน (๒) การปรับอาบัติในกรณีที่มีการไต่สวน ซึ่งมีการแก้ปัญหาดังกล่าวมี กระบวนการดังนี้

(ก) วิธีแก้ปัญหาคือต้องอาบัติโดยไม่มีการสอบสวน

ในกรณีนี้ต้องอาบัติแล้วมีเจตนาปรับอาบัติบุคคลคืออาบัติเล็กน้อย ได้แก่ ฤทธัยจย ทุกกฎ ทุพภาษิต ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ จัดเป็นอาบัติในหมวดอาชีววิบัติ เมื่อภิกษุรู้ว่าตนต้องอาบัติ เล็กน้อยข้อใดข้อหนึ่งแล้วก็เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง (ผู้มีพรรษาแก่กว่า) ห่มอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษาทั้งหลาย นั่งกระโห่งประนมมือแล้วกล่าวว่า

“...ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องอาบัติข้อนี้แล้ว ขอแสดงคืนอาบัตินี้ ภิกษุผู้แก่กว่า นั้นกล่าวว่า ท่านเห็นหรือ เธอกล่าวว่า ขอรับ ข้าพเจ้าเห็น ภิกษุผู้แก่กว่านั้นจึงกล่าว ว่า ท่านพึงสำรวมต่อไป เธอกล่าวว่า ข้าพเจ้าจักสำรวม...”^{๑๗๒}

ภิกษุเมื่อแสดงคืนเท่านั้นก็เป็นอันว่าอิกรณนั้นสำเร็จเสร็จสิ้นไป

(ข) กระบวนการแก้ปัญหาคือต้องอาบัติโดยมีการสอบสวน

ในการละเมิดอาบัติของภิกษุบางครั้งก็เป็นการละเมิดโดยตั้งใจบ้าง ไม่ตั้งใจบ้าง ผู้ ละเมิดในบางครั้งก็มีความยินดี ที่จะสารภาพอาบัตินั้น แต่ในบางกรณีก็ไม่ยอมรับมีการปกปิดไว้ทั้งนี้ เพราะความกลัวจะได้รับการลงโทษ ซึ่งกรณีที่ผู้กระทำความผิดแล้วมีเจตนาปกปิดอาบัติจึงต้องมีการกล่าวโทษ กันจะนำไปสู่การไต่สวนเพื่อหาข้อเท็จจริงตามกระบวนการยุติธรรม โดยการชักจูง จำเลย และพยาน เพื่อใช้ประกอบคำตัดสิน^{๑๗๓} หากจำเลยสภาพว่าตนเองต้องอาบัติข้อนี้ ๆ สงฆ์ก็จะปรับอาบัติตามคำ สารภาพนั้น^{๑๗๔}

ดังนั้น ในส่วนของการแก้ไขปัญหาคืออิกรณส่วนของอาบัติตาทิกรณด้วยปฏินญาตกรณะ นั้น เพื่อให้เห็นชัดเจนเนื่องจากอิกรณเรื่องนี้ว่าด้วยการโจทก์กันด้วยอาบัติ ผู้วิจัย จึงขอแบ่งอาบัติ ออกเป็นกลุ่ม คือ (๑) อาบัติหนัก คือ ปาราชิก เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ (๒) อาบัติสังฆาทิเสส ที่ เป็นครุภาติ แต่พอแก้ไขได้ และ (๓) ลหุกาบัติ คือ อาบัติเล็กน้อย สามารถแก้ไขได้ ดังมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

^{๑๗๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๑/๕๗. (สามคามสูตร)

^{๑๗๓} วิ.ป. (ไทย). ๘/๓๘๖/๕๖๖-๕๖๘.

^{๑๗๔} อธิเทพ ภาทา, หน้า ๕๖.

ก.วิธีระงับอาบัติปาราชิก

อาบัติปาราชิกจัดเป็นอาบัติหนัก คือ แก้ไขไม่ได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้ว ไม่สามารถที่จะระงับได้ด้วยอธิกรณ์สมณะอย่างใด ซึ่งถือเป็นอาบัติที่เป็น อติกัจฉา คือ ไม่สามารถที่แก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วต้องสละสมณเพศเท่านั้นพ้นจากโทษได้

อาบัติปาราชิกนั้นมีอยู่ ๔ ข้อ คือ (๑) เสพเมถุนธรรม (๒) ถือน้ำของที่เจ้าของไม่ได้ (๓) ข้ามมนุษย์ (๔) อวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งเกี่ยวกับอาบัติปาราชิก กล่าวคือ การออกจากอาบัติด้วยธรรมเรื่องนี้ได้มีการอธิบายไว้ในมงคลสูตรว่าด้วยเรื่องวินัย โดยสรุปว่า “ถ้าหากเมื่อภิกษุต้องอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว แสดงคืนตามธรรม ก็จะไม่เป็นโทษแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติ” แม้แต่ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิก เมื่อแสดงคืนตามธรรมแล้ว ก็ย่อมจะได้รับประโยชน์ได้ ดังที่ท่านได้อธิบายไว้ในมงคลสูตรตามนัยที่มาในอรรถกถาจุฬาราสีฆาตสูตร^{๑๗๕} เอกนิบาต อังคุตตรนิกาย โดยสรุปดังนี้

“...นัยว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุ ๖๐ รูป พากันสีกด้วยคิดว่า “การประพฤติพหุมาจรรยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ トラบชั่วชีวิตในพระพุทธศาสนาทำได้ยาก” นัยว่า ภิกษุเหล่านี้ ประพฤติย่ำยีสึกขาบทเล็กน้อย ๆ ภิกษุ ๖๐ รูป ส่งญาณตรงต่อเทศนาของพระศาสดา บรรลุอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา นัยว่า ภิกษุเหล่านั้นได้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เทศนาก็เกิดมีผลแก่ภิกษุแม้ ๓ จำพวกเหล่านี้...คิดว่า “โอ! พุทธศาสนาขัดเกลาคดีแล้ว พวกเราไม่อาจเพื่อจะให้ข้อปฏิบัตินี้บริบูรณ์ได้ تراบชั่วชีวิตพวกเราสึกแล้ว จักให้อุบาสกธรรมบริบูรณ์แล้วพ้นจากทุกข์” จึงพากันสีก ตั้งมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย และศีล ๕ ประการ ให้อุบาสกธรรมบริบูรณ์แล้ว บางพวกได้เป็นพระโสดาบัน บางพวกเป็นพระสกทาคามี บางพวกได้เป็นพระอนาคามี บางพวกเกิดในหมู่เทพ เทศนาก็มีผลแก่ภิกษุเหล่านั้น อย่างนี้....^{๑๗๖}

ดังนั้น การออกจากอาบัติด้วยธรรมก็ทำให้ภิกษุพ้นจากโทษได้เช่นเดียวกัน แม้แต่อาบัติปาราชิกดังกล่าวแล้ว^{๑๗๗} ในประเด็นนี้ ท่านพุทธทาส^{๑๗๘} ได้อธิบายเพิ่มเติมเอาไว้ในหนังสือตามรอยพระ

^{๑๗๕} อ.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๕๗/๗๖.

^{๑๗๖} พระสิริมงคลเถระ, มงคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค ๑ ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

^{๑๗๗} พระมหาอุทัย นิลโกสีย์, กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๘.

^{๑๗๘} พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๐๕.

อรหันต์เอาไว้ว่า ผู้ละเมิดจะหมดสภาพจากความเป็นภิกษุทันที และจะบวชอีกไม่ได้ตลอดชีวิต เปรียบเสมือนนักโทษที่ถูกประหารชีวิตแล้วในกฎหมายบ้านเมือง ไม่สามารถฟื้นคืนมาอีก ไม่มีทางแสดงคืนได้นอกจากจะปฏิบัติตนเป็นฆราวาสเสีย ทำเช่นนี้จะพ้นจากโทษนั้นจะบรรลुสูงขึ้นโดยลำดับดังกล่าว ซึ่งมีความสอดคล้องกับ อธิเทพ ผาทา^{๑๗๙} ได้แสดงความเห็นไว้ว่า วิธีการออกหรือพ้นจากอาบัติจึงมีสถานเดียว คือ สีก หรือลาสิกขา แต่ถ้าภิกษุต้องอาบัติข้อนี้แล้ว แต่ยังมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาแม้ลาสิกขาไปแล้วก็สามารถบวชเป็นสามเณรได้ และสามารถบรรลุธรรมได้ตั้งแต่โสดาบันจนถึงพระอนาคามี แต่ไม่อาจบรรลุพระอรหันต์ได้ หรือถ้าไม่เป็นสามเณรก็เป็นปุณฺณชวบ้านธรรมอาสาทำบุญให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาได้เหมือนเดิมซึ่งเป็นประเด็นยกเว้นในส่วนของอาบัติปาราชิกดังที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาตั้งที่กล่าวมา

ข.วิธีระงับอาบัติสังฆาทิเสส

การออกจากอาบัติสังฆาทิเสส เรียกว่า การประพตฺวิภูฐานวิธี แปลว่า ระเบียบเป็นเครื่องออกจากอาบัติ ในประเด็นนี้มีการกำหนดจำนวนสงฆ์ผู้ทำกรรม คือ สงฆ์จตุรวรรค ๔ รูป ให้ปริวาสให้มานัต และทำปฏิกัสสนาได้ ส่วนสงฆ์วิสดีวรรค ๒๐ รูป ขออภัยนได้ ดังนั้น คำนี้ ๔ คำนี้ คือ ปริวาสมานัต อภัยน และมูลปฏิกัสสนา จึงมีนัยการจำกัดความที่แตกต่างกันไปดังนี้

ปริวาส (Probation) หมายถึง เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วปกปิดไว้กี่วัน จะต้องอยู่ปริวาสจนครบกำหนดวันที่ปกปิดไว้ แล้วจึงประพตฺวิภูฐานอีก ๖ ราตรี แต่ถ้าไม่ปกปิดไว้ก็ไม่ต้องอยู่ปริวาส ประพตฺวิภูฐานได้เลย

การประพตฺวิภูฐานของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสพึงแสดงคืนโดยการอยู่มานัต และการอยู่ปริวาส ซึ่งการอยู่ปริวาสหรือการอยู่กรรมมี ๓ แบบ คือ

- (๑) ปฏินันปริวาส คือ การอยู่ปริวาสเพื่ออาบัติที่ปกปิดไว้ตามจำนวนวันที่ปิดไว้
- (๒) สุทนต์ปริวาส คือ การอยู่ปริวาสของท่านที่ต้องอาบัติซ้ำซ้อนจนจำนวนวัน และจำนวนอาบัติไม่ได้ ต้องอยู่ไปจนกว่าจะรู้สีกว่าครบวันที่ปิดไว้
- (๓) สโมธานปริวาส คือ การอยู่ปริวาสของท่านที่ต้องอบัติมากแต่กำหนดวันปิด และจำนวนอาบัติได้ ให้รวมอาบัติทั้งหมดเข้าด้วยกัน อยู่ไปจนครบวันที่ปิดแล้วมาขอมานัตจากสงฆ์ อยู่มานัตอีก ๖ ราตรี^{๑๘๐}

^{๑๗๙} อธิเทพ ผาทา, หน้า ๕๗.

^{๑๘๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), พระวินัยปิฎกย่อ เล่ม ๒. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๑.

มานัต (Penance) หมายถึง การนบราตรี เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ไม่ได้ปกปิดไว้ หรือปกปิดไว้แต่ได้อยู่ปริวาสจนครบกำหนดวันที่ปกปิดไว้แล้วจึงประพฤติวัตร ชื่อว่า มานัต ๖ ราตรี

อัพภาน (Rehabilitation) หมายถึง การเรียเข้าหมู่ เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสอยู่ปริวาสประพฤติมานัตแล้ว หรือประพฤติมานัตอย่างเดียว ในกรณีที่ไม่ได้ปกปิดไว้ เมื่อครบกำหนดแล้วสงฆ์วิสติวรรค (๒๐ รูป) สวดระงับอาบัติหรือเรียกเข้าหมู่

มุลยปฏิกัสนา (Throwing Back to the Beginning of the Penance) หมายถึง กิริยาชักเข้าอาบัติเดิม ในกรณีที่ระหว่างอยู่ปริวาสสงฆ์ยังไม่อัพภานเพียงไร ต้องครุกาบัติหรืออาบัติอื่นซ้ำอีก ต้องกลับไปอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตใหม่

วิธีการในการปฏิบัติตามหลักกฎหมายวิธีเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส มีดังนี้

ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส พึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบภิกษุแก่พรรษาแล้ว นั่งกระหย่งประณมมือกล่าวคำขอมานัต โดยสมควรแก่อาบัติที่ต้อง ต่อจากนั้นภิกษุรูปหนึ่งผู้ฉลาดพึงสวดประกาศสงฆ์เพื่อให้มานัตแก่ภิกษุนั้น ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ภิกษุที่สงฆ์ให้มานัตเรียกว่า “**มานัตตจาริก**” คือ ผู้ประพฤติมานัต พ้นจากความเป็นปกตัตตภิกษุ หลังจากนั้น มานัตจาริกภิกษุต้องประพฤติวัตรสำหรับมานัตให้ครบ ๖ วัน ๖ คืน การประพฤตินั้น ไม่ต้องทำโดยรวดเร็ว เมื่อมีเหตุสมควรพักก็ได้ เรียกว่า เก็บวัตร เมื่อจะประพฤติดูจึงสมทานวัตรใหม่ ภิกษุผู้ประพฤติวัตร หรือ มานัตตจาริกภิกษุ มีวัตรสำหรับปฏิบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คล้ายกับอธิสมจาริกวัตร เช่น ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงอยู่ในที่มุงอันเดียวกัน ในอาวาส หรือในถิ่นมิให้อาวาสกับภิกษุผู้ปกตัตตะ เป็นต้น ภิกษุผู้ประพฤติมานัตครบกำหนดแล้ว เรียกว่า “**อัพภานรโห**” คือ ผู้ที่จะอัพภานได้แล้ว จึงขออัพภาน ในสำนักสงฆ์วิสติวรรค (๒๐ รูป) ในสังฆกรรม ภิกษุรูปหนึ่งพึงสวดประกาศสงฆ์ อัพภานภิกษุนั้นด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบอนุสาวนา คือ การสวดครั้งที่ ๓ แล้ว ภิกษุนั้นเป็นอันสงฆ์อัพภานแล้ว เป็นผู้ออกจากครุกาบัตินั้น กลับเป็นปกตัตตะภิกษุอย่างเดียว

ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสอันเป็นครุกาบัติแล้ว ประพฤติวุฏฐานวิธี ตั้งแต่ต้นจนพออัพภานเป็นที่สุด ชื่อว่า เป็นผู้ออกจากอาบัตินั้น กลับเป็นปกตัตตะอย่างเดียว อย่างนี้ อาบัติตาทิกรรมระงับด้วยสัมมุขาวินัย และปฎิณญาตรณะ^{๑๘๑}

ค.วิธีระงับลหุกาบัติ

การระงับลหุกาบัติโดยส่วนมากจะใช้วิธีติณวัตถการกวิธี ซึ่งการแสดงลหุกาบัติด้วยติณวัตถการกวิธีนั้น คือ ไม่สะสางถึงความหลังว่า ใครเป็นผู้ทำผิดเพียงไร ตัดตอนยกเลิกเสีย แปลตามชื่อว่า

^{๑๘๑} พระมหาอุทัย นิลโกสิย์, กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย, ๖๙-๗๐.

ดุกกลบไว้ด้วยหญ้า เป็นกิจอันจะพึงทำต่อเมื่อภิกษุหลายรูปด้วยกัน เกิดทะเลาะวิวาทกัน ต่างประพฤติไม่สมควรแก่สมณะ (อริยเจ้า) เป็นอันมาก ต่างกล่าวซัดกัน ถ้าจะปรับให้กันและกันแสดงอาบัติ อธิกรณ์นั้นจะถึงรุนแรงขึ้น จึงควรใช้ติณวัตการกวินัยระงับ

ส่วนการระงับหุกาบัติอื่นก็คงใช้วิธีการแสดงอาบัติ คือ การแสดงโทษของตนต่อหน้าภิกษุอื่น เพื่อเป็นการเปิดเผยความผิดของตนแก่ภิกษุรูปอื่น ตามชื่ออาบัติที่ต้อง และปณิญาที่จะไม่ทำ ไม่กล่าว ไม่คิดอีก ซึ่งไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับการต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๑๘๒}

๓) การแก้ไขปัญหอาบัติตาทิกรณ์ด้วยติณการกะ

คำว่า ติณวัตการะ แปลว่า กลบไว้ด้วยหญ้า^{๑๘๓} เมื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหอาบัติตาทิกรณ์ จึงมีลักษณะของการประนีประนอมยอมความกันของภิกษุ ๒ ฝ่ายที่ทะเลาะกันเพราะเหตุแห่งอาบัติ วิธีแก้ไขปัญหาคือ สงฆ์ต้องหูก่อการทะเลาะวิวาททั้ง ๒ ฝ่ายซึ่งมีความสำนึกได้ว่าการกระทำของตนไม่มีประโยชน์ต้องการที่จะทำเปลืองในท่ามกลางสงฆ์

๒.๓.๖.๔ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามหัดกิจจาธิกรณ์

สำหรับรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามหัดกิจจาธิกรณ์นี้ถือว่า เป็นของปัญหาที่มีการนำอธิกรณ์สมณะมาใช้เพียงวิธีเดียว คือ สัมมุขาวินัย อันได้แก่ การแก้ไขปัญหายุติอธิกรณ์การกระทำที่ต้องทำต่อหน้าหรือพร้อมหน้าด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ (๑) พร้อมหน้าสงฆ์ (๒) พร้อมหน้าพระธรรม (นวัคคตฤตศาสน์) (๓) พร้อมหน้าพระวินัย และ (๔) พร้อมหน้าบุคคล คือ โจทก์ + จำเลย ซึ่งถือเป็นหลักยึดที่เป็นการแก้ไขปัญหามหัดกิจจาธิกรณ์จะต้องนำไปใช้โดยกิจจาธิกรณ์นั้น เราสามารถที่จะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ กิจจาธิกรณ์ประเภทพิธีกรรม ได้แก่ การอุปสมบท การรับภิกษุ เป็นต้น

ประเภทที่ ๒ กิจจาธิกรณ์ประเภทนิคหกรรม ได้แก่ กระบวนการแก้ไขปัญหโดยการลงนิคหกรรม ซึ่งมีการแบ่งเพิ่มเติมในประเด็นย่อยได้อีก ๒ ประเภท คือ (ก) นิคหกรรมทั่วไปมี ๙ ประเภท และ (ข) นิคหกรรมพิเศษ มี ๓ ประเภท คือ นาสนากรรม ทัณทกรรม และการประณาม

ดังนั้น ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอรูปแบบและกระบวนการการแก้ไขปัญหามหัดกิจจาธิกรณ์เอาไว้ ๒ ประเภท คือ ประเภทพิธีกรรม และ ประเภทนิคหกรรม

(๑) การแก้ไขปัญหาประเภทพิธีกรรม

กิจจาธิกรณ์ประเภทพิธีกรรม ได้แก่ การอุปสมบท การรับภิกษุ เป็นต้น

^{๑๘๒} พระมหาอุทัย นิลโกสีย์, กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๑.

^{๑๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๘.

สำหรับกิจจาธิกรณ์ประเภทนี้ หากพิจารณาจากโครงสร้างและกระบวนการแล้วไม่จัดว่าเป็นปัญหา เพราะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เป็นเหตุของความวุ่นวาย แต่จะจัดเป็นพิธีกรรม หรือกิจที่ต้องทำมากกว่า แต่อีกนัยหนึ่ง เราก็คงพบว่า พิธีกรรมนี้หากไม่ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติแล้ว ก็จะกลายเป็นปัญหาได้เช่นกัน เช่นกรณีการขออุปสมบทของภิกษุบุคคลบวช ซึ่งการบวชในกรณีนี้จะต้องมีความผิดสำหรับอุปัชฌาย์ผู้ให้บวช หรือผลการบวชนั้นถือเป็นโมฆะ คือ ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากผู้บวชมีคุณสมบัติไม่ครบ ดังนั้น กิจที่สงฆ์พึงจะต้องกระทำให้สำเร็จนี้ก็จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติอย่างเคร่งครัด (ในประเด็นนี้สำหรับ) รูปแบบของการอุปสมบทมาอธิบายเพื่อจะให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการแก้ไข ปัญหา กิจจาธิกรณ์ตามพุทธประสงค์ซึ่งรูปแบบของการอุปสมบทมีดังนี้

๑. ขั้นตอนอิกรณ์หรือเหตุ กรณีที่ผู้ประสงค์จะบวชก็ต้องนำความประสงค์ของตนไปแจ้งแก่อุปัชฌาย์ผู้ซึ่งมีคุณสมบัติที่จะรับกุลบุตรเข้ามาบวชได้ การแจ้งเหตุจะบวชเป็นขั้นตอนของการฟ้องอย่างหนึ่ง

๒. ขั้นตอนการตรวจสอบคำฟ้อง เมื่ออุปัชฌาย์ทราบเรื่องก็ต้องตรวจสอบคุณสมบัติผู้ที่จะต้องการจะบวช ว่ามีอายุครบหรือไม่ ถ้าไม่ครบก็ไม่ให้บวชหรือเป็นอภิกษุบุคคลหรือไม่ ถ้าเป็นก็ไม่ให้บวช เป็นต้น

๓. ขั้นตอนประชุมสงฆ์ เมื่อตรวจสอบคุณสมบัติแล้วก็จะกำหนดวันบวชเมื่อวันบวชมาถึงก็จะส่งให้มีการประชุมสงฆ์ภายในเขตสีมาที่กำหนดทำสังฆกรรมก็จะแต่งตั้งให้ภิกษุ ๒ รูปขึ้นทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศญัตติและสวดอนุสาวนารับรอง ซึ่งสังฆกรรมใช้ญัตติจตุตถกรรมวาจาเป็นหลัก

๔. ขั้นชักใจทักจำเลย เมื่อสงฆ์พร้อมกันแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดก็จะทำการสอบถามอันตรายกิธรรมของผู้จะบวชอันตรายกิธรรมของผู้จะบวช ว่าผู้ประสงค์นั้นมีคุณสมบัติหรือโดยถามอันตรายกิธรรม ๑๓ ข้อ

๕. ขั้นทำสังฆกรรมรับรอง เมื่อถามอันตรายกิธรรมแล้ว ภิกษุทั้ง ๒ รูปก็จะเข้ามาแจ้งแก่สงฆ์โดยญัตติทุติยกรรมวาจาจากนั้น ก็เรียกภิกษุนั้นเข้าไปสู่หัตถบาตร (โอสรณกรรม) และก็มีประกาศญัตติเพื่อให้กุลบุตรเป็นภิกษุ และต่อจากนั้นก็สวดอนุสาวนารับรอง ๓ คน หากไม่มีใครคัดค้านก็จะถือว่าอุปสมบทในครั้งนี้สมบูรณ์

๖. เมื่อทำตามขั้นทุกอย่างถือว่าอิกรณ์ดังกล่าวยุติ

๗. หากไม่ปฏิบัติธรรมหรือผู้ขออุปสมบทไม่มีคุณสมบัติ การบวชนั้นถือว่าล้มเหลวไม่สมบูรณ์^{๑๘๔}

ในส่วนของรายละเอียดนั้น ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ อุปสมบทวิธี ว่าด้วย
อุปสมบทวิธี ในพระวินัยปิฎกมหาวรรค^{๑๘๕}

(๒) การแก้ไขปัญหาประเภทนิคหกรรม

ปัญหาที่จำจริกรรมในประเภทของนิคหกรรม ที่ใช้การแก้ไขปัญหามาหลักสัมมุขาวินัย
อย่างเดียวนั้น นิคหกรรม คือ การข่ม เป็นกิจอย่างหนึ่งแห่งผู้ปกครองหมู่ ใช้คู่กับปคคหะ คือ การยกย่อง
การปกครองสงฆ์ย่อมต้องใช้ทั้งการข่ม และการยกย่อง ดังในวัตถุประสงค์แห่งการบัญญัติพระวินัยข้อหนึ่ง
ว่า “เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่ออยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก” เมื่อมีภิกษุที่ดี คฤหัสถ์ที่ดี ประพฤติ
ชอบ ควรแก่การข่ม (นิคหะ) พระศาสดาประทานพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ทำนิคหะแก่ผู้นั้น มีการกำหนด
แบ่งประเภทออกเป็น ๒ ประเภทย่อย คือ นิคหกรรมทั่วไป กับนิคหกรรมแบบพิเศษ

(๒.๑) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหานิคหกรรมทั่วไป

- ๑) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยตชชะนียกรรม (Act of Censure)
- ๒) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยนียกรรม (Act of Subordination
Demotion)
- ๓) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยปัพพชาชนียกรรม (Act of Banishment)
- ๔) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยปฏิสธาณียกรรม (Act of
Reconciliation)
- ๕) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยอุปเขปนียกรรม (Act of Suspension)
- ๖) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยตสสาปยสิกากรรม
- ๗) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยปกาสนียกรรม (Act of Prelamination
of Excommunication)

๘) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคด้วยการลงปัตตนิคฺขกรรม

ก.การคว่ำบาตร

คำว่า การคว่ำบาตร หมายถึง ไม่รับไทยธรรมในเรือนของอุบาสกผู้ถูกคว่ำบาตร และส่ง
ข้าวไปวัดอื่น ๆ ไม่ให้ภิกษุทั้งหลายรับภิกษาในเรือนของอุบาสกนั้น^{๑๘๖} คว่ำบาตรด้วยกรรมวาจาสด
ประกาศไม่ให้รับไทยธรรมที่อุบาสกนั้นถวาย มิใช่หมายความว่า คว่ำปากบาตรลง^{๑๘๗}

^{๑๘๕} วิ.มท. (ไทย). ๔/๑๒๕-๑๒๗/๑๙๒-๑๙๖.

^{๑๘๖} วิ.อ. (ไทย). ๗/๒๖๕/๓๑๑.

^{๑๘๗} สารตถ.ฎีกา (ไทย). ๓/๒๖๕/๔๖๓.

เหตุแห่งการคว่ำบาตร^{๑๘๘}

สงฆ์พึงคว่ำบาตรอุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

- ๑) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ลามกของภิกษุทั้งหลาย
- ๒) ขวนขวายเพื่อไม่ใช่ประโยชน์ของภิกษุทั้งหลาย
- ๓) ขวนขวายเพื่อความอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย
- ๔) ด่าบริภาษภิกษุทั้งหลาย
- ๕) ยุยงภิกษุทั้งหลาย
- ๖) กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า
- ๗) กล่าวติเตียนพระธรรม
- ๘) กล่าวติเตียนพระสงฆ์

วิธีการคว่ำบาตร

๑. เมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นและมีผู้มาฟ้องต่อสงฆ์เพื่อให้สงฆ์ทราบในกรณีที่มีคฤหัสถ์บางคนบางกลุ่มทำการขัดขวางการปฏิบัติธรรมหรือติเตียนคำสอนของพระพุทธศาสนาจนอาจมาซึ่งความเสียหายต่อพระพุทธศาสนา เมื่อสงฆ์ตรวจคำฟ้องและเห็นว่าเหตุดังกล่าวเป็นเรื่องจริงก็ให้เรียกประชุมสงฆ์เพื่อลงมติกรรมแก่คฤหัสถ์คนนั้น

๒. เมื่อสงฆ์ประชุมกันแล้วสงฆ์จะทำการแต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดรูปหนึ่งให้เป็นผู้ฟ้องต่อสงฆ์และสวดประกาศความผิดของคฤหัสถ์ต่อสงฆ์ จากนั้นสงฆ์ก็จะแต่งตั้งภิกษุอีกรูปหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศความผิดของคฤหัสถ์พร้อมทั้งขอติรับรองจากสงฆ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

๓. เมื่อสงฆ์ประกาศทำสังฆกรรมเสร็จก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติดังกล่าวไปประกาศให้แก่ภิกษุอาวาสอื่นได้รับทราบเพื่อร่วมกันลงโทษคฤหัสถ์คนนั้น/กลุ่มนั้นด้วยการไม่รับกิจนิมนต์หรือรับบาตรรวมถึงไม่ไปสมคบช่วยเหลือจนกว่าคฤหัสถ์จะสำนึกและมาขอโทษสงฆ์ และสงฆ์แต่งตั้งผู้ฉลาดอีกรูปหนึ่งให้เดินทางไปที่สำนักของคฤหัสถ์ผู้นั้นเพื่อนำมติสงฆ์ไปแจ้งให้ทราบ

ข. การหยายบาตร

เหตุแห่งการหยายบาตร^{๑๘๙}

เหตุแห่งการหยายบาตร มีนัยตรงกันข้ามกับเหตุแห่งการคว่ำบาตร ดุราลัยละเอียดในขุททกวัตถุ พระวินัยปิฎก จุฬวรรค

วิธีการหยายบาตร

^{๑๘๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๔๖.

^{๑๘๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๖/๔๘.

๑.เมื่อคฤหัสถ์คนนั้นรับทราบมติสงฆ์และมีความสำนึกผิด ก็ให้มาแจ้งแก่สงฆ์เพื่อขอให้ระงับการลงปัตตนิคฺชกรรมแก่ตน

๒.สงฆ์พิจารณาคำร้องเมื่อเห็นว่าจำเลย (คฤหัสถ์) สำนึกได้แล้วจึงทำสังฆกรรมเพื่อระงับ

๓.จากนั้นให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติดังกล่าวไปประกาศให้แก่ภิกษุในอาวาสอื่นได้รับทราบ และร่วมกันระงับการลงปัตตนิคฺชกรรมโดยพร้อมเพรียงกัน

ดังปรากฏรายละเอียดในขุททกวัตฺถุ จุลวรรคในวินยปิฎก ดังนี้

“...ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์คว่ำบาตรเจ้าวัฒนฺลิจฺฉลวี ห้ามสมโภคกับสงฆ์ เจ้าวัฒนฺลิจฺฉลวินั้นกลับประพฤติชอบ หายเยอหยิ่ง กลับตัวได้ ขอการหยายบาตรต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงหยายบาตรเจ้าวัฒนฺลิจฺฉลวี ให้สมโภคกับสงฆ์ได้ นี่เป็นญัตติ... ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการหยายบาตรเจ้าวัฒนฺลิจฺฉลวี ให้สมโภคกับสงฆ์ได้ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักทวง เจ้าวัฒนฺลิจฺฉลวี สงฆ์หยายบาตร ให้สมโภคกับสงฆ์ได้แล้ว สงฆ์เห็นด้วยแล้ว เพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าถือความนิ่งนี้เป็นมติอย่างนี้...”^{๑๙๐}

๙) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยพรหมทัณฑ์ (The Harshest Punishment)

คำว่า พรหมทัณฑ์ คือ การที่ภิกษุทั้งหลายพร้อมใจกันประกาศลงโทษแก่ภิกษุหัวดี ว่า ยากสอนยาก เป็นผู้ที่ไม่ยอมให้ใครว่ากล่าวตักเตือน

วิธีลงพรหมทัณฑ์นั้น คือ

๑.ไม่พูดด้วย ๒.ไม่แนะนำสั่งสอน ๓.ไม่ว่ากล่าวตักเตือน

ขั้นตอนการลงพรหมทัณฑ์มีดังนี้

๑.สงฆ์เมื่อได้รับการฟ้องร้องเรื่องการกระทำผิดของจำเลยแล้ว ก็สั่งประชุมสงฆ์ พร้อมกับนิมนต์โจทก์จำเลยเข้าร่วมการไต่สวนด้วย เมื่อองค์ประชุมพร้อมแล้วสงฆ์จะต้องแจ้งข้อหาให้จำเลยได้ทราบ จากนั้นสงฆ์เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามความเป็นจริง จากนั้นก็ปรับอาบัติจำเลยตามคำสารภาพ

^{๑๙๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๑๖๖-๑๖๘/๔๖-๔๙.

๒.สงฆ์ทำสังฆกรรมเพื่อลงพรหมทัณฑ์แก่จำเลยพร้อมกับประกาศให้สงฆ์ทั่วไปรับทราบ และร่วมลงโทษจำเลย เมื่อสงฆ์ประกาศเสร็จในช่วงที่จำเลยถูกลงโทษนี้จำเลยย่อมถูกสงฆ์ลงโทษด้วยการไม่สนใจในการกระทำของจำเลยในทุกกรณีจนกว่าจำเลยจะสำนึกผิด

๓.เมื่อจำเลยสำนึกผิดแล้วแจ้งแก่สงฆ์เพื่อขอระงับโทษดังกล่าวแล้ว สงฆ์พิจารณาคำร้องแล้วเห็นว่าจำเลยสำนึกผิดก็จะระงับโทษให้จำเลย

พรหมทัณฑ์นี้สงฆ์ทำครั้งแรกแก่พระฉนนะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งพระฉนนะนั้นเจ้าศเจ้าอย่าง ถือตัวว่าเป็นคนเก่าใกล้ชิดพระพุทธเจ้ามาก่อนใคร ๆ อื่นทั้งหมดใครว่าไม่ยอมเชื่อฟัง เมื่อถูกลงพรหมทัณฑ์ถึงกับลมล้มสลบ หายพยศได้

จริงๆ แล้วเหตุการณ์เกิดขึ้นเพราะพระสงฆ์นำโดยพระอาณนทีได้ตามพุทธประสงค์ เมื่อครั้งจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน...พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเราล่วงไปแล้ว สงฆ์จงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉนนะ’...”^{๑๙๑}

(๒.๒) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหานิคกรรมแบบพิเศษ

สำหรับนิคกรรมประเภทนี้เป็นนิคกรรมที่ไม่มีการทำสังฆกรรม เป็นนิคกรรมที่เป็น การดำเนินการภายใน เช่น การนาสนา คือ การสีกพระ การประณาม การลงทัณฑกรรม เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทย่อย คือ

๑) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านนาสนากรรม

การนาสนา คือ การยังบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศให้ละเพศเสีย คำนี้จึงแปลว่า “ฉิบหาย” นาสนามี ๓ อย่าง คือ (๑) ลิงคนาสนา ให้ฉิบหายจากเพศ (ข) สัมโณคนาสนา ให้ฉิบหายจากการกินร่วม (ค) สังกวาสนาสนา ให้ฉิบหายจากสังวาส

นาสนาทั้ง ๓ อย่างนี้ ทรงอนุญาตให้ใช้แก่บุคคล ๓ ประเภท คือ

๑. พระภิกษุต้องอันติมวัตถุ คือ ต้องอาบัติปาราชิกแล้วไม่ยอมสึก ไม่ยอมสละเพศบรรพชิต ยังปฏิบัติตนเป็นภิกษุอยู่

๒. บุคคลผู้อุปสมบทไม่ขึ้นได้รับอุปสมบท เพราะสงฆ์ไม่รู้ ซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้เรียกว่า “อภัพบุคคล” มีหลายลักษณะ เช่น กะเทย และผู้ที่กระทำผิดต่อศาสนาอย่างร้ายแรง ผู้ที่เคยต้องอาบัติปาราชิกมาก่อน เป็นต้น

๓. สามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสม เช่น ชอบฆ่าสัตว์ เป็นผู้ลักขโมย ดื่มน้ำเมา เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นต้น

^{๑๙๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒/๑๖๕ (มหาปรินิพพานสูตร) ; วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๖-๓๙๐ (พรหมทัณฑ์กถา)

ในภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั้น เมื่อต้องอาบัติปาราชิก ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว หากสังวาสกับสงฆ์อีกมิได้ เป็นผู้ต้องสาปตลอดชีวิต ไม่มีทางแก้ไข จะจำต้องออกจากหมู่โดยส่วนตัว แต่ผู้นั้นไม่ละเพศตามลำดับตนเอง ปณฺญาตนเป็นภิกษุอยู่ สงฆ์รู้เข้าพึงนาเสียดจากหมู่

๒) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาประเภทพัฒนาธรรม

การลงนิกกรรมประเภทพัฒนาธรรมนั้นมีขั้นตอนดังนี้ (๑) อธิกรณ์ คือ สามเณรไม่เคารพต่อครูอาจารย์ (๒) มีผู้ฟ้องร้องต่อสงฆ์ สงฆ์อนุญาตให้ครูอาจารย์ลงนิกกรรมประเภทพัฒนาธรรมแก่สามเณรได้ โดยการห้ามไม่ให้สามเณรทำกิจต่าง ๆ เช่น ห้ามไม่ให้เข้ากุฏิ ห้ามไม่ให้มาในบริเวณที่กำหนดหรือห้ามมิให้ออกนอกอาราม เป็นต้น (๓) เมื่อสามเณรที่ถูกลงโทษสำนึกได้และมาขอขมาอาจารย์ (๔) ภิกษุผู้เป็นอาจารย์ก็ต้องยกโทษให้และทำอปโลภกรรมเรียกสามเณรเข้าหมู่ยกเลิกการลงพัฒนาธรรม เมื่ออาจารย์ยกโทษรับขอขมา ก็ถือว่าอธิกรณ์นั้นยุติ แต่ถ้าอาจารย์ไม่ยกโทษให้ลูกศิษย์ก็จะถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์ในฐานะที่ไม่เชื่อฟังมติสงฆ์

ส่วนวิธีการในการลงพัฒนาธรรมนั้นปรากฏในทันทกัมมวัตถุ^{๑๙๒} ว่าด้วยการลงพัฒนาธรรมสามเณร ดังมีรายละเอียดดังนี้

“...พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงลงพัฒนาธรรม คือ ห้ามสังฆารามทุกแห่ง รูปใดลง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลงพัฒนาธรรม คือ ห้ามเฉพาะที่อยู่ของตนหรือที่ที่ตนจะเข้าไป...”

เหตุผล คือ สามเณรที่ลงพัฒนาธรรมหลังจากถูกลงพัฒนาธรรมแล้ว ได้สีกบ้าง ได้เข้ารีตเดียรัจฉานบ้างนั่นเอง

๓) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาประเภทการประณาม

ประณาม หมายถึง การตัดขาดไม่คบหาสมาคมกับผู้ประพฤติมิชอบทรงอนุญาตให้ทำแก่พระภิกษุหรือสามเณรก็มี ให้ทำแก่คฤหัสถ์ก็มี และทำให้ทำให้เป็นการสงฆ์ก็มี ดังในอุกเขปนียกรรม ให้ทำการบุคคลก็มีเช่นการคว่ำบาตร และยังมีวิธีประณามเป็นการสงฆ์อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าพรหมทัณฑ์ ดังนั้น การตัดขาดหรือการขับไล่ออกจากสำนัก ซึ่งจะใช้ในกรณีของอาจารย์ที่จะพึงประณามลูกศิษย์ที่ไม่เอาธุระในการอุปถัมภ์บำรุงอาจารย์ หรือทำตัวเสียหาย อาจารย์สามารถที่จะประณามลูกศิษย์ด้วยการไล่ออกจากกุฏิหรืออาวาสไม่ให้มาอุปฐากดูแลอีกต่อไปโดยการประณาม มักจะใช้คำว่า

“... “ฉันทประณามเธอ” หรือ “เธออย่าเข้ามาที่นี่” หรือ “เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน” อาจารย์ให้อันเตวาสึกรู้ด้วยกาย ให้รู้ด้วยวาจา หรือรู้ด้วยกายและวาจาเป็นอันได้ประณามอันเตวาสึกแล้ว อาจารย์ไม่ให้อันเตวาสึกรู้ด้วยกาย ไม่ให้รู้

^{๑๙๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๐๗/๑๖๙-๑๗๐.

ด้วยวาจา หรือไม่ให้รู้ด้วยกายและวาจา เป็นอันยังไม่ได้ประณามอันเตวาลิก

... ๑๙๓

ดังปรากฏในปณามขมาปนา ที่ว่าด้วยประณามและการขอขมา พระวินัยปิฎก
มหาวรรค รายละเอียดดังที่กล่าวมา

๒.๓.๗ ประโยชน์ของการแก้ไขปัญหาดตามหลักอริกธมมสเถ

การชำระอริกธมมต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การ
ต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และ
การยุติปัญหาวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้อง
แก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันในเรื่อง (๑)
ความเห็นที่แตกต่างกัน (ทวิญญูสามัญญตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สัลลสามัญญตา) หรือ
กล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไขปัญหาดโดยอริกธมมวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามา
หลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือ
ด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อ
กำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง
ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย^{๑๙๔}

ดังนั้น หากภิกษุมีความเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย การแก้ไขปัญหาดด้วยหลักอริกธมมสเถก็จะ
ไม่มี แต่ทั้งนี้ เราต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่า เพราะความอ่อนแอและความบกพร่องของมนุษย์จึงทำให้
พระภิกษุผู้เป็นมนุษย์สมาชิกในสังคมสงฆ์ต้องอาบัติละเมิดในสิ่งที่เป็นพุทธบัญญัติ แต่ทั้งนี้ ก็ไม่ได้
หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่ให้โอกาสบุคคลเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็ยังให้โอกาสในการแก้ไขปัญหาด
กลับตัว กลับใจ ตั้งใจในการบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ต่อ ดังที่ได้กล่าวมาในรูปของอริกธมม
สมณสนธิ์นั่นเอง

^{๑๙๓} วิ.มท. (ไทย) ๔/๘๐-๘๑/๑๑๗-๑๒๐.

^{๑๙๔} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๙/๔๓-๔๕, อ.อ.กฐก. (ไทย) ๒๓/๘๙/๒๘๖.

๒.๔ สรุปสาระสำคัญ

กระบวนการลงโทษทางพระวินัยแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ลงโทษด้วยการปรับอาบัติบ้าง ลงนิคหกรรมบ้าง ดังนั้น กระบวนการลงโทษทางพระวินัย จึงแยกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. กระบวนการลงโทษด้วยการปรับอาบัติ คือ ขั้นตอนการลงโทษแก่บุคคลในสังคมสงฆ์ที่ประพฤติล่วงละเมิดพระวินัย กล่าวคือ ในเบื้องต้นเมื่อบุคคลในสังคมสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดวินัยสงฆ์แต่ละสิกขาบทแล้ว พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ลงโทษแก่ผู้นั้นด้วยการปรับอาบัติ ๗ อย่างคือ (๑) ปาราชิก (๒) สังฆาทิเสส (๓) ถุลลัจจัย (๔) ปาจิตตีย์ (๕) ปาฏิเทสนียะ (๖) ทุกกฏ (๗) ทุพภาสิต ซึ่งอาบัติทั้ง ๗ อย่างนั้นมีโทษหนักเบาต่างกัน กล่าวคือ อาบัติปาราชิกมีโทษหนักที่สุดพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดแล้วไม่สามารถแก้ไขได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ ทำให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุทันทีแม้จะมาขออุปสมบทอีกในภายหลังก็ไม่ทรงอนุญาต ส่วนอาบัติที่เหลือจากอาบัติปาราชิกนั้นเมื่อพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดแล้วก็สามารถแก้ไขได้ด้วยขั้นตอนแห่งพระวินัย กล่าวคือ อาบัติสังฆาทิเสสถึงจะมีโทษหนักรองจากอาบัติปาราชิก แต่ก็ยังสามารถแก้ไขได้ โดยที่ผู้ล่วงละเมิดจะต้องประพฤติวัฏฐานวิธีตามที่พระวินัยกำหนดจึงจะพ้นได้ ส่วนอาบัติที่เหลือ ๕ อย่าง คือ ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และตุพภาสิต มีโทษเบา พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์คณะหรือบุคคลก็จะทำให้พ้นจากอาบัติเหล่านี้ได้

๒. กระบวนการลงโทษด้วยการลงนิคหกรรม คือ ขั้นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนล่วงละเมิดวินัยสงฆ์ด้วยการปรับอาบัติดังกล่าวแล้ว พระองค์ยังทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงนิคหกรรม ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการลงโทษอีกอย่างหนึ่ง ที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องข่มกำราบ หรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัย โดยทรงวางกฎเกณฑ์การลงโทษแบบต่าง ๆ ตามสมควรแก่ความผิด ถือว่าเป็นมาตรการลงโทษขั้นที่ ๒ หลังจากที่ทรงอนุญาตให้ลงโทษด้วยการปรับอาบัติแก่พระภิกษุผู้ฝ่าฝืนละเมิดวินัยสงฆ์แต่ละสิกขาบทหรือข้อห้ามอื่นใดตามสมควรแก่กรณีแล้ว แต่พระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับ และไม่แก้ไขให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงนิคหกรรมได้อีกตามสมควรแก่ความผิด อีกทั้งทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงนิคหกรรมแก่คฤหัสถ์ได้อีกด้วย ได้แก่ ปัตตนิกขชนกรรม คือ การคว่ำบาตรนั่นเอง^{๑๙๕}

^{๑๙๕} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า แม้ประเทศไทยจะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กลับมีรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงทำให้การบริหารจัดการอิทธิพลทั้ง ๔ ด้วยอิทธิพลสมณะทั้ง ๗ เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ความล่าช้า ความไม่เป็นธรรม ข้อเด่นของการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาในปัจจุบันคือความเป็นเอกภาพและมีความใกล้ชิดกับรัฐ ข้อด้อย คือ การประทุษร้ายพระธรรมวินัยและความเสื่อมศรัทธาของประชาชน ทั้งนี้ เพราะปัจจัยแวดล้อม ๓ ประการ คือ ๑) พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ๒) โครงสร้างของมหาเถรสมาคม และ ๓) ระบบสมณศักดิ์ แนวทางแก้ไข คือ ๑) แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้ทันสมัยและบัญญัติของขอบเขตอำนาจของอาณาจักรและพุทธจักรให้ชัดเจน ๒) ปรับโครงสร้างมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้ลดขั้นตอนการทำงาน และมีการกระจายอำนาจเพื่อความรวดเร็วและเป็นธรรม และ ๓) แก้ไขระบบสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องผลประโยชน์ และการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบเพื่อทำให้การบริหารจัดการเป็นไปตามพระธรรมวินัยอย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ^{๑๙๖}

สมเด็จ จุลราช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีสองสถานะ คือ (๑) ฐานะเป็นพลเมืองของรัฐที่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมืองเหมือนคนอื่น ๆ (๒) ฐานะนักบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ เมื่อพระภิกษุเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงและความเสื่อมใสศรัทธาของประชาชน เกิดจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๙, ๓๐ ที่บังคับพระภิกษุสละสมณเพศก่อนศาลตัดสินคดีโดยไม่จำเป็น เป็นการลดทอนสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุ ตำรวจใช้ยุทธวิธีจับพระภิกษุที่รุนแรงเกินกว่าเหตุ พระภิกษุไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว เท่ากับถูกลงโทษ ขาดอิสระและโอกาสแสวงหาพยานหลักฐาน มาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ และคณะสงฆ์ไม่ควบคุมตัวและดำเนินการตามพระธรรมวินัยต่อพระภิกษุนั้น ดังนั้น การรักษาดุลยภาพการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องดำเนินการคุ้มครองโดยทั้งทางกฎหมายและทางพระธรรมวินัย พระภิกษุมีเจ้าคณะผู้ปกครอง มีเจ้า

^{๑๙๖} ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา”. รายงานวิจัย. ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘, หน้า ค.

อวาสา เจ้าคณะตำบลเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ตามลำดับชั้น เมื่อพระภิกษุต้องคดีอาญา เจ้าคณะผู้ปกครองจะต้องรับรู้และต้องรับตัวพระภิกษุนั้นไว้ควบคุมดำเนินการในทางพระวินัย เว้นแต่คดีอุกฉกรรจ์ เช่น คดีฆ่าคนตาย คดีโจรกรรม คดีข่มขืน และเป็นความผิดซึ่งหน้า คณะสงฆ์ต้องสร้างกฎเกณฑ์ในทางพระวินัย เพื่อช่วยคุ้มครองพระภิกษุโดยไม่กระทบต่อกฎหมายบ้านเมือง มีพระวินัยรทำหน้าที่ฝ่ายตุลาการของคณะสงฆ์ เป็นเจ้าพนักงานผู้ชำนาญด้านพระวินัย ตัดสินอธิกรณ์ได้ยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ส่วนเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมต้องคิดรอบคอบที่สุดเพื่อให้เกียรติแก่พระภิกษุที่ถือเป็นอุดมเพศ ซึ่งได้รับความเคารพศรัทธาจากคนทั่วไปที่เชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา การจับ การค้น การขังการสอบสวน การปล่อยตัวชั่วคราว และการพิจารณาคดี ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามสมณสาธูปเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ปฏิบัติต่อพระภิกษุให้ถูกต้องกับการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่านั่นเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิด โดยยกเล็กหรือแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม บัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาสำหรับพระภิกษุขึ้นใหม่ มีผู้พิพากษาสมทบจากคณะสงฆ์เข้าร่วมพิจารณาตัดสินคดี เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติ รักษาสมดุลระหว่างอาณาจักรและศาสนจักร และคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้อย่างแท้จริง^{๑๙๗}

แสวง แสณบุตร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์บทบาทของพระฉัพพัคคีย์ต่อการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่ามีสมณพุทธกาลมีสหายนาย ๖ คน คือ บัณฑกะ โลหิตกะ เมตติยะ ภูมมชกะ อัสนชิ ปุณัพพสุกะ ก่อนบวช มีอาชีพทำกรรมกร เกิดความขัดสนจึงวางแผนเข้ามาบวชเป็นพระผู้ช่วยในสำนักพระอัครสาวก ชอบบวชมกลุ่มกันจึงถูกเรียกว่า “ฉัพพัคคีย์”

ภิกษุฉัพพัคคีย์มีบทบาทต่อการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้าอยู่สองฐานะคือ เป็นมูลบัญญัติ และเป็นอนุบัญญัติ ในบรรดา ๒๒๗ สิกขาบท พระฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุของการบัญญัติสิกขาบทที่เรียกว่า มูลบัญญัติถึง ๑๒๘ ข้อ ได้แก่ สังฆาทิเสส ๓ นิสสัคคียปาจิตตยิกัณท์ ๑๒ ปาจิตตยิกัณท์ ๔๐ ปาฏิเทสนียกัณท์ ๑ เสนียกัณท์ ๗๒ และเป็นต้นเหตุของการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม ที่เรียกว่า “อนุบัญญัติ” อีก ๒ ข้อ คือ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ และที่ ๓ รวมทั้งหมด ๑๓๐ สิกขาบท ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฐานะเป็นต้นเหตุของการบัญญัติวินัยเพียงอนียกัณท์เท่านั้น

ในแง่บทบาทส่วนตัวและบทบาทกลุ่มพบว่า บทบาทส่วนตัวของภิกษุฉัพพัคคีย์มี ๔ รูป ๔ สิกขาบท ได้แก่ พระเมตติยพระภุมมชกะ ๓ สิกขาบท คือ สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๘-๙ และปาจิตตีย

^{๑๙๗} สมเด็จพระญาณสังวร, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

สิกขาบทที่ ๑๓ พระอัสสชิและปุนัพพสุกะ ๑ สิกขาบท คือ สังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑๓ ล้วนเป็นบทบาทในฐนะมูลบัญญัติ

ในบทบาทในนาม “พวกภิกษุฉัพพัคคีย์” มีอยู่ทั้งหมด ๑๒๖ สิกขาบท แบ่งเป็น ปาราชิก ๒ สิกขาบท นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๓๙ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๑ สิกขาบท และเสขียะ ๗๒ สิกขาบทมีทั้งบทบาทในบาทรฐานะเป็นมูลบัญญัติและอนุบัญญัติ

บทบาทกลุ่มแบ่งเป็น กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์เมืองสาวัตถิ ๑๑๕ สิกขาบท รองลงมาเป็นกลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์เมืองราชคฤห์ ๔ สิกขาบท กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์เมืองเวสาลีและแคว้นสักกะกลุ่มละ ๓ สิกขาบท และสุดท้ายกลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์เมืองอาฬวี จำนวน ๑ สิกขาบท^{๑๙๘}

อานวย ยัสโสธา ทำการวิจัยเรื่อง “การแนะนำแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาพบว่า ในส่วนของการแนะนำเกี่ยวกับปัญหาสังคม: ทรงถือหลักว่าต้องทำตนให้เป็นคนดีก่อน แล้วทำให้สังคมดีไปตามไปด้วย โดยเน้นที่ตัวคน มากกว่าระบบ ทรงเห็นว่า ถ้าคนดี แม้ระบบจะบกพร่องอยู่บ้าง คนจะไม่หยิบฉวยช่องโหว่นั้นมาก่อกรรมทำชั่ว...ในส่วนของคำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาทางการเมือง: ทรงประดิษฐ์คำสอนให้เหมาะสมกับการเมือง ๒ ระเบียบ คือ ระบบราชาธิปไตยกับระบบสามัคคีธรรม ในส่วนของระบบราชาธิปไตย ทรงเน้นการทำตัวผู้ปกครองให้เป็นแบบอย่างที่ดีก่อน แล้วทำให้ผู้ใต้ปกครองเป็นคนดีตามไปด้วย ในส่วนของระบบสามัคคีธรรม ทรงให้ความสำคัญกับหลักแห่งสามัคคีธรรม แต่ทั้งสองระบอบนี้ จะต้องให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาปากท้องควบคู่กันไปด้วย^{๑๙๙}

เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” ผลการศึกษาพบว่า หลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพุทธกาลนั้น อธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์เป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยและเป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ อธิกรณ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท และวิธีระงับอธิกรณ์แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ส่วนการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ในปัจจุบัน คือ กฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม

^{๑๙๘} แสง แสงบุตร, “วิเคราะห์บทบาทของพระฉัพพัคคีย์ต่อการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้า” วารสารปณิธาน: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา. ปีที่ ๑๕, (ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๕๗-๕๘.

^{๑๙๙} อานวย ยัสโสธา, “การแนะนำแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า”, รายงานการวิจัย, ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ง.

(ฉบับที่ ๑) พงศ.๒๕๓๕ เป็นการถอดแบบมาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝ่ายอาณาจักร

ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการจัดการความขัดแย้ง เป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม และเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดของฝ่ายอาณาจักร สำหรับใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคม ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็นไปโดยราบรื่น สนองความต้องการของภาคส่วนต่างๆ อย่างเหมาะสม

การศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญา ในประเด็นอธิกรณ์ และวิธีระงับอธิกรณ์พบว่า มีความเหมือนและความแตกต่างกัน ๔ ประการ คือ (๑) กระบวนการฟ้อง (๒) กระบวนการพิจารณา (๓) กระบวนการพิจารณา (๔) กระบวนการระงับโทษ และในประเด็นกฎหมายของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงโทษนิเทศกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พบว่า มีความเหมือนและความแตกต่างกัน ๔ ประการ คือ (๑) องค์ประกอบของการฟ้อง (๒) ขั้นตอนการพิจารณา (๓) ประเภทของพยานหลักฐาน (๔) วิธีบังคับตามคำวินิจฉัย

สำหรับรูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมสงฆ์และสังคมไทย พบว่า อธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์เป็นการออกแบบที่มีเป้าหมายเพื่อ “ป้องกัน” “ป้องปราม” และ “ปราบปราม” อธิกรณ์ที่เกิดขึ้น กำลังเกิดขึ้นและเกิดขึ้นแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบของการระงับอธิกรณ์แต่ละชุดวิธีนั้นมุ่งตรงไปที่เป้าหมายหมายนั้นก็คือ “ความสันติแห่งสังคมสงฆ์หรือสังฆสามัคคี” ดังนั้น หลักการลงโทษผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงสมควรอย่างยิ่งที่ต้องนำหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทมาประยุกต์ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษา จะทำให้เกิดความโปร่งใส ยุติธรรม เทียงธรรม และเกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวมต่อไป

คณาภรณ์ คำสอนหา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการและขั้นตอนการระงับอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า การระงับอธิกรณ์มีความสอดคล้องและแตกต่างกันในประเด็นที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ ๑) ประเภทของปัญหา ๒) เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการกับปัญหา ๓) ผู้มี

อำนาจในการบังคับใช้เครื่องมือ ๔) การนำเรื่องหรือปัญหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ๕) กระบวนการพิจารณา และ ๖) วิธีการบังคับในการลงโทษ^{๒๐๐}

พระเทพปริยัติเมธี (สฤษฏ์ สิริธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างความปรองดองในสังคมไทยตามรูปแบบพุทธวิธีการชำระอธิกรณ์” ผลการศึกษาพบว่า ...กระบวนการสร้างความปรองดองที่ปรากฏในบริบทสังคมโลกและสังคมไทย เมื่อกล่าวโดยรวมมี ๔ ประการ ดังนี้ ๑) การเยียวยาทางจิตใจ ๒) การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ๓) การเล่าความจริง ๔) การชดเชย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สามารถนำมาใช้ได้ระดับหนึ่งแต่ยังไม่สามารถสร้างความปรองดองและระงับยับยั้งปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยได้ทั้งหมดโดยสิ้นเชิง รูปแบบการสร้างความปรองดองในสังคมไทยโดยการประยุกต์นำพุทธวิธีการชำระอธิกรณ์มาใช้ในสังคมไทยให้บังเกิดผลได้อย่างแท้จริงนั้น ประกอบด้วย ๑) รูปแบบการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาท ๒) รูปแบบการแก้ไขปัญหาการใส่ร้ายป้ายสีหรือการฟ้องร้องกันด้วยเรื่องอันหาเหตุมิได้ ๓) รูปแบบการแก้ปัญหากลุ่มคนเกเรน้อยใหญ่ และ ๔) รูปแบบการแก้ปัญหาพิธีกรรมและปัญหาการลงโทษผู้กระทำความผิดให้สำนึกผิด^{๒๐๑}

อติเทพ ผาธา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาพระพุทธานุศาสนานาเถรวาท: กรณีศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณ์สมณะ ๗ และกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕” ผลการศึกษาพบว่า (๑) อธิกรณ์สมณวิธี เป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยใน ๒ รูปแบบ คือ เรื่องที่มีโทษและไม่มีโทษ เช่น ทั้งด้านพิธีกรรม และการก่อความวุ่นวายในสังคมสงฆ์ ได้แก่ ปัญหา ๔ หมวด คือ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ ส่วนกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าไประงับหรือแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่องที่มีโทษใน ๒ หมวด คือ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์เท่านั้น (๒) อธิกรณ์สมณวิธี เป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาของพระธรรมวินัย ส่วนกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาตามกระบวนการพิจารณาคดีของ

^{๒๐๐} ศาธารณ คำสอนหา. “กระบวนการและขั้นตอนการระงับอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒: ๖๖.

^{๒๐๑} พระเทพปริยัติเมธี (สฤษฏ์ สิริธโร), “กระบวนการสร้างความปรองดองในสังคมไทยตามรูปแบบพุทธวิธีการชำระอธิกรณ์”, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๙, พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘ : ๓๙.

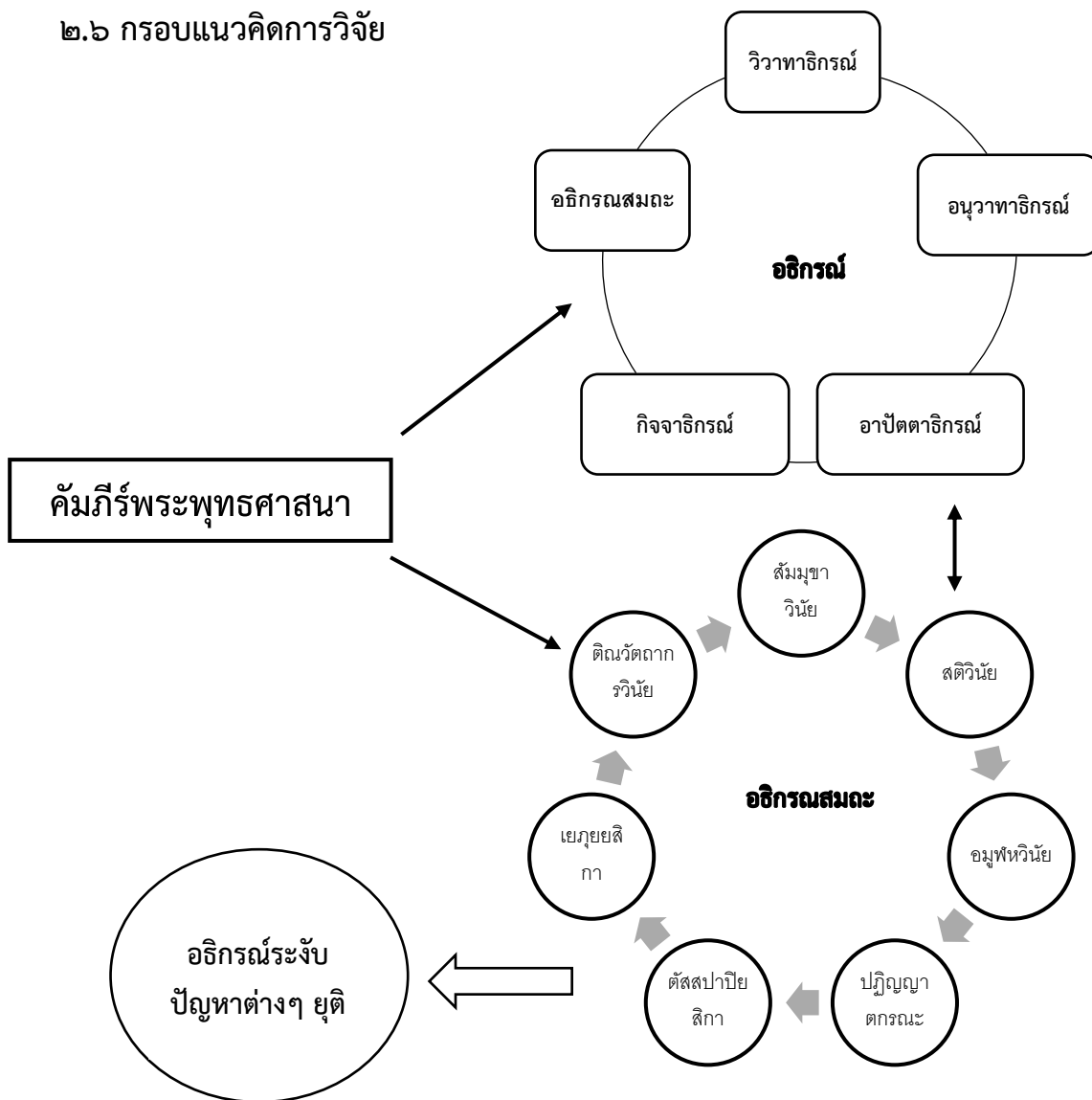
รัฐ ซึ่งเป็นวิธีการทางกฎหมายไม่ใช่วิธีการตามแนวทางของพระธรรมวินัย แต่ก็มุ่งที่จะใช้ในการแก้ไข ปัญหาพระธรรมวินัยเช่นกัน^{๒๐๒}

พระมหาประยูร คำมา และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง กับกฎหมายว่าด้วยวินัยสงฆ์ไทย” ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการวิธีพิจารณาความผิดวินัยสงฆ์ในปัจจุบันยังไม่ชัดเจนไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น มีความไม่สะดวก ไม่รวดเร็ว และไม่เป็นธรรม ส่งผลให้พระสงฆ์ที่ถูกกล่าวหาว่าทำผิดวินัยสงฆ์ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการพิจารณาความผิด จึงปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ โดยมี โครงสร้างกฎหมายที่ปรับปรุงแก้ไขประกอบด้วยผู้ใช้อำนาจพิจารณา กระบวนการพิจารณา ขั้นตอนการ ไต่สวน การลงนิคหกรรม การอุทธรณ์ การฎีกา และความเป็นธรรมสำหรับสงฆ์ ที่ถูกกล่าวหาเมื่อพบ ภายหลังว่าบริสุทธิ์ จะทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่พระสงฆ์การวิจัยเสนอแนะให้ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มาตรา ๒๙ และให้จัดทำร่างแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถรสมาคม ฉบับ ที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๒๑ ตามโครงสร้างกฎหมายจากการวิจัยนี้^{๒๐๓}

^{๒๐๒} อธิเทพ ผาหา, “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาพระพุทธานุศาสนเถรวาท: กรณีศึกษา เฉพาะกรณีอธิการณสมณะ ๗ และกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙, หน้า (๑)-(๒).

^{๒๐๓} พระมหาประยูร คำมา และคณะ, “การพัฒนาความยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยวินัยสงฆ์ ไทย”, วารสารสหวิทยาการจัดการ, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒, กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔: ๗๒.

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytics) โดยรายละเอียดในการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๒ การกำหนดกรอบในการวิจัย

การกำหนดกรอบที่เป็นเนื้อหาในการวิจัย โดยให้อยู่ในประเด็นเกี่ยวกับองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยมีข้อมูลที่เป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้

๑) เนื้อหาเกี่ยวกับองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๑) สภาพปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๒) วิธีการแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๓) วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒) กำหนดกรอบการวิจัยจากวัตถุประสงค์ คือ

(๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๒) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๓) เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาอิทธิพลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓.๓ การสำรวจข้อมูลในการวิจัย

ดำเนินการสำรวจเอกสารและคัดเลือกเอกสารตัวอย่าง โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย นอกจากนั้น ทำการรวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่คำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ และตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบบันทึกข้อมูล สำหรับบันทึกข้อมูลที่ปรากฏในคัมภีร์ พระไตรปิฎก และเอกสารประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านอธิกรณ์และกระบวนการการแก้ไขปัญหาดิกรณ์

วิธีการเก็บข้อมูล	เครื่องมือ	แหล่ง/ผู้ให้ข้อมูล	ประเด็นในการเก็บข้อมูล
ศึกษาจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมทั้ง เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ	แบบบันทึกข้อมูลที่ได้ จากการศึกษาเชิง เอกสาร	ห้องสมุดใน มหาวิทยาลัยต่าง ๆ	(๑) มูลเหตุการเกิดและ ประเภทอธิกรณ์ (๒) วิธีระงับ/แก้ไขปัญหา อธิกรณ์ (๓) ผลการแก้ไขปัญหา อธิกรณ์

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย นอกจากนั้น ทำ

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่คำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ และตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เอกสารจะทำการศึกษาเอกสารต่าง ๆ พร้อมทั้งจัดบันทึก วิเคราะห์ ตีความ และแสดงเหตุผล เชื่อมโยงและตรวจสอบความถูกต้องที่เกิดความเข้าใจชัดเจนมากที่สุดด้วยวิธีการเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytics)

๓.๗ การสรุปผลและนำเสนอข้อมูล

ดำเนินการรวบรวม เรียบเรียงข้อมูลแล้วนำเสนอผลสรุปการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปของการวิจัยเรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป” มี ๓ วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป ๒) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป

ในการวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป ผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์เป็น ๓ หัวข้อหลักตามวัตถุประสงค์ คือ ประเด็นที่ ๑ (๑) องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป ประเด็นที่ ๒ องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป และ ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป โดยใช้วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบการศึกษาจากพระไตรปิฎก และเอกสารตำราวิชาการที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอเป็นองค์ความรู้จากการวิจัย

ดังนั้น ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยขอกำหนดประเด็นในการนำเสนอเอาไว้ในบทที่ ๔ จำนวน ๔ ประเด็นหลักดังต่อไปนี้

- (๑) องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป
- (๒) องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป
- (๓) วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป
- (๔) องค์ความรู้จากการวิจัย

ดังมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๔.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูป

สมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระสาวกยังมีจำนวนไม่มาก พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการด้วยพระองค์เองโดยแสดงธรรม และบัญญัติพระวินัยจุฬายนิตินิบัญญัติ ทรงปกครองจุฬายบริหาร และทรงวินิจฉัยอภิปกรต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองจุฬายตุลาการด้วยหลักธรรมมาธิปไตย แต่เมื่อมีเรื่องราวของคณะสงฆ์มากขึ้น อภิปกรหรือคดีสงฆ์รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่สงฆ์ต้องดำเนินการได้เกิดขึ้นมากมาย พระพุทธเจ้าทรงให้

มีพระสงฆ์บริหารจัดการด้วยวิธีจำแนกอธิกรณออกเป็นประเภท จะเห็นได้ว่า อธิกรณเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องทำ เป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัญหาด้านการทะเลาะวิวาท การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น

คำว่า “อธิกรณ” นี้ มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า อธิกรณ เป็นเรื่องราวที่มีปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ อธิกรณนี้มีสาเหตุที่มา ทั้งเจตนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย เช่น กรณีวิวาทของภิกษุโกสัมพี และเจตนาไม่ดี หรือเจตนาชั่ว เช่น กรณีการพาลาล้วงละเมิดพระธรรมวินัยเพื่อประโยชน์ของพวกพ้องตนเองของภิกษุชาววัชชี ที่ได้กล่าวถึงวัตถุ ๑๐ ประการ อันเป็นชนวนของการแตกนิกายในเวลาต่อมา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทอธิกรณออกเป็น ๔ ประเภท ประกอบด้วย

๑) วิวาทาธิกรณ วิวาทจัดเป็นอธิกรณ การวิวาทซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องสงฆ์จะต้องเอาธุระดำเนินการพิจารณาระงับ ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่น เถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ ดังนี้ เป็นต้น

๒) อนุวาทาธิกรณ การโจทก์จัดเป็นอธิกรณ คือ การโจทก์กันด้วยอาบัติ เรื่องการกล่าวหา

๓) อาปัตตาธิกรณ อธิกรณ คือ อาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณโดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องทำ คือ ระงับด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลดอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น ตามที่ท่านบัญญัติไว้

๔) กิจจาธิกรณ การงานเป็นอธิกรณ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์จะต้องทำหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถกถาพระวินัยว่า หมายถึง กิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) กิจที่เป็นพิธีกรรม ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง ๔ คือ อุปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติหุตยกรรม ญัตติจตุตถกรรม เป็นต้น โดยกิจประเภทนี้ คือ การอุปสมบท การรับกฐิน เป็นต้นซึ่งเป็นพิธีกรรมที่พระสงฆ์จะต้องทำให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของพระธรรมวินัยหากทำไม่ถูกต้องก็จะต้องได้รับโทษเช่นกัน (๒) กิจที่เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด เรียกว่า นิคหกรรม ในกรณีที่ภิกษุ หรือ ฆราวาสทำความวุ่นวายให้เกิดกับสงฆ์ จำเป็นที่จะต้องมีการลงโทษที่เรียกว่า นิคหกรรม สำหรับนิคหกรรมนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๒.๑) นิคคหกรรมทั่วไป มี ๙ ประเภทด้วยกัน คือ ตัชฌนียกรรมนิสยกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสาร์ณีย

ธรรม อุกเขปนียกรรม ตัสสปาปิยสิกากรรมปกาสนียกรรม ปัตตานิกุชชนกรรมและพรหมทัณฑกรรม (๒.๒)

นิกคกรรมพิเศษ มี ๓ ประการ คือ นาสนากรรม ทัณฑกรรมและประณาม

กรณีตัวอย่างของอริกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๑) วิวาทาธิกรรม เช่น กรณีการทะเลาะกันของภิกษุชาวโกสัมพี

(๒) อนูวาทาธิกรรม เช่น กรณีพระทัพพมัลลบุตร

(๓) อาปัตตาทิกรรม เช่น กรณีภิกษุเสยยกะ

(๔) กิจจาธิกรรม เช่น กรณีพระเจ้าวัณณลิฉวี ที่โดนภิกษุประกาศคว่ำบาตร เป็นต้น

ในส่วนของโทษของอริกรรม หากทั่วไปตามประเภทของอริกรรมจะพบว่า โทษของวิวาทาธิกรรม เกิดจากการทะเลาะวิวาท (วิวาทาธิกรรม) หรือโต้แย้ง ถือว่าเป็นโทษที่เสียหายและรุนแรงขยายวงกว้าง และ ทำให้แตกสามัคคีกันของหมู่สงฆ์ โทษของอนูวาทาธิกรรม กล่าว คือ โทษจากการโจทก์กันและกัน (อนูวาทาธิกรรม) ซึ่งถือว่าเป็นโทษที่เสียหายแต่พอแก้ไขได้ อนูวาทาธิกรรมนี้จะมีโทษในระดับที่ไม่รุนแรงมาก ผู้โจทก์จะเป็นผู้ที่คอยจับผิดผู้อื่นทำให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันของหมู่ โทษของอาปัตตาทิกรรม ก็คือ การล่วงละเมิดสิกขาบท อาปัตตาทิกรรมนั้นก็จะเป็นเรื่องของการปรับอาบัติตามโทษหนัก หรือเบาแล้วแต่ว่าภิกษุต้องอาบัติอย่างไรก็ให้ปรับไปตามนั้นมีแบบที่เยียวยาไม่ได้ (อเตกัจฉา) คือ อาบัติปาราชิก กับเยยวยาได้ (สเทกัจฉา) อาบัติรองลงมา โดยส่วนตัวภิกษุเอง เมื่อรู้ว่า ต้องอาบัติตัวใดก็ต้องรีบแก้ไขให้ถูกต้องก็จะหมดปัญหา เพราะการปกปิดอาบัตินั้น ผู้อื่นอาจจะไม่ทราบ แต่ตนก็เกิดความเศร้าหมอง (วิปฏิสาร) คือ มีความเดือดร้อนกลุ้มรุมในจิตของตน ไม่สามารถปฏิบัติสมณธรรมเพื่อการบรรลุ ฌาน อภิญญา หรืออริยบุคคลได้ ประการสุดท้ายคือ กิจจาธิกรรม อริกรรมสุดท้ายนั้นเป็นเรื่องของการทำ กิจของสงฆ์ร่วมกัน แต่มีเรื่องที่จะต้องทำให้ดี และเรียบร้อย ถ้าทำสำเร็จตามวัตถุประสงค์ก็เรียบร้อยไม่มีโทษ

๔.๒ องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาวินัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในยุคต้นพุทธกาล (Early Buddhism) นั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัย เหตุผลหลัก คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทในยุคนั้น ล้วนมีจิตศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา และมุ่งแสวงหาทางหลุดพ้น คือ พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล จึงไม่ปรากฏว่ามีการทำผิดพระวินัยที่เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจของหมู่สงฆ์ และของสังคม โดยพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์เป็นบุคคลผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักคำสอนทั้งในแง่ปริยัติและปฏิบัติของพระพุทธเจ้า โดยมีพระวินัยเป็นกฎระเบียบ และแนวทางการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่มุ่งสละ เว้นการหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุแต่น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตโดยไม่สะสมและมุ่ง

ที่จะฝึกฝนพัฒนาตนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ให้ก้าวสูงขึ้นไปในศีล สมาธิ ภาวนาเป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม มีบุคลิกภาพน่าศรัทธาควรแก่การกราบไหว้ พระสงฆ์ จัดเป็นกลุ่มทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีกิจกรรมทางสังคมที่ต้องกระทำร่วมกัน เฉกเช่นสังคมอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อมีผู้เข้ามาบวช เป็น “พระสงฆ์” และมีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มา ก็มีการทำความผิดขึ้น สังคมสงฆ์ไม่ให้การยอมรับ และสังคมภายนอกก็ติเตียน ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลในการบัญญัติพระวินัยเพื่อปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น หลักการและเหตุผลของการจัดการภายในองค์กรสงฆ์ (Buddhist Order) ในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลักการและเหตุผลที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อเป็นการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และเอื้ออำนวยให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุ เป้าหมายสูงสุดของพระธรรมวินัยได้ และนอกจากนั้นก็เป็นการดำเนินการบริหารคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่ สามารถจะดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในได้ เช่น การรับภิกษุ การสวดปาฏิโมกข์ การบรรพชา อุปสมบท การแต่งตั้งพระภิกษุให้เป็นผู้เป็นใหญ่ในกิจการต่าง ๆ ในสงฆ์ เช่น (๑) ฝ่ายปูอาสนะ (๒) ฝ่าย จัดอาสนะสำหรับพระ (๓) ฝ่ายเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุคลัง (๔) เจ้าหน้าที่ฝ่ายรับจีวร (๕) เจ้าหน้าที่แจกจีวร (๖) เจ้าหน้าที่จัดอาหาร (๗) เจ้าหน้าที่จัดกิจนิมนต์ (๘) เจ้าหน้าที่จัดข้าวยาคุ (๙) จัดของเล็กน้อย (๑๐) ฝ่ายจัดอาราม (๑๑) เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมใช้สามเณร (๑๒) เจ้าหน้าที่จัดวาระคนใช้ภายในวัด (๑๓) เจ้าหน้าที่แจกของขบฉัน เป็นต้น ซึ่งกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงกระทำแม้ว่ากิจดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดปัญหา ก็ตาม ๒) เพื่อเป็นการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกใน คณะสงฆ์ เช่น การตองอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้าย ด้วยเรื่องไม่มีมูลและการยุติปัญหาความวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ซึ่งปัญหา เหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลง รอยกัน ใน ๒ เรื่องคือ (๑) เรื่องความเห็น (ทิวฐีสามัญญตา) ที่แตกต่างกัน และ (๒) เรื่องความ เปนอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีลสามัญญตา)

ดังนั้น พระพุทธเจ้า ได้จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นบรรทัดฐาน กฎระเบียบ ทั้งที่เป็นข้อ ห้ามและข้ออนุญาต พระวินัยจึงมีความสำคัญในหลายประเด็น คือ (๑) พระวินัยคือ ศาสดาของชาวพุทธ (๒) พระวินัย คือ อายุของพระพุทธศาสนา (๓) พระวินัย คือ เครื่องมือจัดระเบียบในสังคม (๔) พระวินัย คือ ที่ตั้งแห่งศรัทธา (๕) พระวินัย คือ ทางแห่งพระนิพพาน

พระวินัยนั้นแบ่งออกเป็นหลายประเภท ประกอบด้วย วินัยของบรรพชิตนักบวช เรียกว่า อนา คาริยวินัย ส่วนวินัยของฆราวาสเรียกว่า อาคาริยวินัย หากแบ่งตามลักษณะการบัญญัติ ก็จะมีสองประเภท

เหมือนกัน คือ อาทิพรหมจริยการศึกษา คือ ต้นบัญญัติ กับ อภิสมจาริกการศึกษา คือ ศึกษาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลัง

อาการที่ภิกษุกระทำผิด หรือละเมิด เรียกว่า อาบัติ ว่าโดยชื่อมีอยู่ ๗ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต ในส่วนของโทษเพราะการทำผิดวินัยนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะเหมือนกัน คือ หากเป็นโทษในทางวินัยเรียกว่า ปณัตติวัชชะ แต่หากเป็นโทษที่สังคมข้างนอกมองว่าไม่ถูกต้องเรียกว่า โลกวัชชะ

ประโยชน์ของพระวินัยมี ๑๐ อย่าง คือ ๑.เพื่อความรับผิดชอบ ๒.เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓.เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔.เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลงาม ๕.เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖.เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗.เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘.เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว ๙.เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม และ ๑๐. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย

การแก้ไขปัญหาวินัยในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” คำนี้มาจากการผสมของคำว่า “อธิกรณ์” ที่แปลว่า ปัญหาหรือเหตุ คดีความ หรือหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์เป็นสิ่งที่ส่งจะต้องดำเนินการ และคำว่า “สมณะ” แปลว่า สงบระงับ การทำให้สงบ รวมกันเป็นอธิกรณ์สมณะ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์หรือวิธีการระงับอธิกรณ์หรือหมายถึง วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์ หรือกระบวนการในการแก้ไขปัญหาวินัย หรือวิธีการที่จะดำเนินการเพื่อให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของอธิกรณ์สมณะ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับแก้ไขปัญหาวินัย เรียกว่า อธิกรณ์สมณวิธี ซึ่งถือเป็นกระบวนการแก้ปัญหาวินัยในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) *สัมมุขวินัย* หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับอธิกรณ์ในพร้อมหน้าวัดถุ หรือบุคคล สถานการณ์ ๒) *สตินวินัย* หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่ยกเอาสติเป็นหลัก ๓) *อมุพหวินัย* หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) *ปฏินญาตกรรมะ* หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์โดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) *ตัสสปาปิยสิกา* หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด ๖) *เยภุยยสิกา* หมายถึง วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) *ติณวัถถารกวินัย* หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม

รูปแบบการแก้ไขปัญหาวชิราภิเษกด้วยอริกธรมสมณะ มีดังนี้ ๑) วิวาทาภิเษก แก้ไขด้วยสัมมุขาวินัย เช่นกรณีของภิกษุชาวกำพี้ และสัมมุขาวินัยกับเยภุยยสิกา ๒) อนุวาทาภิเษก แก้ไขด้วยสัมมุขาวินัย และสตีวินัย เช่น กรณีของพระทัฬหฬลลบุตร สัมมุขาวินัยและตัสสปปิยสิกา เช่นกรณี พระอุปัชฌายะ สัมมุขาวินัยและอมุพหวินัย เช่นกรณีของคัคคะภิกษุ ๓) อาปัตตวาภิเษก แก้ไขด้วย สัมมุขาวินัยปฎิญาณตกรรมะ สัมมุขาวินัยและติณวัถถารกวินัย เช่น กรณีภิกษุเสยยะ กิจจาภิเษก เช่นกรณีกรณีพระเจ้าวัณณลิฉณวี ที่โดนภิกษุประกาศคว่ำบาตร เป็นต้น

หลักอริกธรมสมณะมีประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือการชำระอริกธรมต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และการยุติปัญหาความวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันในเรื่อง ๒ เรื่อง คือ (๑) ความเห็นที่แตกต่างกัน (วิญญูสามัญญตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สิลสามัญญตา) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไขปัญหาวชิราภิเษกด้วยอริกธรมสมณะวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามหลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย

ดังนั้น หากภิกษุมีความเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย การแก้ไขปัญหาวชิราภิเษกด้วยหลักอริกธรมสมณะก็จะไม่มี แต่ทั้งนี้ เราก็ต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่า เพราะความอ่อนแอและความบกพร่องของมนุษย์จึงทำให้พระภิกษุผู้เป็นมนุษย์สมาชิกในสังคมสงฆ์ต้องอาบัติละเมิดในสิ่งที่ตนปฎิบัติอยู่ แต่ทั้งนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธานุศาสน์ไม่ให้โอกาสบุคคลเหล่านี้ พระพุทธานุศาสน์ก็ยังให้โอกาสในการแก้ไขปัญหาวชิราภิเษก กลับตัว กลับใจ ตั้งใจในการบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ต่อ ดังที่ได้กล่าวมาในรูปแบบของอริกธรมสมณะนั่นเอง

๔.๓ วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาวชิราภิเษกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษา สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การแก้ไขปัญหาวชิราภิเษกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีประเด็นในการวิเคราะห์ที่ประกอบด้วย

(๑) กำหนดปัญหา กล่าวคือ อริกธรม จัดเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะมีสาเหตุและรูปแบบที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ หากมองในแง่ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คำ

ว่า อธิกรณ์ ก็คือ สภาพปัญหา และสภาพปัญหา ก็คือสภาพที่มนุษย์ทนได้โดยยาก ในทางพระพุทธศาสนา จะเรียกคำนี้กลาง ๆ ว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นหนึ่งในอริยสัจ ๔ และปัญหานี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือก้าวข้ามไปได้ เพราะชีวิตมนุษย์เกิดมากพร้อมกับปัญหา “ชาติปิ ทุกขา” ปัญหาจึงมีทั้งระดับพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ปัญหาด้านปัจจัย ๔ เรื่องดำรงชีวิตของมนุษย์ กับปัญหาที่เป็นระดับใหญ่ของชีวิตมนุษย์ เช่น การก้าวข้ามการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ดังนั้น เมื่ออธิกรณ์เกิดขึ้น ต้องกำหนดปัญหาว่า เป็น (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ ดังนั้น อธิกรณ์ จึงเป็นเรื่องราวที่มีปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ มีสาเหตุที่มาทั้งเจตนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย และเจตนาไม่ดี คือ มุ่งทำลายพระธรรมวินัย

(๒) สร้างเครื่องมือแก้ไขปัญหา กล่าวคือ การแก้ไขปัญหามาตรึมในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” เป็นกระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) สัมมุขวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธะระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับอธิกรณ์ในพร้อมหน้าวัดหรือบุคคล สถานการณ์ ๒) สติวินัย หมายถึง วิธะระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่ยกเอาสติเป็นหลัก ๓) อมูหวินัย หมายถึง วิธะระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) ปฏิญญาตกรรม หมายถึง วิธะการระงับอาปัตตาธิกรณ์โดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง วิธะการระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด ๖) เยภุยสิกา หมายถึง วิธะระงับวิวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) ตินวัตถการวินัย หมายถึง วิธะการระงับอาปัตตาธิกรณ์ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม

(๓) มอบความเป็นใหญ่ให้คณะกรรมการ กล่าวคือ มีการตั้งคณะกรรมการในการแก้ไขปัญห ด้วยการมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เรียกว่า สังฆกรรม โดยมีการกำหนดจำนวนพระสงฆ์ในการทำสังฆกรรม แบ่งตามแต่ละประเภทของสังฆกรรมที่มี ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปถึง ๒๐ รูป ทั้งนี้ก็เพื่อให้รูปใดรูปหนึ่งลุแก่อำนาจ ดำเนินคดีกับพระสงฆ์รูปอื่นโดยปราศจากธรรมวินัย คณะกรรมการสงฆ์ในการทำกิจของสงฆ์ คือ สังฆกรรม จึงมีความสำคัญ

(๔) กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจ กล่าว คือ อำนาจในการระงับอธิกรณ์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ามอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ อาศัยพระธรรมวินัย มีอธิกรณ์สมณะเป็นเครื่องมือในการรักษาความเรียบร้อยและสร้างความผาสุกแห่งสงฆ์ ส่วนขอบเขตในเชิงพื้นที่ ใน

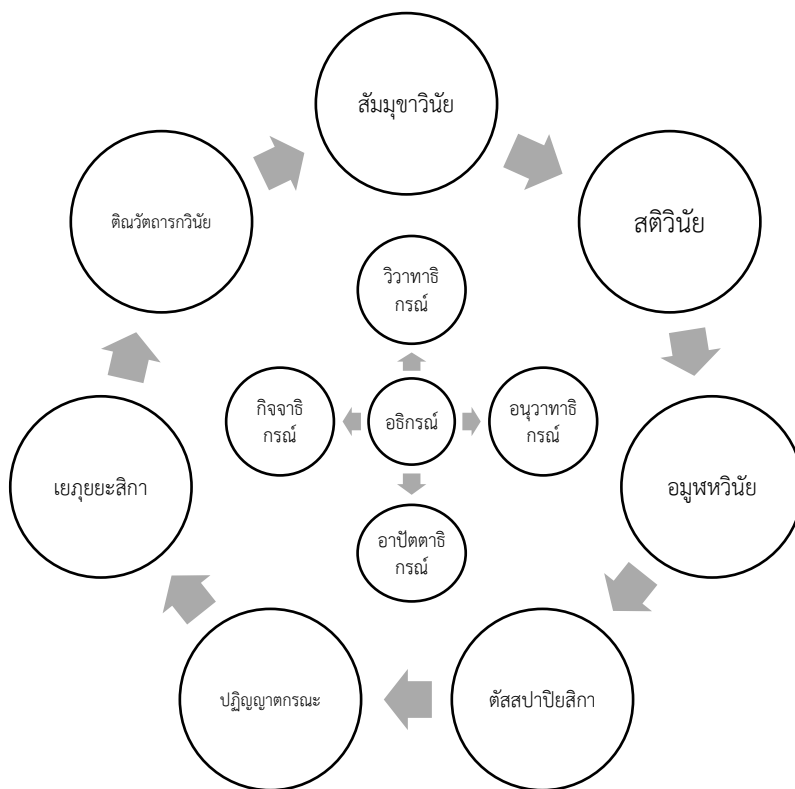
พระพุทธศาสนาได้กำหนดเขตแดนในการใช้อำนาจ หรืออาจจะเรียกว่า ขอบเขตการใช้อำนาจศาลในทางบ้านเมือง แต่ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สีมา” คือ หมายความว่า สังฆกรรมต่าง ๆ นั้น สงฆ์ต้องกระทำภายในอาศรัย หรือสถานที่ ที่มีการกำหนดเขตการใช้อำนาจที่ชัดเจน หากไม่เป็นเช่นนั้น สังฆกรรมนั้นๆ อาจจะไม่ถูกต้อง กลายเป็นสังฆกรรมวิบัติได้

(๕) เอื้อเพื่อพระธรรมวินัย กล่าว คือ การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ต้องยึดหลักธรรมวินัย เพราะพระวินัยเป็นแกนกลางที่สำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวว่า เรื่องพระวินัยว่า เป็นส่วนประกอบของพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งวินัยนั้นมีใช้เป็นเพียงแค่กฎที่มีสภาพบังคับ แต่เป็นกฎหรือแนวทางที่เอื้อต่อการศึกษาและปฏิบัติของสมาชิกนั้น สังคมสงฆ์ซึ่งสมาชิกในสังคมสงฆ์จะต้องให้การเคารพ และศึกษาเพื่อให้ทราบถึงคุณประโยชน์ของพระวินัย และหากมีการละเมิดพระวินัยแล้ว ก็จะต้องมีการดำเนินการแก้ไขซึ่งวินัยหรือกฎหมายในทางพระพุทธศาสนาถือว่า สมาชิกทุกคนต้องศึกษา ทุกคนจะอ้างว่าไม่รู้วินัย หรือกฎหมายแล้วจะต้องไม่รับโทษจากการละเมิดพระวินัยไม่ได้ และสมาชิกทุกคนในระบบสังฆะ จะต้องมีส่วนร่วมในการลงโทษผู้กระทำความผิดหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไข และป้องกันปัญหาอันจะเกิดจากการละเมิดพระวินัยด้วย ซึ่งรูปแบบและกระบวนการที่จะต้องนำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหานั้นเรียกว่าอธิกรณ์สมถะวิธี โดยมีคณะสงฆ์หรือสภาสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว หลักอธิกรณ์สมถะมีประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และการยุติปัญหาวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกัน ใน ๒ เรื่อง คือ (๑) ความเห็นที่แตกต่างกัน (ทิฏฐิสามัญญุตตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีลสามัญญุตตา) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยอธิกรณ์สมถะวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามหลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (ดื้อด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย

(๖) ปรีวาสนกรรม คือ หัวใจหลักของการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ด้วยการสร้างทักษะสังคม หรือให้คำปรึกษาแนะแนว ความเป็นกัลยาณมิตร สร้างสัมมาทิฐิให้กับผู้กระทำความผิดกลับตัว กลับใจ ตั้งใจในการบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ต่อ ดังที่ได้กล่าวมาในรูปของอธิกรณ์สมถะนั้นเอง

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการสังเคราะห์ความรู้การวิจัย เรื่อง “ทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ว่าด้วยอธิกรณ์กับการแก้ไขปัญหา คือ หลักอธิกรณ์สมณะ ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ด้วยการสังเคราะห์ออกมาเป็นแผนภูมิภาพเพื่อความเข้าใจง่าย ดังนี้

แผนภูมิภาพ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัย ดำเนินการอภิปรายผล และนำเสนอข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปวัตถุประสงค์ที่ ๑ สภาพปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระสาวกยังมีจำนวนไม่มากนัก พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการด้วยพระองค์เองโดยแสดงธรรม และบัญญัติพระวินัยจุฬายนิตบัญญัติ ทรงปกครองจุฬายนิตบริหาร และทรงวินิจฉัยอภิกขกรรมต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองจุฬายนิตปกครองด้วยหลักธรรมมาธิปไตย แต่เมื่อมีเรื่องราวของคณะสงฆ์มากขึ้น อภิกขกรรมหรือคดีสงฆ์รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่สงฆ์ต้องดำเนินการได้เกิดขึ้นมากมาย พระพุทธเจ้าทรงให้มีพระสงฆ์บริหารจัดการด้วยวิธีจำแนกอภิกขกรรมออกเป็นประเภท จะเห็นได้ว่า อภิกขกรรมเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องทำ เป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัญหาด้านการทะเลาะวิวาท การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น

คำว่า “อภิกขกรรม” นี้ มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังฆม สรรสร้างควมวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า อภิกขกรรม เป็นเรื่องราวที่มีปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ อภิกขกรรมนี้มีสาเหตุที่มา ทั้งเจตนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย เช่น กรณีวิวาทของภิกษุโกสัมพี และเจตนาไม่ดี หรือเจตนาชั่ว เช่น กรณีการพาลาลมล้างละเมิดพระธรรมวินัยเพื่อประโยชน์ของพวกพ้องตนเองของภิกษุชาววัชชี ที่ได้กล่าวถึงวัตถุ ๑๐ ประการ อันเป็นชนวนของการแตกนิกายในเวลาต่อมา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทอภิกขกรรมออกเป็น ๔ ประเภท ประกอบด้วย

๑) วิวาทาธิกรรม วิวาทจัดเป็นอภิกขกรรม การวิวาทซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องเอาธุระดำเนินการพิจารณาระงับ ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่น เถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ ดังนี้ เป็นต้น

๒) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทก์จัดเป็นอธิกรณ์ คือ การโจทก์กันด้วยอาบัติ เรื่องการกล่าวหา

๓) อาปัตตาธิกรณ์ อธิกรณ์ คือ อาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณ์โดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องทำ คือ ระวังด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น ตามที่ท่านบัญญัติไว้

๔) กิจจาธิกรณ์ การงานเป็นอธิกรณ์ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์จะต้องทำหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถกถาพระวินัยว่า หมายถึง กิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) กิจที่เป็นพิธีกรรม ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง ๔ คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม เป็นต้น โดยกิจประเภทนี้ คือ การอุปสมบท การรับภิกษุ เป็นต้นซึ่งเป็นพิธีกรรมที่พระสงฆ์จะต้องทำให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของพระธรรมวินัยหากทำไม่ถูกต้องก็ต้องได้รับโทษเช่นกัน (๒) กิจที่เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด เรียกว่า นิคคกรรม ในกรณีที่ภิกษุ หรือ ขรवासทำความวุ่นวายให้เกิดกับสงฆ์ จำเป็นที่จะต้องมีการลงโทษที่เรียกว่า นิคคกรรม สำหรับนิคคกรรมนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๒.๑) นิคคกรรมทั่วไป มี ๔ ประเภทย่อยด้วยกัน คือ ตัชฌนียกรรมนิสยกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสาร์นียกรรม อุกเขปนียกรรม ตัสสปาปิยสิกากรรมปกาสนียกรรม ปัตตานิกุชฌนกรรมและพรหมทัณทกรรม (๒.๒) นิคคกรรมพิเศษ มี ๓ ประการ คือ นาสนากรรม ทัณทกรรมและประณาม

กรณีตัวอย่างของอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๑) วิวาทาธิกรณ์ เช่น กรณีการทะเลาะกันของภิกษุชาวโกสัมพี

(๒) อนุวาทาธิกรณ์ เช่น กรณีพระทัฬหฬลบุตร

(๓) อาปัตตาธิกรณ์ เช่น กรณีภิกษุเสยยะ

(๔) กิจจาธิกรณ์ เช่น กรณีพระเจ้าวัณณลิฉวี ที่โดนภิกษุประกาศคว่ำบาตร เป็นต้น

ในส่วนข้อโทษของอธิกรณ์ หากว่าไปตามประเภทของอธิกรณ์จะพบว่า โทษของวิวาทาธิกรณ์ เกิดจากการทะเลาะวิวาท (วิวาทาธิกรณ์) หรือโต้แย้ง ถือว่าเป็นโทษที่เสียหายและรุนแรงขยายวงกว้าง และทำให้แตกสามัคคีกันของหมู่สงฆ์ โทษของอนุวาทาธิกรณ์ กล่าว คือ โทษจากการโจทก์กันและกัน (อนุวาทาธิกรณ์) ซึ่งถือว่าเป็นโทษที่เสียหายแต่พอแก้ไขได้ อนุวาทาธิกรณ์นี้จะมีโทษในระดับที่ไม่รุนแรงมาก ผู้โจทก์จะเป็นผู้ที่คอยจับผิดผู้อื่นทำให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันของหมู่ โทษของอาปัตตาธิกรณ์ ก็คือ การล่วงละเมิดสิกขาบท อาปัตตาธิกรณ์นั้นก็จะเป็นเรื่องของการปรับอาบัติตามโทษหนักหรือเบาแล้วแต่ว่าภิกษุต้องอาบัติอย่างไรก็ให้ปรับไปตามนั้นมีแบบที่เยยวยาไม่ได้ (อเตกิจจา) คือ อาบัติปาราชิก กับเยยวยาได้ (สเทกิจจา) อาบัติรองลงมา โดยส่วนตัวภิกษุเอง เมื่อรู้ว่า ต้องอาบัติตัวใดก็ต้องรีบแก้ไขให้ถูกต้องก็จะหมดปัญหา เพราะการปกปิดอาบัตินั้น ผู้อื่นอาจจะไม่ทราบ แต่ตนก็เกิดความเศร้าหมอง (วิปฐิสาร) คือ มีความเดือดร้อนกลุ้มรมในจิตของตน ไม่สามารถปฏิบัติสมณธรรมเพื่อการบรรลุ

ฉาน อภิญา หรืออริยบุคคลได้ ประการสุดท้ายคือ กิจจาธิกรณ อธิกรณสุดท้ายนั้นเป็นเรื่องของการทำกิจของสงฆ์ร่วมกัน แต่มีเรื่องที่จะต้องทำให้ดี และเรียบร้อย ถ้าทำสำเร็จตามวัตถุประสงค์ก็เรียบร้อยไม่มีโทษ

๕.๑.๒ สรุปวัตถุประสงค์ที่ ๒ วิธีการแก้ไขปัญหาคติกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในยุคต้นพุทธกาล (Early Buddhism) นั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัย เหตุผลหลัก คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทในยุคแรกๆ นั้น ล้วนมีจิตศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา และมุ่งแสวงหาทางหลุดพ้น คือ พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล จึงไม่ปรากฏว่ามีการทำผิดพระวินัยที่เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจของหมู่สงฆ์ และของสังคม โดยพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์เป็นบุคคลผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักคำสอนทั้งในแง่ปริยัติและปฏิบัติของพระพุทธเจ้า โดยมีพระวินัยเป็นกฎระเบียบ และแนวทางการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่มุ่งสละ เว้นการหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุแต่น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตโดยไม่สะสมและมุ่งที่จะฝึกฝนพัฒนาตนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ให้ก้าวสูงขึ้นไปในศีล สมาธิ ภาวนาเป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม มีบุคลิกภาพน่าศรัทธาควรแก่การกราบไหว้ พระสงฆ์ จัดเป็นกลุ่มทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีกิจกรรมทางสังคมที่ต้องกระทำร่วมกัน เฉกเช่นสังคมอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อมีผู้เข้ามาบวช เป็น “พระสงฆ์” และมีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มา ก็มีการทำความผิดขึ้น สังคมสงฆ์ไม่ให้การยอมรับ และสังคมภายนอกก็ติเตียน ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลในการบัญญัติพระวินัยเพื่อปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น หลักการและเหตุผลของการจัดการภายในองค์กรสงฆ์ (Buddhist Order) ในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลักการและเหตุผลที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อเป็นการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และเอื้ออำนวยให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระธรรมวินัยได้ และนอกจากนั้นก็เป็นการดำเนินการบริหารคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่สามารถจะดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในได้ เช่น การรับภิกษุ การสวดปาฏิโมกข์ การบรรพชาอุปสมบท การแต่งตั้งพระภิกษุให้เป็นผู้เป็นใหญ่ในกิจการต่าง ๆ ในสงฆ์ เช่น (๑) ฝ่ายปูอาสนะ (๒) ฝ่ายจัดอาสนะสำหรับพระ (๓) ฝ่ายเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุล้าง (๔) เจ้าหน้าที่ฝ่ายรับจีวร (๕) เจ้าหน้าที่แจกจีวร (๖) เจ้าหน้าที่จัดอาหาร (๗) เจ้าหน้าที่จัดกิจนิมนต์ (๘) เจ้าหน้าที่จัดข้าวยาคุ (๙) จัดของเล็กน้อย (๑๐) ฝ่ายจัดอาราม (๑๑) เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมใช้สามเณร (๑๒) เจ้าหน้าที่จัดวาระคนใช้ภายในวัด (๑๓) เจ้าหน้าที่แจกของขบฉัน เป็นต้น ซึ่งกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงกระทำแม้ว่ากิจดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาก็ตาม ๒) เพื่อเป็นการชำระอธิกรณต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกใน

คณะสงฆ์ เช่น การตบอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การไต่ถามด้วยเรื่องไม่มีมูลและการยุติปัญหาจนวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่องคือ (๑) เรื่องความเห็น (ทวิญญูสามัญญตา) ที่แตกต่างกัน และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีลสามัญญตา)

ดังนั้น พระพุทธเจ้า ได้จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นบรรทัดฐาน กฎระเบียบ ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาต พระวินัยจึงมีความสำคัญในหลายประเด็น คือ (๑) พระวินัยคือ ศาสดาของชาวพุทธ (๒) พระวินัย คือ อายุของพระพุทธศาสนา (๓) พระวินัย คือ เครื่องมือจัดระเบียบในสังคม (๔) พระวินัยคือ ที่ตั้งแห่งศรัทธา (๕) พระวินัย คือ ทางแห่งพระนิพพาน

พระวินัยนั้นแบ่งออกเป็นหลายประเภท ประกอบด้วย วินัยของบรรพชิตนักบวช เรียกว่า อนาคาริกวินัย ส่วนวินัยของฆราวาสเรียกว่า อาคาริกวินัย หากแบ่งตามลักษณะการบัญญัติ ก็จะมีสองประเภทเหมือนกัน คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขา คือ ต้นบัญญัติ กับ อภิสมัจจาริกาสิกขา คือ สิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลัง

อาการที่ภิกษุกระทำผิด หรือละเมิด เรียกว่า อาบัติ ว่าโดยชื่อมีอยู่ ๗ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤทธัจจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต ในส่วนของโทษเพราะการทำผิดวินัยนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะเหมือนกัน คือ หากเป็นโทษในทางวินัยเรียกว่า ปณณัตติวัชชะ แต่หากเป็นโทษที่สังคมข้างนอกมองว่าไม่ถูกต้องเรียกว่า โลกวัชชะ

ประโยชน์ของพระวินัยมี ๑๐ อย่าง คือ ๑.เพื่อความรับผิดชอบแห่งสงฆ์ ๒.เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓.เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ ๔.เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลงาม ๕.เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖.เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗.เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘.เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว ๙.เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม และ ๑๐. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย

การแก้ไขปัญหาวินัยในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” คำนี้มาจากการผสมของคำว่า “อธิกรณ์” ที่แปลว่า ปัญหาหรือเหตุ คดีความ หรือหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์เป็นสิ่งที่ส่งจะต้องดำเนินการ และคำว่า “สมณะ” แปลว่า สงบระงับ การทำให้สงบ รวมกันเป็นอธิกรณ์สมณะ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์หรือวิธีการระงับอธิกรณ์หรือหมายถึง วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์ หรือกระบวนการในการแก้ไขปัญหา หรือวิธีการที่จะดำเนินการเพื่อให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของอธิกรณสมณะ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับแก้ไข ปัญหาอธิกรณ เรียกว่า อธิกรณสมถวิธี ซึ่งถือเป็นกระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมี ทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) *สัมมุขาวินัย* หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การ ระงับอธิกรณในพร้อมหน้าวัดฤ หรือบุคคล สถานการณ์ ๒) *สตินัย* หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณที่ยก เอาสติเป็นหลัก ๓) *อมุพหวินัย* หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้า แล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) *ปฏินญาตรณะ* หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณโดย การปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) *ตัสสปาปิยสิกา* หมายถึง วิธีการระงับ อนุวาทาธิกรณโดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด ๖) *เยภุยยสิกา* หมายถึง วิธีระงับวิวาทาธิกรณโดยการ ตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) *ติณวตถารกวินัย* หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่าย ประนีประนอม

รูปแบบการแก้ไขปัญหาอธิกรณด้วยอธิกรณสมณะ มีดังนี้ ๑) วิวาทาธิกรณ แก้ไขด้วยสัมมุขาวินัย เช่นกรณีของภิกษุชาวกัมพี และสัมมุขาวินัยกับเยภุยยสิกา ๒) อนุวาทาธิกรณ แก้ไขด้วยสัมมุขาวินัย และสตินัย เช่น กรณีของพระทัฬหฬลบุตร สัมมุขาวินัยและตัสสปาปิยสิกา เช่นกรณี พระอุปัชฌายะ สัมมุขาวินัยและอมุพหวินัย เช่นกรณีของคัคคะภิกษุ ๓) อาปัตตาธิกรณ แก้ไขด้วย สัมมุขาวินัยปฏินญา ตรณะ สัมมุขาวินัยและติณวตถารกวินัย เช่น กรณีภิกษุเสยยะ กิจจาธิกรณ เช่นกรณีกรณีพระเจ้าวัณณ ลิจฉวี ที่โดนภิกษุประกาศคว่ำบาตร เป็นต้น

หลักอธิกรณสมณะมีประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือการชำระอธิกรณต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะ นำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และการยุติปัญหาวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและ ภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความ แตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่อง คือ (๑) ความเห็นที่แตกต่างกัน (ทิฏฐิสามัญญตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สิลสามัญญตา) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไข ปัญหาโดยอธิกรณสมถวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามหลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อ ความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความ เลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระ สัทธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย

ดังนั้น หากภิกษุมีความเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย การแก้ไขปัญหาด้วยหลักอริกธสมณะก็จะไม่มี แต่ทั้งนี้ เราก็ต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่า เพราะความอ่อนแอและความบกพร่องของมนุษย์จึงทำให้พระภิกษุผู้เป็นมนุษย์สมาชิกในสังคมสงฆ์ต้องอาบัติละเมิดในสิ่งที่ป็นพุทธบัญญัติ แต่ทั้งนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่ให้โอกาสบุคคลเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็ยังให้โอกาสในการแก้ไขปัญหากลับตัว กลับใจ ตั้งใจในการบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ต่อ ดังที่ได้กล่าวมาในรูปของอริกธสมณะนั่นเอง

๕.๑.๓ สรุปวัตถุประสงค์ที่ ๓ วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาวินัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษา สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การแก้ไขปัญหาวินัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีประเด็นในการวิเคราะห์ที่ประกอบด้วย

(๑) **กำหนดปัญหา** กล่าวคือ อริกธ จัดเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะมีสาเหตุและรูปแบบที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ หากมองในแง่ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คำว่า อริกธ ก็คือ สภาพปัญหา และสภาพปัญหา ก็คือสภาพที่มนุษย์ทนได้โดยยาก ในทางพระพุทธศาสนา จะเรียกคำนี้กลาง ๆ ว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นหนึ่งในอริยสัจ ๔ และปัญหานี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือก้าวข้ามไปได้ เพราะชีวิตมนุษย์เกิดมากพร้อมกับปัญหา “ชาติปิ ทุกขา” ปัญหาจึงมีทั้งระดับพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ปัญหาด้านปัจจัย ๔ เรื่องดำรงชีวิตของมนุษย์ กับปัญหาที่เป็นระดับใหญ่ของชีวิตมนุษย์ เช่น การก้าวข้ามการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ดังนั้น เมื่ออริกธเกิดขึ้น ต้องกำหนดปัญหาวินัย เป็น (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ ดังนั้น อริกธ จึงเป็นเรื่องราวที่มีปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ มีสาเหตุที่มาทั้งเจตนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย และเจตนาไม่ดี คือ มุ่งทำลายพระธรรมวินัย

(๒) **สร้างเครื่องมือแก้ไขปัญหา** กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาวินัยในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อริกธสมณะ” เป็นกระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) สัมมุขวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับอริกธในพร้อมหน้าวัด หรือบุคคล สถานการณ์ ๒) สติวินัย หมายถึง วิธระงับอนุวาทาธิกรณที่ยกเอาสติเป็นหลัก ๓) อมูหวินัย หมายถึง วิธระงับอนุวาทาธิกรณโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง วิธิการระงับอาบัติตกรณโดยการปรับอาบัติ

ตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) ตัสมปาปิยสิกา หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทาธิกรณ์ โดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด ๖) เยภุยยสิกา หมายถึง วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) ตินวัตถการกวินัย หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม

(๓) **มอบความเป็นใหญ่ให้คณะกรรมการ** กล่าวคือ มีการตั้งคณะกรรมการในการแก้ไขปัญหา ด้วยการมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เรียกว่า สังฆกรรม โดยมีการกำหนดจำนวนพระสงฆ์ในการทำสังฆกรรม แบ่งตามแต่ละประเภทของสังฆกรรมที่มี ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปถึง ๒๐ รูป ทั้งนี้ก็เพื่อให้รูปใดรูปหนึ่งลุกแก่อำนาจ ดำเนินคดีกับพระสงฆ์รูปอื่นโดยปราศจากธรรมวินัย คณะกรรมการสงฆ์ในการทำกิจของสงฆ์คือ สังฆกรรม จึงมีความสำคัญ

(๔) **กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจ** กล่าว คือ อำนาจในการระงับอธิกรณ์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ามอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ อาศัยพระธรรมวินัย มีอธิกรณ์สมณะเป็นเครื่องมือในการรักษาความเรียบร้อยและสร้างความผาสุกแห่งสงฆ์ ส่วนขอบเขตในเชิงพื้นที่ ในพระพุทธศาสนาได้กำหนดเขตแดนในการใช้อำนาจ หรืออาจจะเรียกว่า ขอบเขตการใช้อำนาจศาลในทางบ้านเมือง แต่ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สีมา” คือ หมายความว่า สังฆกรรมต่าง ๆ นั้น สงฆ์ต้องกระทำภายในอาศรัย หรือสถานที่ ที่มีการกำหนดเขตการใช้อำนาจที่ชัดเจน หากไม่เป็นเช่นนั้น สังฆกรรมนั้นๆ อาจจะไม่ถูกต้อง กลายเป็นสังฆกรรมวิบัติได้

(๕) **เอื้อเพื่อพระธรรมวินัย** กล่าว คือ การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ต้องยึดหลักธรรมวินัย เพราะพระวินัยเป็นแกนกลางที่สำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวว่า เรื่องพระวินัยว่า เป็นส่วนประกอบของพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งวินัยนั้นมีใช่เป็นเพียงแค่งูที่มีสภาพบังคับ แต่เป็นกฎหรือแนวทางที่เอื้อต่อการศึกษาและปฏิบัติของสมาชิกรูปนั้น สังคมสงฆ์ซึ่งสมาชิกในสังคมสงฆ์จะต้องให้การเคารพ และศึกษาเพื่อให้ทราบถึงคุณประโยชน์ของพระวินัย และหากมีการละเมิดพระวินัยแล้ว ก็จะต้องมีการดำเนินการแก้ไขซึ่งวินัยหรือกฎหมายในทางพระพุทธศาสนาถือว่า สมาชิกทุกคนต้องศึกษา ทุกคนจะอ้างว่าไม่รู้วินัย หรือกฎหมายแล้วจะต้องไม่รับโทษจากการละเมิดพระวินัยไม่ได้ และสมาชิกทุกคนในระบบสังฆะ จะต้องมีส่วนร่วมในการลงโทษผู้กระทำความผิดหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไข และป้องกันปัญหาอันจะเกิดจากการละเมิดพระวินัยด้วย ซึ่งรูปแบบและกระบวนการที่จะต้องนำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหานั้นเรียกว่าอธิกรณ์สมณะวิธี โดยมีคณะสงฆ์หรือสภาสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

หลักอธิกรณ์สมณะมีประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การไต่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และการยุติปัญหาวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและ

ภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่อง คือ (๑) ความเห็นที่แตกต่างกัน (ทฤษฎีสามัญญตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สัสสามัญญตา) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไข ปัญหาโดยอภิกรณ์สมถวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามหลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระ สัทธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย

(๖) **ปริวาสกรรม** คือ หัวใจหลักของการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแก้ไข ฟ้นฟูผู้กระทำความผิด ด้วยการสร้างทักษะสังคม หรือให้คำปรึกษาแนะแนว ความเป็นกัลยาณมิตร สร้างสัมมาทิฐิให้กับผู้กระทำความผิด

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ อภิปรายผลวัตถุประสงค์ที่ ๑ สภาพปัญหาอภิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระสาวกยังมีจำนวนไม่มาก พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการด้วยพระองค์เองโดยแสดงธรรม และบัญญัติพระวินัยจุฬายนิตบัญญัติ ทรงปกครองดูแลฝ่ายบริหาร และทรง วินิจฉัยอภิกรณ์ต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองดูแลตุลาการด้วยหลักธรรมมาธิปไตย แต่เมื่อมีเรื่องราวของคณะสงฆ์ มากขึ้น อภิกรณ์หรือคดีสงฆ์รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่สงฆ์ต้องดำเนินการได้เกิดขึ้นมากมาย พระพุทธเจ้าทรงให้ มีพระสงฆ์บริหารจัดการด้วยวิธีจำแนกอภิกรณ์ออกเป็นประเภท จะเห็นได้ว่า อภิกรณ์เป็นเรื่องราวที่ เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องทำ เป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัญหาด้านการทะเลาะวิวาท การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน การ อุปสมบท เป็นต้น

คำว่า “อภิกรณ์” นี้ หากกล่าวโดยสรุป อภิกรณ์ มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ (๑) เรื่องที่ เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลาย กฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็น ภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้

พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทอภิกรณ์เอาไว้เป็น ๔ ประเภท ดังมีปรากฏใน ประกอบด้วย ๑) **วิวาทาภิกรณ์** วิวาทจัดเป็นอภิกรณ์ การวิวาทซึ่งเป็นเรื่องที่สงฆ์จะต้องเอาธุระดำเนินการพิจารณารับ ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่น เถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย

ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ ดังนี้ เป็นต้น ๒) *อนุวาทาธิกรณ์* การโจทก์จัดเป็นอธิกรณ์ คือ การโจทก์กันด้วยอาบัติ เรื่องการกล่าวหากัน ๓) *อาปัตตาธิกรณ์* อธิกรณ์ คือ อาบัติ หมายความว่า การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอธิกรณ์โดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องทำ คือ ระวังด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น ตามที่ท่านบัญญัติไว้ ๔) *กิจจาธิกรณ์* การงานเป็นอธิกรณ์ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์จะต้องทำหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถาภรณ์วินัยว่า หมายถึง กิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) *กิจที่เป็นพิธีกรรม* ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง ๔ คือ อุปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม เป็นต้น โดยกิจประเภทนี้ คือ การอุปสมบท การรับภิกษุ เป็นต้นซึ่งเป็นพิธีกรรมที่พระสงฆ์จะต้องทำให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของพระธรรมวินัยหากทำไม่ถูกต้องก็จะต้องได้รับโทษเช่นกัน (๒) *กิจที่เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด* เรียกว่า นิคหกรรม ในกรณีที่ภิกษุ หรือ ขรवासทำความวุ่นวายให้เกิดกับสงฆ์จำเป็นต้องมีมาตรการลงโทษที่เรียกว่า นิคหกรรม สำหรับนิคหกรรมนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๒.๑) *นิคหกรรมทั่วไป* มี ๙ ประเภทด้วยกัน คือ ตัชฌนียกรรมนิสยกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสาร์นียกรรม อุกเขปนียกรรม ตัสสปาปิยสิกากรรมปกาสนียกรรม ปัตตานิกุชนกรรมและพรหมทัณฑกรรม (๒.๒) *นิคหกรรมพิเศษ* มี ๓ ประการ คือ นาสนากรรม ทัณฑกรรมและประณาม

๕.๒.๒ อภิปรายผลวัตถุประสงค์ที่ ๒ วิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นนิกายที่ได้รับการยอมรับว่า มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นนิกายที่เก่าแก่ที่สุด และพระสงฆ์ในนิกายนี้ยึดพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้โดยยึดปฏิบัติเอาตามการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน โดยการนำของพระมหากัสสปเถระ นิกายเถรวาทนี้ ที่มีปรากฏในคัมภีร์ที่จารึกด้วยภาษาบาลี จึงมีลักษณะโดดเด่นที่ชัดเจนกว่าฝ่ายมหายาน หรือนิกายอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาที่มีการแตกนิกายออกไปอีก ๑๘ นิกายหลังจากมีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แนวคิดนี้สอดคล้องกับจี.เอส.อี.มิสรา (G.S.P. Misra) ที่ได้ระบุว่า บาลีวินัยมีความสำคัญมากที่สุดในบรรดาคัมภีร์ฝ่ายวินัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน บาลีวินัยไม่ได้ชี้ให้เห็นเพียงแค่ความแตกต่างจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ หรือ ศาสนาเซนเท่านั้น แต่เป็นแนวปฏิบัติในนิกายมหายานด้วยทั้งหยวนฉาง (Yuan Chang) และ อี้-จิ้ง (I-Tsing) ยอมรับว่า นิกายมหายานในยุคแรกไม่มีวินัยเป็นของตนเอง ดัดแปลงวินัยของนิกายเถรวาท ประยุกต์เป็นแนวปฏิบัติของตน...วินัยของนิกายเถรวาทมีความเก่าแก่ที่สุดในบรรดาหลักฐานข้อมูลที่ได้...บาลีวินัยถูกได้พิสูจน์ว่า มีข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ

พระสงฆ์ (Buddhist Sangha) ในสมัยต้น^๑ และ สุกุมาร์ ดัตต์ (Sukumar Dutt) กล่าวถึง วินัยปิฎกของนิกายเถรวาทว่า มีเนื้อหาสมบูรณ์ และเป็นระบบมากที่สุด

ในยุคต้นพุทธกาล (Early Buddhism) นั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัย เหตุผลหลัก คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทในยุคนั้น ล้วนมีจิตศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา และมุ่งแสวงหาทางหลุดพ้น คือ พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล จึงไม่ปรากฏว่ามีการทำผิดพระวินัยที่เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจของหมู่สงฆ์ และของสังคม โดยพื้นฐานแล้ว พระสงฆ์เป็นบุคคลผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักคำสอนทั้งในแง่ปริยัติและปฏิบัติของพระพุทธเจ้า โดยมีพระวินัยเป็นกฎระเบียบ และแนวทางการปฏิบัติและการดำเนินชีวิตที่มุ่งสละ เว้นการหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุแต่น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตโดยไม่สะสมและมุ่งที่จะฝึกฝนพัฒนาตนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ให้ก้าวสูงขึ้นไปในศีล สมาธิ กาวนาเป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม มีบุคลิกภาพน่าศรัทธาควรแก่การกราบไหว้ พระสงฆ์ จัดเป็นกลุ่มทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีกิจกรรมทางสังคมที่ต้องกระทำร่วมกัน เฉกเช่นสังคมอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อมีผู้เข้ามาบวช เป็น “พระสงฆ์” และมีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มาก ก็มีผู้กระทำความผิดขึ้น สังคมสงฆ์ไม่ให้การยอมรับ และสังคมภายนอกก็ติเตียน ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลในการบัญญัติพระวินัยเพื่อปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น หลักการและเหตุผลของการจัดการภายในองค์กรสงฆ์ (Buddhist Order) ในสมัยพุทธกาลนั้นมีหลักการและเหตุผลที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อเป็นการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และเอื้ออำนวยให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระธรรมวินัยได้ และนอกจากนั้นก็เป็นการดำเนินการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่สามารถจะดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในได้ เช่น การรับภิกษุ การสวดปาฏิโมกข์ การบรรพชา อุปสมบท การแต่งตั้งพระภิกษุให้เป็นผู้เป็นใหญ่ในกิจการต่าง ๆ ในสงฆ์ เช่น (๑) ฝ่ายปูอาสนะ (๒) ฝ่ายจัดอาสนะสำหรับพระ (๓) ฝ่ายเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุล้าง (๔) เจ้าหน้าที่ฝ่ายรับจีวร (๕) เจ้าหน้าที่แจกจีวร (๖) เจ้าหน้าที่จัดอาหาร (๗) เจ้าหน้าที่จัดกิจนิมนต์ (๘) เจ้าหน้าที่จัดข้าวยาคุ (๙) จัดของเล็กน้อย (๑๐) ฝ่ายจัดอาราม (๑๑) เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมใช้สามเณร (๑๒) เจ้าหน้าที่จัดวาระคนใช้ภายในวัด (๑๓) เจ้าหน้าที่แจกของขบฉัน เป็นต้น ซึ่งกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่พึงกระทำแม้ว่ากิจดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา ๒) เพื่อเป็นการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้าย

^๑ G.S.P. Misra, *The Age of Vinaya: A Historical and Cultural Study*. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1972, pp.5-9.

ด้วยเรื่องไม่มีมูลและการยุติปัญหาขุนวายนที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่องคือ (๑) เรื่องความเห็น (ทิลกาสัมมัญญา) ที่แตกต่างกัน และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สิลลสัมมัญญา)

ดังนั้น พระพุทธเจ้า ได้จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นบรรทัดฐาน กฎระเบียบ ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาต สอดคล้องกับอำนาจ ยัสโสธา ที่ได้แสดงพระศนะเอาไว้ว่า พระวินัยเป็นบาทฐานให้ปฏิบัติธรรมได้โดยสะดวก เพราะผู้ปฏิบัติได้จัดระเบียบการเป็นอยู่ของตนเองตามข้อบัญญัติถูกต้องครบถ้วนไม่ต่างพร้อยแล้ว จะเป็นอยู่และปฏิบัติธรรมตามลำพังคนเดียวก็ตาม ร่วมกับหมู่คณะก็ตาม ก็ย่อมมีความสงบ เกิดสันติภาพภายในและภายนอกโดยไม่ยาก ไม่ติดขัดในการเป็นอยู่ และการปฏิบัติย่อมปฏิบัติไปได้ราบรื่น ดังนั้น พระวินัยจึงเป็นฐานจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม^๒

ดังนั้น พระพุทธเจ้า ได้จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นบรรทัดฐาน กฎระเบียบ ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาต พระวินัยเป็นบาทฐานให้ปฏิบัติธรรมได้โดยสะดวก เพราะผู้ปฏิบัติได้จัดระเบียบการเป็นอยู่ของตนเองตามข้อบัญญัติถูกต้องครบถ้วนไม่ต่างพร้อยแล้ว จะเป็นอยู่และปฏิบัติธรรมตามลำพังคนเดียวก็ตาม ร่วมกับหมู่คณะก็ตาม ก็ย่อมมีความสงบ เกิดสันติภาพภายในและภายนอกโดยไม่ยาก ไม่ติดขัดในการเป็นอยู่ และการปฏิบัติย่อมปฏิบัติไปได้ราบรื่น ดังนั้น พระวินัยจึงเป็นฐานจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม

การแก้ไขปัญหาวาทกรรมในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อธิกรณสมณะ” คำนี้มาจากการผสมของคำว่า “อธิกรณ” ที่แปลว่า ปัญหาหรือเหตุ คดีความ หรือหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์เป็นสิ่งที่ส่งจะต้องดำเนินการ และคำว่า “สมณะ” แปลว่า สงบระงับ การทำให้สงบ รวมกันเป็นอธิกรณสมณะ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณหรือวิธีการระงับอธิกรณหรือหมายถึง วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ หรือกระบวนการในการแก้ไขปัญหาวาทกรรม หรือวิธีการที่จะดำเนินการเพื่อให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของอธิกรณสมณะ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับแก้ไขปัญหาวาทกรรม เรียกว่า อธิกรณสมณวิธี ซึ่งถือเป็นกระบวนการแก้ปัญหาวาทกรรมในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) สัมมุขวินัย หมายถึง ระเบียบอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การ

^๒ อำนาจ ยัสโสธา, “การแนะนำแก้ไขปัญหาวาทกรรมทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

ระงับอธิกรณ์ในพร้อมหน้าวัตถุ หรือบุคคล สถานการณ์ ๒) สติวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่ยกเอาสติเป็นหลัก ๓) อมูหวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่ผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์โดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด ๖) เภยยุยสิกา หมายถึง วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์โดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) ตินวัตถการวินัย หมายถึง วิธีการระงับอาปัตตาธิกรณ์ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม

รูปแบบการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ด้วยอธิกรณ์สมณะ มีดังนี้ ๑) วิวาทาธิกรณ์ แก้ไขด้วยสัมมุขาวินัย เช่นกรณีของภิกษุชาวกัมพู และสัมมุขาวินัยกับเภยยุยสิกา ๒) อนุวาทาธิกรณ์ แก้ไขด้วยสัมมุขาวินัย และสติวินัย เช่น กรณีของพระทัฬหฬลบุตร สัมมุขาวินัยและตัสสปาปิยสิกา เช่นกรณี พระอุปัชฌายะ สัมมุขาวินัยและอมูหวินัย เช่นกรณีของคัคคะภิกษุ ๓) อาปัตตาธิกรณ์ แก้ไขด้วย สัมมุขาวินัยปฏิญญาตกรณะ สัมมุขาวินัยและตินวัตถการวินัย เช่น กรณีภิกษุเสยยะ กิจจาธิกรณ์ เช่นกรณีกรณีพระเจ้าวัณณลิจนวี ที่โดนภิกษุประกาศคว่ำบาตร เป็นต้น

หลักอธิกรณ์สมณะมีประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และการยุติปัญหาความวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่อง คือ (๑) ความเห็นที่แตกต่างกัน (ทวิภูตีสามัญญตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีสามัญญตา) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไขปัญหาดโดยอธิกรณ์สมถวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามหลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระสังฆธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย

ดังนั้น หากภิกษุมีความเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย การแก้ไขปัญหาดด้วยหลักอธิกรณ์สมณะก็จะไม่มี แต่ทั้งนี้ เราก็ต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่า เพราะความอ่อนแอและความบกพร่องของมนุษย์จึงทำให้พระภิกษุผู้เป็นมนุษย์สมาชิกในสังฆมณฑลต้องอาบัติละเมิดในสิ่งที่ป็นพุทธบัญญัติ แต่ทั้งนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธานุศาสน์ไม่ให้โอกาสบุคคลเหล่านี้ พระพุทธานุศาสน์ก็ยังให้โอกาสในการแก้ไขปัญหาด

กลับตัว กลับใจ ตั้งใจในการบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ต่อ ดังที่ได้กล่าวมาในรูปของอิทธิณสมณะนั้นเอง

๕.๒.๓ อภิปรายผลวัตถุดิบประสงคที่ ๓ วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคิณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๑) **กำหนดปัญหา** กล่าวคือ คิณ จัดเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะมีสาเหตุและรูปแบบที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ หากมองในแง่ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คำว่า คิณ ก็คือ สภาพปัญหา และสภาพปัญหา ก็คือสภาพที่มนุษย์ทนได้โดยยาก ในทางพระพุทธศาสนา จะเรียกคำนี้กลาง ๆ ว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นหนึ่งในอริยสัจ ๔ และปัญหานี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือก้าวข้ามไปได้ เพราะชีวิตมนุษย์เกิดมากพร้อมกับปัญหา “ชาติปิ ทุกขา” ปัญหาจึงมีทั้งระดับพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ปัญหาด้านปัจจัย ๔ เรื่องดำรงชีวิตของมนุษย์ กับปัญหาที่เป็นระดับใหญ่ของชีวิตมนุษย์ เช่น การก้าวข้ามการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ดังนั้น เมื่อคิณเกิดขึ้น ต้องกำหนดปัญหาว่า เป็น (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เป็นการทำลายกฎ กติการะเบียบแบบแผนของสังคม สร้างความวุ่นวายทำลายหมู่คณะ และ (๒) กิจของสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ เป็นกิจธุระที่ต้องทำให้สำเร็จแล้วเสร็จตามกระบวนการที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้ ดังนั้น คิณ จึงเป็นเรื่องราวที่มีปัญหาและเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์ และการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ มีสาเหตุที่มาทั้งเจตนาดี คือ เห็นแก่พระธรรมวินัย และเจตนาไม่ดี คือ มุ่งทำลายพระธรรมวินัย

(๒) **สร้างเครื่องมือแก้ไขปัญหาคิณ** กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาคิณในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “คิณสมณะ” เป็นกระบวนการแก้ปัญหาคิณในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการ คือ ๑) สัมมุขาวินัย หมายถึง ระเบียนอันพึงทำพร้อมหน้า, วิธีระงับต่อหน้า ได้แก่การระงับคิณในพร้อมหน้าวัด หรือบุคคล สถานการณ์ ๒) สติวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทิณที่ยกเอาสติเป็นหลัก ๓) อมูหวินัย หมายถึง วิธีระงับอนุวาทิณโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทก์ภิกษุผู้ต้องด้วยอาบัติในขณะบ้า เมื่อท่านหายบ้าแล้วสงฆ์ก็จะสวดประกาศเพื่อไม่ให้ใดๆ โจทก์ท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอีก ๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง วิธีการระงับอาบัติตกรณะโดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ (จำเลย) ๕) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง วิธีการระงับอนุวาทิณโดยการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด ๖) เยภุยสิกา หมายถึง วิธีระงับวิวาทิณโดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก ๗) ตินวัตถการวินัย หมายถึง วิธีการระงับอาบัติตกรณะ โดยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม

(๓) **มอบความเป็นใหญ่ให้คณะกรรมการ** กล่าวคือ มีการตั้งคณะกรรมการในการแก้ไข ปัญหา ด้วยการมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เรียกว่า สังฆกรรม โดยมีการกำหนดจำนวนพระสงฆ์ในการทำสังฆ กรรม แบ่งตามแต่ละประเภทของสังฆกรรมที่มี ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปถึง ๒๐ รูป ทั้งนี้ก็เพื่อให้รูปใดรูปหนึ่ง ลุแก่อำนาจ ดำเนินคดีกับพระสงฆ์รูปอื่นโดยปราศจากธรรมวินัย คณะกรรมการสงฆ์ในการทำกิจของสงฆ์ คือ สังฆกรรม จึงมีความสำคัญ

(๔) **กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจ** กล่าว คือ อำนาจในการระงับอธิกรณ์ ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ามอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ อาศัยพระธรรมวินัย มีอธิกรณ์สมณะเป็น เครื่องมือในการรักษาความเรียบร้อยและสร้างความผาสุกแห่งสงฆ์ ส่วนขอบเขตในเชิงพื้นที่ ใน พระพุทธศาสนาได้กำหนดเขตแดนในการใช้อำนาจ หรืออาจจะเรียกว่า ขอบเขตการใช้อำนาจศาลในทาง บ้านเมือง แต่ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “สีมา” คือ หมายความว่า สังฆกรรมต่าง ๆ นั้น สงฆ์ต้อง กระทำภายในอาศาร หรือสถานที่ ที่มีการกำหนดเขตการใช้อำนาจที่ชัดเจน หากไม่เป็นเช่นนั้น สังฆกรรม นั้นๆ อาจจะไม่ถูกต้อง กลายเป็นสังฆกรรมวิบัติได้

(๕) **เอื้อเพื่อพระธรรมวินัย** กล่าว คือ การแก้ไขปัญหาวินัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ต้อง ยึดหลักธรรมวินัย เพราะพระวินัยเป็นแกนกลางที่สำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวว่า เรื่องพระวินัยว่า เป็นส่วนประกอบของพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งวินัยนั้นมีใช่เป็นเพียงแค่กฎที่มีสภาพ บังคับ แต่เป็นกฎหรือแนวทางที่เอื้อต่อการศึกษาและปฏิบัติของสมาชิกรุ่น สักคนสงฆ์ซึ่งสมาชิกในสังคม สงฆ์จะต้องให้การเคารพ และศึกษาเพื่อให้ทราบถึงคุณประโยชน์ของพระวินัย และหากมีการละเมิดพระ วินัยแล้ว ก็จะต้องมีการดำเนินการแก้ไขซึ่งวินัยหรือกฎหมายในทางพระพุทธศาสนาถือว่า สมาชิกทุกคน ต้องศึกษา ทุกคนจะอ้างว่าไม่รู้วินัย หรือกฎหมายแล้วจะต้องไม่รับโทษจากการละเมิดพระวินัยไม่ได้ และ สมาชิกทุกคนในระบบสังฆะ จะต้องมีส่วนร่วมในการลงโทษผู้กระทำความผิดหรือมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการแก้ไข และป้องกันปัญหาอันจะเกิดจากการละเมิดพระวินัยด้วย ซึ่งรูปแบบและกระบวนการที่ จะต้องนำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหานี้เรียกว่าอธิกรณ์สมณะวิธี โดยมีคณะสงฆ์หรือสภาสงฆ์เป็น ผู้ดำเนินการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

หลักอธิกรณ์สมณะมีประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือการชำระอธิกรณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุ จะ นำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูล และการยุติปัญหาวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและ ภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็ว มิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความ แตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกัน ๒ เรื่อง คือ (๑) ความเห็นที่แตกต่างกัน (ทวิภูตีสัมมัญญตา) และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีสัมมัญญตา) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบ และกระบวนการแก้ไข

ปัญหาโดยอธิกรณ์สมถวิธีมาใช้เพื่อประโยชน์ตามหลักการดังนี้ (๑) เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ (๒) เพื่อความสำคัญของสงฆ์ (๓) เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือด้าน) (๔) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า (๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นของพระสังฆธรรม และ (๑๐) เพื่อสนับสนุนพระวินัย

ดังนั้น หากภิกษุมีความเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยหลักอธิกรณ์สมถะก็จะไม่มี แต่ทั้งนี้ เราก็ต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่า เพราะความอ่อนแอและความบกพร่องของมนุษย์จึงทำให้พระภิกษุผู้เป็นมนุษย์สมาชิกในสังฆมณฑลต้องอาบัติละเมิดในสิ่งที่เบ็ดเสร็จบัญญัติ แต่ทั้งนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่ให้โอกาสบุคคลเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็ยังให้โอกาสในการแก้ไขปัญหากลั้วตัว กลับใจ ตั้งใจในการบำเพ็ญสมณธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ต่อ ดังที่ได้กล่าวมาในรูปของอธิกรณ์สมถะนั้นเอง

(๖) ปริวาสกรรม คือ หัวใจหลักของการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ด้วยการสร้างทักษะสังคม หรือให้คำปรึกษาแนะแนว ความเป็นกัลยาณมิตร สร้างสัมมาทิฐิให้กับผู้กระทำความผิด

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอในการวิจัยเชิงคัมภีร์พระพุทธศาสนาในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ ประเด็นแรก คือ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders) อันประกอบไปด้วย ๓ ส่วน คือ (๑) ภาครัฐ คือ ผู้บังคับใช้กฎหมาย (๒) ภาคการคณะสงฆ์ คือ ผู้ปกครองคณะสงฆ์โดยตรง (๓) ภาคมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ สถาบันที่เป็นแหล่งศึกษาพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ และ (๔) พุทธศาสนิกชน คือ ผู้มีส่วนในการช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสถาพร และอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป และประเด็นที่สอง คือ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders)

๑. ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นนิกายหลักของประเทศไทยตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในแง่การเรียนรู้จักตัวเองผ่านตัวบทของพระวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งถือเป็นรากแก้วแห่งพระพุทธศาสนา และการเรียนรู้กันและกันของนิกายต่าง ๆ จากมุมมองของพระวินัย

๒.นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่สนใจพระวินัยได้มีแง่มุมในการตีความใหม่ให้เหมาะสมกับคนรุ่นใหม่ อันเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนในระดับวิชาการ

๓.สถาบันที่จัดการศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสสามารถนำผลการวิจัยไปศึกษาต่อยอด เพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกในศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ การศึกษา และนิติศาสตร์ เป็นต้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

๑.ควรศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการกระทำความผิดและการแก้ไขปัญหาระหว่างผู้กระทำความผิดเป็นพระภิกษุกับภิกษุณีในยุคพุทธกาล

๒.ควรศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการกระทำความผิดและการแก้ไขปัญหาระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาในกลุ่มเอกเทวนิยมประกอบคริสต์ศาสนา อิสลาม ยิว ทั้งนี้ เพื่อค้นว่า ในแต่ละศาสนาในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาตินั้น มีวิธีการแก้ไขปัญหานักบวชภายในของตนเองอย่างไร

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาไทย, ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย, ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือทั่วไป

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. “พุทธปรัชญาทางสังคมและการเมือง”, รายงานการวิจัย.

พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๙.

ประสาน ทองภักดี, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ปรีชา ช่างขวัญเย็น. ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พ.ร.บ.คณะสงฆ์ที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนาฟื้นภัย. นครปฐม: วัดญาณเว
ศกวัน, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์เชิงพุทธ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้จริง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรสโปรดักส์, ๒๕๔๓.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยกร). **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร: ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยกร). **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **เอกสารการสอนชุดวิชา, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕).

สนิท ศรีสำแดง. **นิติกรสงฆ์ เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมแพคท์พรีน จำกัด, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๑.

สิริ เพ็ชรไชย, **องค์พุทธมามกะ ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, กรุงเทพมหานคร: พับลิชชิง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๘.

๑.๒.๒ หนังสือแปล

๑.๒.๓ วารสาร

คชาภรณ์ คำสอนทา. “กระบวนการและขั้นตอนการระงับอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒: ๖๖.

ณัฐพงศ์ ทวีศักดิ์วิชิตชัย. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาสัทธรรมปฏิรูปในพุทธศาสนาด้วยพุทธวจนะ”. **วารสารบัณฑิตศึกษา มจร**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): ๓๗. พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล. “พระวินัย: กฎหมายสงฆ์”. **วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กรกฎาคม): ๓๐๔.

พระเทพปริยัติเมธี (สฤณี สิริโร), “กระบวนการสร้างความปรองดองในสังคมไทยตามรูปแบบพุทธ
วิธีการชำระอริกรณ์”, **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๙, พฤษภาคม
- สิงหาคม ๒๕๕๘ : ๓๙.

พระมหาประยูร คำมา และคณะ, “การพัฒนาความยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยวินัยสงฆ์ไทย”,
วารสารสหวิทยาการจัดการ, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ ๕ ฉบับ
ที่ ๒, กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔: ๗๒.

สุธีระ ชาญสมร. “หลักการพิจารณาโทษผู้กระทำความผิดทางวินัยตามพุทธบัญญัติและความผิดทางอาญา
ตามประมวลกฎหมายอาญาศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง”, **วารสารบัณฑิต
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย**.ปีที่ ๑๙, ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔):
๒๕๔.

สุเมธ อินสาคร, “กลยุทธ์การแก้ไขความขัดแย้งตามแนวพุทธศาสตร์: ศึกษาแนวการประยุกต์ใช้หลักตัส
สปาปิยสิกขาในอธิกรณ์สมณะ ๗”, **วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง**, ปีที่ ๔
ฉบับที่ ๒, กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๔: ๕๕.

แสง แสงบุตร, “วิเคราะห์บทบาทของพระฉัพพัคคีย์ต่อการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้า” **วารสาร
ปณิธาน: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา**. ปีที่ ๑๕, ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน
๒๕๖๒: ๕๗-๕๘.

๑.๒.๔ รายงานการวิจัย

เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์. “ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวล
กฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
ดุสิตบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

คชาภรณ์ คำสอนหา. “รูปแบบการระงับอธิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทยตามหลักพุทธสันติวิธี”. **ดุสิตบัณฑิต
พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (สันติศึกษา)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมหานรากร ช่างบุ. “อคติ” กับปัญหาอธิกรณ์ในพุทธศาสนา: กรณีศึกษาสำนักสันติอโศก”,
วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

สมเด็จ จุลราช. “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา”.

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๖๕.

สุรพงษ์ สิทธิกรณ์. “กระบวนการดำเนินคดีพระสงฆ์ที่พึงประสงค์ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน”. **ดุสิตบัณฑิต
พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (สันติศึกษา)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๔.

อติเทพ ผาธา. “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษา เฉพาะกรณีอธิกรณสมณะ ๗ และกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อำนาจ ยัสโสธา, “กระบวนการต้องโทษในประมวลกฎหมายอาญากับวินัยสงฆ์การศึกษาเปรียบเทียบ”.

รายงานการวิจัย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา, ๒๕๓๑.

อำนาจ ยัสโสธา, “การแนะนำแก้ไขปัญหาดังสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า”, **รายงานการวิจัย**, ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๑.๒.๕ จุลสาร เอกสารอัดสำเนา และเอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์ –

๑.๒.๖ สารสนเทศเว็บไซต์เว็บ (World Wide Web)

๒.ภาษาอังกฤษ

๒.๒ Secondary Source:

๒.๒.๑ Books

G.S.P. Misra, **The Age of Vinaya: A Historical and Cultural Study**. New Delhi: Munshiram Manoharal, 1972.

Sukumar Dutt, **Buddhist Monks and Monasteries of India**. 2nd, Varanasi: Motilal Banarasidass, 1988.

ภาคผนวก

ภาคผนวก	เรื่อง
ภาคผนวก ก	หนังสือเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
ภาคผนวก ข	หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย และหนังสือแสดงเจตนายินยอม
ภาคผนวก ค	เครื่องมือการวิจัย (แบบบันทึกเอกสาร)
ภาคผนวก ช	หนังสือติดต่อประสานงานทุกกิจกรรมการวิจัย
ภาคผนวก ง	ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย
ภาคผนวก จ	ประวัติผู้วิจัย

ภาคผนวก ก

ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

**รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย
แผนงานวิจัย เรื่อง**

ภาษาไทย	รูปแบบและกระบวนการการแก้ไขปัญหาอริกรณ์แบบบูรณาการของคณะสงฆ์ใน จังหวัดสุรินทร์
ภาษาอังกฤษ	Patterns and Processes of the Integrated Dispute Resolution of the Sangha in Surin Province
ลำดับที่	๑
รายนาม	พระมหาวีศิต ธีรวิโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
วุฒิการศึกษา	ป.ธ.๙, พธ.บ.(สังคมวิทยา), M.A.(Public Administration), พธ.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์)
สังกัด	หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ความเชี่ยวชาญ	สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ลำดับที่	๒
รายนาม	พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
วุฒิการศึกษา	ป.ธ.๖, พธ.บ.(ปรัชญา), พธ.ม.(ปรัชญา), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
สังกัด	หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ความเชี่ยวชาญ	สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ลำดับที่	๓
รายนาม	รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา
วุฒิการศึกษา	ป.ธ.๙, อ.ม.(จริยศาสตร์), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
สังกัด	คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ความเชี่ยวชาญ	สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, สาขาวิชาสังคมศึกษา

ลำดับที่	๔
รายนาม	รองศาสตราจารย์ ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน
วุฒิการศึกษา	รป.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์)
สังกัด	หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ความเชี่ยวชาญ	สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, สาขาวิชารัฐศาสตร์

ลำดับที่	๕
รายนาม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม
วุฒิการศึกษา	รป.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์)
สังกัด	หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ความเชี่ยวชาญ	สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, สาขาวิชารัฐศาสตร์

แบบ สฟ.๐๓.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ โทร ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕ E-mail: -

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๐๔

วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบและประเมินเครื่องมือวิจัย ปี งบประมาณ ๒๕๖๗

เรียน พระมหาวิศิต ธีรวิโส, รศ.ดร.

ตามที่มหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้ ข้าพเจ้า ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ สังกัดส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ ได้ดำเนินการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบและกระบวนการการแก้ไขปัญหาวชิรณิกรณแบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์” ตามสัญญาเลขที่ ๐๘๓/๒๕๖๗ (คู่อสัญญา) พร้อมโครงการย่อย จำนวน ๓ โครงการ ดังนี้

โครงการย่อย	ชื่อโครงการ	ผู้รับผิดชอบ
โครงการย่อยที่ ๑	การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาวชิรณิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
โครงการย่อยที่ ๒	การพัฒนารูปแบบและกระบวนการการแก้ไขปัญหาวชิรณิกรณแบบบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์	นายธีรทิพย์ พวงจันทร์
โครงการย่อยที่ ๓	การถ่ายทอดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวชิรณิกรณแบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์	พระมหาพุทธพิชาญ โยธาสโน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย คณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านและคณะเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านกรุณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อให้คำแนะนำในการนำไปปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัยให้มีความสมบูรณ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

(พระครูวิริยปัญญากวีวัฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ภาคผนวก ข

หนังสือรับจริงจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๘

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม / นักวิจัย วิทยาเขตสุรินทร์

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
 เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคriminal ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มี
 การแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเจริญพรมาทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๗๘/๒๕๖๘

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาวาทกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
(Review Body of Knowledge on the Dispute Resolution in the Buddhist Texts)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800767083

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ผู้วิจัยหลัก: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐ มีนาคม ๒๕๖๘

หมายเลขใบรับรอง: ว.๗๘/๒๕๖๘

วันที่ให้การรับรอง: ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๘

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๙

ภาคผนวก ค
เครื่องมือการวิจัย

แบบบันทึกเอกสาร เพื่อประกอบการวิจัย
เรื่อง “การทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา”

ประเด็นในการบันทึก	เอกสาร/ แหล่งอ้างอิงข้อมูล	เนื้อหาที่พบ
ประเด็นที่ ๑ ศึกษาสภาพปัญหา อภิปกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา ประกอบด้วย		
๑.๑ สภาพปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเป็นอย่างไร		
๑.๒ ความหมายของปัญหาคัมภีร์ ในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา		
๑.๓ หลักการสำคัญของปัญหา อภิปกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา		
๑.๔ ประเภทของปัญหาคัมภีร์ใน คัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา		
๑.๕ ตัวอย่างอภิปกรณ์ในคัมภีร์ พระพุทธรูปศาสนาแต่ละประเภทมี อะไรบ้าง		
๑.๖ ประโยชน์ของการศึกษา ปัญหาคัมภีร์ พระพุทธรูปศาสนา		
ประเด็นที่ ๒ ศึกษาวิธีการแก้ไข ปัญหาคัมภีร์ พระพุทธรูปศาสนา ประกอบด้วย		
๒.๑ ที่มาของแนวคิดวิธีการแก้ไข ปัญหาคัมภีร์ พระพุทธรูปศาสนา		
๒.๒ ความหมายของวิธีการแก้ไข ปัญหาคัมภีร์ พระพุทธรูปศาสนา		

๒.๓ หลักการสำคัญของวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา		
๒.๔ ประเภทของวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีอะไรบ้าง		
๒.๕ กระบวนการของวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีอะไรบ้าง		
๒.๖ ประโยชน์ของวิธีการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีในด้านใดบ้าง		
ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย		
๓.๑ องค์ความรู้ ด้านที่มาของแนวคิดการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีความเป็นมาอย่างไร		
๓.๒ องค์ความรู้ ด้านความหมายการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร		
๓.๓ องค์ความรู้ ด้านหลักการสำคัญของการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นเช่นไร		
๓.๔ องค์ความรู้ ด้านรูปแบบของการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นเช่นไร		
๓.๕ องค์ความรู้ ด้านกระบวนการของการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นเช่นไร		

๓.๖ องค์ความรู้ ด้านการแก้ปัญหา อธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ของประโยชน์ในด้านใดบ้าง		
--	--	--

ลงชื่อ.....นักวิจัย/ผู้บันทึก
...../...../.....

ภาคผนวก ข

หนังสือติดต่อประสานงาน

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๑๐ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุมัติขอเอกสารข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบกรอกข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ และคณะ สังกัดส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ ได้ดำเนินการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๗ ตามสัญญาเลขที่ ๐๘๓/๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบและกระบวนการการแก้ไข ปัญหาอธิกรณ์แบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้ ๑) เพื่อทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบและ กระบวนการการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์แบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ และ ๓) เพื่อถ่ายทอด รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์แบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ มีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัยนี้ จำนวน ๓ เรื่อง ประกอบด้วยโครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง การทบทวน องค์ความรู้การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โครงการย่อยที่ ๒ การพัฒนารูปแบบและ กระบวนการการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์แบบบูรณาการของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ และโครงการย่อยที่ ๓ การถ่ายทอดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์แบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลกรณีอธิกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ภายในจังหวัดสุรินทร์ ย้อนหลัง ๓ ปี คือ พ.ศ.๒๕๖๔-๒๕๖๖ ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยสืบต่อไป

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุเคราะห์สืบต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาวิวัฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๐๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์

เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง

อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตขอความช่วยเหลือข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ และคณะ สังกัดส่วนงาน วิทยาเขตสุรินทร์ ได้ดำเนินการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๗ ตามสัญญาเลขที่ ๐๘๓/๒๕๖๗ เรื่อง “รูปแบบและกระบวนการการแก้ไข ปัญหาอิทธิพลแบบบูรณาการของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้ ๑) เพื่อทบทวนองค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบและ กระบวนการการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาในจังหวัดสุรินทร์ และ ๓) เพื่อถ่ายทอด รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ มีโครงการย่อยภายใต้แผนงานวิจัยนี้ จำนวน ๓ เรื่อง ประกอบด้วยโครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง การทบทวน องค์ความรู้การแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนา โครงการย่อยที่ ๒ การพัฒนารูปแบบและ กระบวนการการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ และโครงการย่อยที่ ๓ การถ่ายทอดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงใคร่ขอความช่วยเหลือรายชื่อบุคลากรประจำจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๔๐ รูป ทั้งนี้ เพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยสืบต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุญาตให้สืบต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภีวันน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ผนวก ข

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☒ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☒ กระบวนการใหม่
- ☒ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☒ การพัฒนากำลังคน
- ☒ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☒ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☒ ระดับภาคสนาม
- ☐ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ได้ชุดความรู้ (KM) เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศ (Information) เกี่ยวกับเรื่อง องค์ความรู้เรื่อง การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดสุรินทร์และโรงเรียนในสังกัด โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์พันธกิจและเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยฯ ในด้านการจัดการศึกษา พระพุทธศาสนาและบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ต่อสาธารณชน

จำนวนผลงาน:.....๑.....

หน่วยนับ:.....เรื่อง.....

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ :

ชื่อผลลัพธ์: การเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาวิถีพุทธ

ประเภท:

- ☐ เชิงปริมาณ
- ☒ เชิงคุณภาพ
- ☐ เชิงเวลา
- ☐ เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

นำหลักการองค์ความรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาดิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไปบูรณาการในการจัดการศึกษาในรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น พุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย พุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยากับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น และนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลชุดความรู้ (KM) ในด้านองค์ความรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาดิกรณในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บทพื้นฐานของต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของพระสงฆ์ไทย ทั้งนี้ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาพระพุทธศาสนาและการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบโจทย์ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างนวัตกรรมโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ตามนโยบายของไทยแลนด์ ๔.๐ สืบต่อไป

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ☒ ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ☐ ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ☐ ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ☐ ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ☒ ผลกระทบต่อสังคม
- ☐ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- ☐ เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- ☐ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- ☒ สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

(๑) นำผลการวิจัยไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ คือ ภาครัฐและภาคเอกชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีภาระงานเกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการในภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ และใกล้เคียง และสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในองค์ความรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อจัดกิจกรรมชุมชนอุดมปัญญา กิจกรรมปราชญ์ชุมชน เป็นต้น

(๒) นำผลการวิจัยไปใช้ในองค์ความรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยใช้ต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์เป็นแกนกลางในการพัฒนาในทุกกิจกรรมและรูปแบบ เช่น กิจกรรมนวัตวิถีชุมชน กิจกรรมชุมชนอุดมปัญญา กิจกรรมปราชญ์ชุมชน เป็นต้น

ประวัติผู้วิจัย

๑.ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย (สัดส่วน ๘๐%)

ชื่อ-นามสกุล	ดร.ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม Dr.Thanarat Sa-ard-iam
วัน เดือน ปีเกิด	๓ ตุลาคม ๒๕๒๑
สถานที่เกิด	๑๐๒/๑ หมู่ ๒ บ้านสระ ตำบลกันตวงจระมวล อำเภอปราสาท จังหวัด สุรินทร์ ๓๒๑๔๐ โทร.- มือถือ ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๐๒/๑ หมู่ ๒ บ้านสระ ตำบลกันตวงจระมวล อำเภอปราสาท จังหวัด สุรินทร์ ๓๒๑๔๐ โทร.- มือถือ ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕
ที่ทำงาน	อาคารพระพรหมบัณฑิต ห้องบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ โทร.๐๔๔-๕๑๔๐๙๓, ๐๔๔-๕๑๔๐๓๗ E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๔๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนปริยัติบรรพวิทยา (แผนกสามัญศึกษา) วัดพรหมสุรินทร์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.๒๕๔๖	พธ.บ.(สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต สุรินทร์
พ.ศ.๒๕๔๖	ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี
พ.ศ.๒๕๕๐	M.A. (Buddhist Studies), University of Delhi-India
พ.ศ.๒๕๕๑	M.Phil. (Buddhist Studies), University of Delhi-India
พ.ศ.๒๕๕๖	Ph.D. (Buddhist Studies), University of Jammu-India

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๖	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการองค์กรเพื่อธำรงรูปแบบการสอนธรรม ของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
พ.ศ.๒๕๕๗	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง สมุนไพรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้รับทุนสนับสนุนการ วิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๖๐	หัวหน้าวิจัยโครงการวิจัย เรื่อง แนวคิดและความรับผิดชอบใน พระพุทธศาสนา ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๖๑	หัวหน้าวิจัย เรื่อง พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมการพัฒนาตนเองตาม หลักปัญญาภาวนาของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.๒๕๖๔	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมใน

- จังหวัดสุรินทร์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ.๒๕๖๔ หัวหน้าวิจัย เรื่อง การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ.๒๕๖๖ หัวหน้าวิจัย เรื่อง พระสงฆ์ฝรั่ง พระสงฆ์สายป่า: วิถีศรัทธาและแบบแผนปฏิบัติสู่สากล ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

๒. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕ %)

- ชื่อ: พระปลัดสุระ ญาณธโร, ผศ.ดร.
Phrapalad Sura Yanatharo, Asst. Prof. Dr.
- วัน เดือน ปีเกิด: ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๑๙
- สถานที่เกิด: ๑๔๘ หมู่ ๙ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน: ๑๓๖ หมู่ ๗ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐
- ที่ทำงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
๓๐๕ หมู่ที่ ๘ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐ โทรศัพท์ ๐-๔๔๑๔-๒๐๙๔
มือถือ ๐-๘๙๗๑-๗๖๙๘-๑
E-mail: sura2479@hotmail.com, sura2479@gmail.com
- ประวัติการศึกษา:
- พ.ศ.๒๕๔๗ พธ.บ. (การสอนภาษาอังกฤษ), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ.๒๕๕๓ พธ.บ. (สังคมศึกษา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ.๒๕๕๐ รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์), มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- พ.ศ.๒๕๖๐ พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ผลงานวิจัยที่ผ่านมา:
- พ.ศ.๒๕๖๐ ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์” Identity Utilization of the Tourist Resource Base of the Elephant Village in Surin Province.
ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๖๑ นักวิจัย เรื่อง “บทบาทของสมาคมองค์กรชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์” The Role of Sub District Community

Organization Council for Local Economy Development in Surin Province.

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “การสร้างธรรมนูญศิลปวัฒนธรรมเพื่อสุขภาวะของชุมชนด้วยหลักพุทธธรรมในเขตตำบลตากูก อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” Creation of Art and Culture Charter to Community Health with Buddhist Principles in Takook Sub-district, Khwao Sinarin District, Surin Province.

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ นักวิจัย เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตวิถีใหม่ตามหลักพุทธธรรมในสภาวะวิกฤติการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-๑๙ ของเทศบาลตำบลเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”

New normal quality of life according to Dhamma principle in Covid-19 pandemic crisis in Khwao Sinrin District Municipality, Surin Province.

พ.ศ. ๒๕๖๖ นักวิจัย เรื่อง “วิเคราะห์รูปแบบและการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร”

Analyzing the Patterns and Management of Organic Agriculture Knowledge of Farmers.

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕ %)

ชื่อ :	ดร.สถาพร ภาคพรหม Dr.Sathaporn pakprom
วัน เดือน ปีเกิด :	๒๗ สิงหาคม ๒๕๑๑
สถานที่เกิด :	๓๘ หมู่ ๓ ตำบลหนองหะ อำเภอสำโรงท่าบ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๑๗๐
ที่อยู่ปัจจุบัน :	๒๐ หมู่ ๑๐ ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงท่าบ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๑๗๐
ที่ทำงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐ โทรศัพท์ ๐-๔๔-๕๑๓-๓๘๔ มือถือ ๐-๘๙-๕๘๑-๙๐๕๙ E-mail: sathaporn.sp1118@gmail.com
ประวัติการศึกษา :	
พ.ศ. ๒๕๒๙	นักธรรมชั้นเอก วัดสระหลวง สำนักเรียนคณะจังหวัดบุรีรัมย์
พ.ศ. ๒๕๓๖	เปรียญธรรม ๕ ประโยค วัดพายัพ สำนักเรียนคณะจังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๖๔	ธรรมศึกษาชั้นเอก วัดศรีวิหารเจริญ สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. ๒๕๖๖	บาลีศึกษา ๓ ประโยค วัดศรีวิหารเจริญ สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. ๒๕๔๑	พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๕๐	ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๕๙	ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ศษ.ด.) สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย วงษ์ชวลิตกุล จังหวัดนครราชสีมา
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา :	
พ.ศ. ๒๕๖๔	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง ปัจจัยทางจิตสังคมและความสุขใจที่เกี่ยวกับพฤติกรรม เรียนอย่างมีประสิทธิภาพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์
พ.ศ. ๒๕๖๔	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและ วัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน

๔. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕ %)

ชื่อ:	พระอธิการวิชาญ อาทโร (มวลทอง) PHRA ATiKan Wichan MuanThong
วัน เดือน ปีเกิด:	๖ เมษายน ๒๕๒๓
สถานที่เกิด:	บ้านกรอน ๒๗๖ หมู่ ๙ ตำบลเนินยาง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐
ที่อยู่ปัจจุบัน:	วัดกระวันหินโคน ๑๕๐ หมู่ ๗ ตำบลหนองใหญ่ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๑๔๐
ที่ทำงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐ โทรศัพท์ ๐-๔๔๑๔-๒๐๙๔ มือถือ ๐-๘๖-๐๐๕๒๙๓-๙ E-mail: chan692558@gmail.com
ประวัติการศึกษา:	พ.ศ. ๒๕๕๔ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เอกบริหารรัฐกิจ สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
	พ.ศ. ๒๕๕๖ ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต (ศน.ม.) รัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา:	พ.ศ. ๒๕๖๒ ผู้วิจัย เรื่อง สมาร์ทซิตี้ : การพัฒนาเมือง และชนบทอย่างสร้างสรรค์ ของจังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย